

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Koolikorralduse õppekava

Viibeke Turba
**KUTSEKOOLI ÕPILASKONTINGENDI ELUSTIIL JA
VÄÄRTUSHINNANGUD**

Magistritöö

Juhendaja: dotsent Inger Kraav

Läbiv pealkiri: Elustiil

Tartu 2010

Sisukord

Sissejuhatus	3
I TÖÖ TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	5
1.ELUSTIIL JA VÄÄRTUSED	5
1.1. Elustiili olemus ja teoreetilised käsitlused	5
1.2. Väärtuste olemus ja teoreetilised käsitlused	9
1.3. Elustiili ja väärtushinnanguid mõjutavad tegurid	13
1.3.1. Kodukeskkond ja perekond.....	15
1.3.2. Suhtlemine kaaslastega ja vahetu elukeskkond.	15
1. 4. Väärtuskasvatus haridussüsteemis	16
II EMPIIRILINE UURING	22
2. Metoodika ja valim	22
2.1. Uurimuse eesmärgid ja metoodika.....	22
2.2. Valim.....	22
2.3. Protseduur	23
2.4. Mõõtevahendid	24
2.5. Andmetöötlusmeetod	25
3. TULEMUSED, ANALÜÜS JA JÄRELDUSED	26
3.1. Tulemused ja analüüs.....	26
3.1.1. Sotsiaalne taust ja toimetulek.....	26
3.1.2. Elustiil ja väärtused.....	31
3.1.3. Kool ja õpingud.....	47
3.2. Järeldused ja töö praktiline väärtus	55
3.3. Töö kitsaskohad	58
Kokkuvõte	59
Summary	60
Kasutatud kirjandus	62
Lisad	69
Lisa 1. Küsimustik õpilastele	69
Lisa 2. Õppimist takistavad asjaolud (korrelatsioonid)	79

Sissejuhatus

Elustiilide mõistest hakati rääkima 20. sajandi algusest, mil Weber tõi lisaks majanduslikule dimensioonile ühiskonna analüüsi sisse poliitilise ja kultuurilise mõõtmega – sotsiaalne liigendumine ühiskonnas toimub põhiliselt staatuste järgi, vastavalt elustiilide aluseks olevatele väärtustele (Weber, 2002).

Eesti kasvatusteadlase Heino Liimetsa käsitluses on elustiil terviksüsteem, mis koosneb omavahel vastastikustes funktsionaalsestes olevatest elutegevus liikidest. Elustiili tuumaks on isiksuse väärtusorientatsioonid. Elustiili kujunemisel on määrav konkreetse inimese eripära ja isiksuslike ressursside suhtetoime keskkonnaoludega (Liimets, 1998).

Noore inimese kujunemiskeskkonnana on oluline roll koolil. Kraav (2010) ütleb, et meie koolisüsteemil on kaks tahku- head rahvusvahelised haridustulemused, kuid murettekitavad hoiakud õppimise ja huvide osas. Kool on ühiskonna üks osa ja kooliõpilased meie ühiskonna peegeldus. Suurte ühiskondlike muutuste aegadel kipuvad just noortel inimestel vanad väärtused kas kaduma või kõikuma lööma ja uute, mittetraditsioonilistega asenduma.

Töö autor on kutsekooli õpetaja ja kursusejuhendaja. Kuna Võrumaa Kutsehariduskeskus hakkas uuendama arengukava, siis oli vajalik kaardistada olukord ja esmalt kirjeldada, milline noor inimene kutsekoolis õpib. Kuna kutsekoolide õpilaste elustiilide ja väärtuste kohta informatsiooni ei olnud, siis otsustas töö autor viia läbi uurimuse kutsekooli õpilaste hulgas. Lõuna-Eestis on kolm suuremat kutsekooli (Võrumaa Kutsehariduskeskus, Valgamaa Kutseõppekeskus ja Tartu Kutsehariduskeskus), kus õpetatakse sarnaseid erialasid, milles õpivad suures osas Lõuna-Eestist pärit noored. Uurimuse tulemused annavad koolile informatsiooni õpilaste edasiseks toetamiseks.

Magistritöö teoreetilise osa eesmärgiks on anda ülevaade elustiili ja väärtuste mõistest, olemusest ning neid mõjutavatest teguritest. Empiirilise osa eesmärgiks on välja selgitada, millised on kutsekooli õpilaste elustiil ja suhtumine üheksasse väärtusesse.

Käesolev magistritöö koosneb kolmest osast. Esimeses osas käsitletakse elustiili ja väärtuste olemust ning neid mõjutavaid tegureid. Teises osas antakse ülevaade uurimuse metoodikast. Kolmandas osas tuuakse välja empiirilise uuringu tulemused ja analüüs. Töö teoreetiliseks aluseks on Pierre Bourdieu seisukohad.

I TÖÖ TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1. ELUSTIIL JA VÄÄRTUSED

1.1. Elustiili olemus ja teoreetilised käsitlused

Weberi järgi võib staatus põhineda klassisituatsioonil, kuid seda ei saa puhtalt klassisituatsiooniga piiritleda. Tegemist on ühiskonnaga, kus sotsiaalne liigendumine toimub põhiliselt staatuste ehk seisundite järgi (Weber, 2002).

Viini psühhoanalüütikut Alfred Adlerit (1870-1937) peetakse esimeseks elustiili (*Lebensstil*) mõiste kasutuselevõtjaks ja defineerijaks. Adleri (1995) alusel võib elustiili kaudu üsna täpselt iseloomustada inimest kui tervikut. See näitab, kuidas me tajume ja mõtestame oma elukeskkonda, millele pöörame elus ja maailmas suuremat tähelepanu ja mida eirame. Adleri arusaama järgi on inimese eetiline missioon jõuda enda ja oma keskkonnaga harmoonilisse vahekorda. Individuaalne elustiil võib välja kujuneda nii oma võimaluste kujunemise kui ka eluraskuste ületamise vältel. Adleri järgi puutub iga inimene kokku kolme probleemiga: töö, sõprus ja armastus. Nende omavahel seotud eluprobleemide lahendamise viisis peegeldub ka elustiil. Isikupärane ja teisi inimesi arvestav eneseteostus elustiili vahendusel ongi see, mida Adleri isikukäsitluses on kõige rohkem väärtustatud.

Eesti ühiskonna puhul on elustiili tähenduses räägitud elulaadist (Nigul, 2004). Eriti hakati elulaadi mõistet Eestis kasutama 1970-ndatel, nõukogude ajal ning see mõiste levis paljudesse teadusharudesse. Elulaadi mõiste abil püüti esile tuua majanduslikke, poliitilisi, ideoloogilisi ja moraalseid tunnusjooni, mis iseloomustasid ühiskondlikku süsteemi, aga ka kõiki ühiskonna liikmeid. Ent enamik uurijaid olid üksmeelel selles, et elulaad hõlmab kõiki peamisi eluvaldkondi – tööd, perekonnaelu ja olmet, ühiskondlik-poliitilist tegevust ja vaba aja veetmist, tuues neis esile tüüpilisi jooni. Seejuures on põhiline inimeste elu tegevuslik pool, ehk käitumine (Vihalemm, 1981). Kuna antud töös uuritakse eelpool nimetatud aspekte, siis peabki autor vajalikuks oma töös tuua välja erinevaid käsitlusi selliste mõistete defineerimisel nagu elustiil ja elulaad.

Wells ja Tigert (1971) käsitlevad elustiili kahe aspekti alusel: esmalt kui

tarbijakäitumise peegeldumist, teiselt poolt aga kolme psühholoogilise põhitunnuse – tegevuste, huvide ja arvamuste kaudu.

Mitchell (1983) lähtub elustiili käsitledes Maslow` vajaduste hierarhiast, tuues esile kolm elustiilide kategooriat: vajaduspõhised, väljastpoolt kujundatud ja seestpoolt kujundatud elustiilid.

Elustiil on isiksust iseloomustavate „metaökonomiliste, struktuuriliste ja väärtushinnanguliste aspektide ühtimine, mis väljendub stabiilselt indiviidi tegevusvalmiduses ja käitumismallides (Wiswede, 1991).

Kuigi antud töös on välja toodud erinevate autorite poolt erinevaid käsitlusi, tuleb tõdeda, et enamik uurijaid on üksmeelel selles, et elulaad ja elustiil hõlmavad kõiki peamisi eluvaldkondi, tuues neis esile tüüpilisi jooni. Ka käesoleva töö empiirilises osas uuritakse kutsekooli õpilaste peamisi elutegevusi- tööd, õppimist, perekonnaelu, olmetingimusi ja ka vaba aja veetmist.

Seega võib elulaadi või elustiili mõistet kasutada nii kitsamas kui laiemas mõistes. Kitsamas tähenduses on elulaad teatav tegevuste süsteem, aktiivsuse jaotumine erinevate seos eluvaldkondade (töö, pere, vaba aeg) ja konkreetsete tegevuste vahel, samuti nendele iseloomulik käitumisviis ja inimsuhete laad. Seda võib iseloomustada kui igapäevase elutegevuse püsivate vormide süsteemi. Laiemas tähenduses kujutab elulaad endast tegevuste, vahendite, mõttemaailma ja elutingimuste vahelist seost (Hion jt 1988, viidatud Nigul j).

Rootsi sotsioloogid Johansson ja Miegel (1992) peavad elustiile käsitledes oluliseks teha vahet ühiskonna, rühma ja indiviidi tasandil. Ühiskonna tasand võimaldab leida sarnasusi ja erinevusi erinevate riikide, kultuuride ja ühiskondade vahel. Nõukogude ajal kasutati selles tähenduses mõistet elulaad – räägiti sotsialistlikust elulaadist. Grupi tasand võimaldab vaadelda erinevaid ühiskonna kihte, sotsiaalseid positsioone ühe ühiskonna sees. Lähtudes elustiili indiviidi tasandist, rõhutavad nad, et individuaalsed elustiilid sõltuvad ühiskonnas tunnustatud väärtustest, arvamusstereotüüpidest ja hinnanguklišeest, ent ka iga indiviidi enda kui erakordsest elukäigust ajalooliskultuurilisest kontekstist. Nad toovad esile konkreetsete indiviidide hoiakud, väärtused ja eelistused ning tegevuskülje. Rosengren (1997) seostab elustiili isikuomaduste ja individuaalsete tegevustega.

Elustiil on indiviidide individuaalsete omaduste ja tema tegevuste mustrite vaheline suhe, mis ühelt poolt hõlmab indiviidide väärtusi, hoiakuid, huve, maitseid ning teiselt poolt indiviidi käitumist ja seisuse muutmist (Rosengren, 1997).

Hartmann (1999) mõistab elustiili all konkreetsele indiviidile omast igapäevaelu ning korduvate argitegevuste süsteemi, mis hõlmab kõikvõimalikke eelistusi (nt rõivaste, muusikalaadide, jms), hoiakuid ja toiminguid.

Lisaks eelpool nimetatud käsitlustele, jaotavad uurijad tegevuste süsteemi tüpoloogilise käsitluse kaudu (reaalsed tegevused- kodulembeline-, kultuurilembeline, seltsielukeskne elulaad, jms) (Nigul, 2004).

Elustiili ja elulaadi mõistel on erinevates maades erinevad varjundid. Millised on need tegurid, mis elustiili mõjutavad ning millised on need tegevused, mis annavad ülevaate inimese elustiilist, sellest tuleb juttu allpool.

Elulaad eristab ühe ühiskonna või kultuuripiires klasse, kihte või sotsiodemokraatilisi rühmi. Otsustavad kriteeriumiteks ühe või teise elulaadi kategooriatesse sattumiseks on positsioon ühiskondlikus hierarhias, võimule juurdepääs, majandus- ja kultuurkapitali omamine. Eesti ühiskonna puhul on elustiili tähendusest räägitud elulaadist (Nigul, 2004). Eestis hakati elulaadi mõistet laiemalt kasutama 1970-ndatel. Enamik uurijaid olid üksmeelel selles, et see hõlmab kõiki peamisi eluvaldkondi. Seejuures on põhiline inimeste elu tegevuslik külg (Vihalemm, 1981).

Bestužev – Lada (1985) järgi ei avaldu elulaad mitte isiksuse ega rühma tasandil, vaid selle indikaatorid on terve ühiskonna elutegevused. Elulaadi kujunemisel on oma osa looduslikel, poliitilistel, kultuurilistel, ajaloolistel ja majanduslikel teguritel.

Soome mainekaimaks elulaadi asjatundjaks on peetud J. P. Roos (1995), kes mahutab mõiste elulaad alla kõik need korduvad toimingud, millest koosneb inimeste ajakasutus. Üksikuid elulaadi tüüpe teistest eristavaks tunnuseks peab Roos eluga rahulolu.

Kõige esimene elulaadi tüpoloogia Eestis tehti Tiina Raitviiru (1996) juhtimisel TRÜ sotsioloogia laboratooriumi uurimuse *Teie kodu* põhjal 1972 - 1973. a uurimuses oli põhirõhk asetatud elulaadi materiaalsele küljele. Nüüdseks on uurimust edasi arendatud ja laiemalt käsitletakse teemat küsitluses *Mina. Meedia. Maailm*. Sama küsimustik on aluseks võetud ka käesoleva uurimuse ankeedi koostamisel.

Roos nimetab eluviisiks argiste asjade ja hinnatud väärtuste summat. Eluviisi määrab see, millisesse allrühma (ärimehed, akadeemikud, töölisklass, jne) me sooviksime jõuda (Kidron, 2007).

Liitmetja jt uurimustes on õpilasliku eluviisi uurimuse raames analüüsitud viit erinevat elustiili. Uurimus algas 1970-ndatel ja jätkus kordusküsitlusega 1990-ndateni, seega on olemas ülevaade õpilaste eluviisi muutumisest läbi aastakümnete. Vaatluse alla

võeti viis elulaadi kujundavat valdkonda: õpilane ja kool, vaba aeg, õpilaste väärtusmaailm, õpilane ja kodu ning tulevikuplaanid. Antud teemasid uuritakse ka käesolevas töös, võrreldes Liimetsa uuringuga küll väga väikse valimiga.

Olenemata haridusest, materiaalsest heaolust päritolust või iseloomust, on igal inimesel oma elamisviis, mis paljuski kannab paikkonnale, sotsiaalsele kihile või ajastule omaseid tunnuseid, kuid milles on suuremal või vähemal määral ka midagi indiviidile ainuomast (Kidron, 2007). Eluviis kujuneb väljakujunenud väärtushinnangute mõjul. Teisalt hakkab aga harjumuspäraseks saav eluviis mõjutama väärtushinnanguid. Töö autor toob näiteks inimese, kes on mingil ajahetkel suutnud astuda sammu edasi oma majandusliku elujärje parendamisse, ent ei suuda nii lihtsalt leppida olukorraga, mis sunnib teda paigal püsima või veel halvemal juhul sammu tagasi astuma. Ehk väärtuseks ei ole enam hea elujärg, vaid eluviis, mis võimaldab jätkata heal elujärjel elamist.

Klasside ja staatusgruppide teooriat arendas edasi Bourdieu (2003), esitades lõppkokkuvõttes sotsiaalse ruumi ja elustiilide ruumi mudeli. Bourdieu arvates on sotsiaalselt klassifitseerivaks märgisüsteemiks elustiil, mille aluseks on indiviidi maitse – eelistused. Maitse – eelistuse printsiipide kaudu eristab inimene end teistest. Nende printsiipide abil eristatakse head ja kurja, õiget ja valet, peent ja labast jne. Ühiskond on korraldatud kokkuleppeliselt, vastavalt elustiilide aluseks olevatele väärtustele. Bourdieu arvates ei tule konstrueerida mitte klasse, vaid sotsiaalseid ruume. Ta käsitleb ühiskonda, sotsiaalset ruumi, hierarhiasse seatud väljade kogumina, kus lisaks majanduslikule ja poliitilisele väljale esinevad veel kultuuriväli, haridusväli, filosoofiaväli, jne. Iga väli on küll suhteliselt iseseisev, kuid oma struktuurilt sarnane teistele, kusjuures väljal käib pidev võitlus erinevate jõudude vahel. Bourdieu arvates saab sotsiaalset ruumi analüüsida ühelt poolt kapitali kogumahu alusel ja teiselt poolt kapitali struktuuri alusel. Bourdieu (2003) eristab majanduslikku, kultuurilist, sotsiaalset ja sümboolset kapitali. Majandusliku kapitali alla paneb ta materiaalse ja rahaliste vahendite hulga, samuti omandi. Sotsiaalne kapital tähendab indiviidi sidemeid ühiskonnaga, tema sotsiaalset võrgustikku, võimalust suhelda valitud seltskonnaga, pääseda ligi ringkondadele, kelle võimuses on jagada tunnustust. Kultuuriline kapital on kõik kultuurikaubad, kultuurilised teadmised ja vastav haridus. Sümboolse kapitali all mõistab Bourdieu sotsiaalset legitiimsust, see on kognitiivse alusega kapital, mis põhineb tundmisel ja tunnustamisel (prestiiž, reputatsioon, autoriteet). Bourdieu järgi on sotsiaalselt klassifitseerivaks märgisüsteemiks elustiil. Elustiil on süstemaatiline sotsiaalsete kommete, valikute, käitumiste jms kogum, mida tajutakse vastastikustes suhetes teiste elustiilidega (Bourdieu,

1984). Inimese elustiil tuleneb tema *habitus*est, mis on Bourdieu jaoks üks põhimõisteid. **Habitus** on indiviidi ja maailmavaatelistest, esteetilisest ja käitumisnormide kogum. See on eelduste, kalduvuste ja harjumuste raamistik, mis kujuneb välja koos isiksusega ning omandatakse eelkõige koduse kasvatuses ja hariduse kaudu. Habitus on see generatiivne ja ühendav printsiip, mis tõlgib ühe positsiooni seesmiselt omased ja relatiivsed karakteristikud ühtseks elustiiliks ja ühtseks valikutervikuks isikute, hüvede ja praktikate osas“ (Bourdieu, 2003, lk 25). Habitus on aluseks ka inimese maitse-eelistustele ja sotsiaalsetele valikutele. Teatud käitumistulemus on tegelikult erinevus, mis eksisteerib vaid suhtes teistega ja selle suhte kaudu (Bourdieu, 2003).

Tuginedes Bourdieu seisukohtadele, uuritakse magistr tööses kutsekooliõpilaste elustiili olemust ning elustiili seost üheksa väärtustega.

1.2. Väärtuste olemus ja teoreetilised käsitlused

Viimasel ajal on räägitud erinevates väljaannetes kutsekooliõpilaste suurest koolist väljalangevusest, kuid väga vähe on seejuures käsitletud kutsekoolide õpilaskontingendi väärtuskasvatuse teemat. Väljalangevus võib olla paljude põhjuste kooslus, kuhu võivad kuuluda ka elustiil, väärtused ja väärtushinnangud.

Psühholoogilises, sotsioloogilises, filosoofilises ja ärikirjanduses on väärtusi määratletud erinevaid aspekte aluseks võttes. Praegusel ajal viiakse mitu ülemaailmset või regionaalset väärtushinnangute uurimisprojekti. Väärtushinnangute trendide analüüs aitab prognoosida teatuid arenguid (Saar, 2010).

Millised on aga väärtuste ja väärtushinnangute erinevad käsitlused, sellest antakse ülevaade käesolevas peatükis.

Väärtus väljendab mingi asja positiivset või negatiivset tähendust inimese jaoks. Termin *väärtus* (ingl *value* tuleneb ladinakeelsest sõnast *valere* – väärt olema). Kõige levinum kasutus on, et väärtus on see, mis on väärt omamist, saavutamist või tegemist (Kidron, 2007). Nii Sutrop (2005) kui Blackburn (2002) ütlevad, et väärtused on kui soovide objektid, mis juhivad meie toimimist.

Väärtused on mingid seisundid või tingimused, mida inimesed hindavad või igatsevad. Aeg ajalt kasutatakse sõna *väärtus* kitsalt kui sünonüümi sõnadele hea ja väärtuslik. Väärtuste vastandiks on halb või antiväärtuslik (Sutrop, 2009). See, et noored suhtuvad õppimisse halvemini kui varem, võib olla sellest, et moderniseeruv ühiskonnas orienteeruvad noored üha enam postmaterialistlikele ja hedonistlikele

väärtustele. Noorust tunnetatakse töövaba ajana, suundudes tarbimisele ja vahetutele naudingutele kaugenetakse tööetikast (Inglehart, 1990, viidatud Kraav, 2005 j).

Väärtus on eetikas ja filosoofias püsiv hinnang, mis mingile asjale või nähtusele on antud või selle juurde muul viisil kuulub. Väärtuseks võib nimetada ka väärtustatavat (asja) ennast (Aimre, 2001).

Väärtust võib kirjeldada kui omadust või kvaliteeti, mis on mõnel inimesel, asjal või nähtusel, olukorral või suhtumisel (Pädam, 2005).

Vadi (2003) väidab, et väärtused on sisemised tõekspidamised, mis näitavad, mida hinnatakse ja tähtsaks peetakse. Kuigi väärtused võivad vahel olla ebamäärased, sunnivad nad teatud asju või tegevusi teistele eelistama, võtma vastu teatud otsuseid).

Töö autor toob siia näitena hariduse kui väärtuse. Nii mõnigi õpilane väärtustab haridust ennast, ehk saadavat teadmiste pagasit. Ent on ka neid, kellede jaoks on haridusväärtuseks vaid lõpudiplom, mis tagab eeldatavalt hea töökoha. Ja kindlasti on ka neid, kes näevad hariduse omandamist kui võimalust „lapsepõlve pikendusele“.

Väärtused kujunevad inimeste kollektiivse elu ja tegevuse tulemusel ning on ühise ja individuaalse tegevuse eelduseks. Väärtuseks saab olla ideeliselt kujutletav asi, idee või institutsioon, mille suhtes inimene annab oma hinnangu (Aimre, 2001).

Tarkmeel (1998) peab väärtuseks veendumusi või mõtteid, mis on seotud soovitatavate tagajärgede või käitumisviisidega ning on konkreetses situatsioonis püsivad, suunavad käitumise, inimeste ja sündmuste valikut või hinnangut ja on järjestatud oma suhtelise tähtsuse järgi.

Kluckhohn (Kluckhohn, 1951, viidatud Roake, 1973 j) on defineerinud väärtust kui indiviidile omast või gruppi iseloomustavat eksplitsiitset või implitsiitset kujutlust soovitatavast, mis mõjutab võimalike teguviiside, vahendite ja eesmärkide valikfunktsiooni. Kalmus ja Vihalemm (2004) järgi ei pruugi väärtused otseselt avalduda inimese käitumises.

Väärtuste kujunemine, kujundamine ja väärtuste muutumisproblematika on valdkond, mille käsitlused elavad omas ajas, peegeldades selle mõtete ja meetodite küündivust, võimalusi ja võimatusi (Arvisto, 2001). Ühed väärtused vahetatakse välja teiste vastu, mis suurendavad ratsionaalsust, usaldust ja tolerantsust ning tekib uus prioriteetide järjestus (Inglehart, 2000). Millised väärtustest vajavad ümberhindamist, millised mitte, sõltub paljuski inimese enda maailmavaatest ja väärtuskasvatusest. Väärtuskasvatust käsitletakse antud töös eraldi alapeatükina.

Väärtused on alati seotud inimestega. Enamik väärtushinnangutest omandatakse

nooruses ja muutuvad hiljem vähe – seega on väärtushinnangute kujunemises ja kujundamises suur roll last ja noort ümbritsevatel inimestel ja kasvukeskkonnal – sealhulgas koolil.

Inglehart (1990) käsitleb väärtusi kui inimese reaktsioone keskkonna muutustele, tuues esile selle, et väärtused formeeruvad varajases eas sotsialiseerumise käigus.

Schwartzi järgi võivad erinevad väärtusdimensioonid üksteisest kas toetada või konfliktis olla.

Rokeach (1973) defineerib väärtust kui kehtvat veendumust, mis juhhib indiviidi valikuid võtma seisukohta või hoiakut. Rokeach tõi väärtuskäsitlusesse sisse sellised mõisted nagu seesmised ehk terminaalsed väärtused (näiteks rahu maailmas, tugev perekond, õnn, tõeline sõprus, riigi julgeolek, jms) ja instrumentaalsed (vahendid, mis aitavad saavutada soovitud lõppseisundit: näiteks ausus, õiglus, puhas keskkond, jms) väärtused. Kombineeritud väärtused on head iseenesest ja head kui vahendid teiste hüvede saavutamiseks (nt tervis, teadmised). Antud töö kontekstis annab näiteks tervis võimaluse õppida, saada harituks, mis omakorda tagab suurema tõenäosusega tulevikus perspektiivika töö.

Väärtuste empiirilisele uurimisele Eestis pani aluse 1960. aastate keskel Mikk Titma, võttes aluseks Ameerika noorsoouurija Morris Rosenbergi (1957) lähenemise. Edaspidi on eri põlvkondade väärtusi uuritud sotsioloogide poolt Jüri Saaniidu juhtimisel (Saarniit, 1995, 1998, 2000). Koolinoorte väärtustest ja haridusväärtustest on kirjutanud viimases, 2009 aasta Inimarengu aruandes Tartu Ülikooli pedagoogikainstituudi dotsent Inger Kraav ja Tartu Ülikooli filosoofia professor ja eetikakeskuse juhataja Margit Sutrop.

Euroopa väärtuste uuring, millest arened edasi ülemaailmne väärtuste uuring, sai alguse 1981. aastal (algatajateks olid Jan Kerkhofs ja Ruud de Moor). Esimene uuring korraldati 14-s Euroopa riigis, Ingleharti eestvedamisel laienes see arv 22-ni (Saar, 2010).

Väärtushinnangud on suhteliselt püsivad veendumused sellest, et teatud eesmärgid ja käitumisviisid on inimese jaoks isiklikult soovitatavad või spetsiaalselt eelistatavad „head“ ja „õiged“ (Tuulik, 2006).

Kui 1970. aastate noori iseloomustas nii nende haridus- kui tööväärtuste hierarhia suhteline püsivus, siis alates 1980. aastate algusest ilmnevad nihked, kus tõusis teatud määral orienteeritus ainelisele ja positsiooniga seotud väärtustele ning vähenes altruistlik suunitlus (Saarniit, 2000). Saarniidu (1998) järeldustega haakuvad Ronald Ingleharti analüüsid (viidatud Sutrop, 2009 j). Ingleharti poolt uuritud 80 maa kontekstis on religiooni, autoriteedi, patriotismi, jms seotud väärtused Eesti inimese jaoks võrreldavad

teiste ühiskondadega suhteliselt vähem olulised, grupikuuluvus ei ole võrreldes enamiku teiste rahvastega Eesti inimese valikuid oluliselt piiravaks ega suunavaks teguriks (Heidmets, 2007).

Käesoleva sajandi alguses on tõusnud ka Eestis huvi sooliste erinevuste vastu noorte väärtustes (Rämmer 2005, 2006). 2009. aasta jaanuaris käivitus UNESCO poolt finantseeritav projekt, mille eesmärgiks oli erinevate maade noorte väärtushinnanguid võrdleva uurimuse läbi viimine.

Eesti inimarengu analüüs (Eesti Inimarengu Aruanne, 2006) näitab, et Eestis pööratakse seni liiga vähe tähelepanu inim- ja sotsiaalsele kapitalile. Võrdlevad väärtusuuringud näitavad, et Eesti inimest iseloomustab Euroopa Liidu keskmisega võrreldes suurem suundumus individuaalsetele naudingutele ning väiksem kollektiivse vastutuse tähtsustamine. Individuaalse vabaduse ületähtsustamine ja pragmaatiline eluhoiak jätavad tagaplaanile solidaarsuse, hoolivuse ja soovi panustada ühistegevusse. Konverentsil „Mõtestatud Eesti: väärtused ja valikud” arutlesid teadlased ja avaliku elu tegelased selle üle, miks eestlaste väärtuspilt on tasakaalust väljas (Sutrop, 2008).

Eesti Inimarengu Aruandes 2009 (Kalmus, 2010) tuuakse välja, et vaimses keskkonnas toimuvaid muudatusi võimaldavad hinnata väärtushinnangute korduvad mõõtmised. Aastatel 1990-2008 uuringufirma Saar Poll osalusel läbi viidud maailma väärtuste uuringu ja Euroopa väärtuste uuringu tulemusel osutusid Eesti tulemused kohati vastassuunalistele arengutele. Uuringud tõid välja, et ühelt poolt on Eesti elanike väärtushinnangud hakanud tasapisi lähenema läänemaailma väärtuspildile (näiteks väärtustatakse lisaks palgale ka meeldivat töökeskkonda ja eneseteostust). Arusaamad soorollide osas on võrdustumas, lisaks töö- ja pereelule peetakse oluliseks vaba aega, sõpru tutvavaid, jms. Samas tõdetakse ka vastupidiseid suundumusi. Üha enam võõrdutakse poliitikast, kasvanud on sallimatus kaasinimeste (immigrandid- võõrtöölised, teisest rassist inimesed, islamiusulised, suurpered) vastu.

Autorile tundub, et praeguses Eesti ühiskonnas on peamised prioriteedid haridusreformis suunatud põhikoolidele ja gümnaasiumitele. Haridusminister Lukas (2009) rõhutab õppekava arendusest rääkides väärtuskasvatuse osatähtsusest põhikoolis ja gümnaasiumis, kuid jätab kutsekoolid tahaplaanile. Kokkuvõtlikult öeldes näeb töö autor, et haridussüsteemi tervikpildis peab olema koht ka kutsekoolidel.

1.3. Elustiili ja väärtushinnanguid mõjutavad tegurid

Kasvatust ja koolitust on nähtud alana, kus tegeldakse intensiivselt nii väärtuste vahendamise kui ka uusi väärtusi loova kultuuriga. Soome kasvatusteadlased S. Hirsjärvi ja R. Huttunen (2005) toovad välja asjaolu, et kui kasvatuse ülesandena on sageli nimetatud uue sugupõlve sotsialiseerimist, siis viidatakse selle terminiga mitte üksnes teadmiste ja oskuste, vaid ühiskonnakesksete väärtuste ja normide vahendamisele. Kui laps omandab kodus näiteks teadmise, et tervis on väärtus, mida tuleb hoida, ja kogu pere elab tervislikke eluviise järgides, siis üldjuhul jätkab laps seda eluviisi ka kodunt lahkudes. Käesolevas töös antakse ülevaade mõningatest uurimustest, milledes on uuritud, kas ja millised on mõjutused kodul ja vanematel seoses elustiilide ja õppimisega.

1.3.1. Kodukeskkond ja perekond.

Tigasson (2004) kirjutab, (viidates Saar Polli ja Kirikute Nõukogu uuringu andmetele), et keskmine Eesti inimene seab oma elus esikohale perekonna: tervelt 76 protsenti inimestest peab seda elus väga tähtsaks ning 21 protsenti tähtsaks. Teisel kohal on töö, mida peab väga tähtsaks ainult kolmandik ning tähtsaks 47 protsenti. Kõige vähem olulised küsitud väärtuste hulgast on inimeste jaoks poliitika ja religioon: poliitikat pidas tähtsaks või väga tähtsaks kokku 21 ning religiooni 22 protsenti vastanuist.

Peres toimub interaktsioon, kust laps saab mallid, mida saab kasutada nii kohe kui ka hilisemas elus. Pulkkinen (2004, viidatud Kraav, 2005 j) räägib sotsiaalselt alkapitalist, mille lapsele annab inimsuhete võrgustik, vastastikku kokku sobivad väärtused ja normid ning usaldus. Eesti inimestele on perekond avaram mõiste kui abielu (Saar, 2010). Samuti on traditsiooniliste perede asemel selliseid kodusid, kus kasvab laps näiteks ühesooliste vanemate või hoopis vanavanematega. Seega perest rääkides, võime rääkida kodukeskkonnast, kus laps omandab edasised mallid nii käitumises, hoiakutes, uskumustes kui ka suhetes.

Kodukeskkonda iseloomustavad:

1. Perekonna suurus ja koosseis.
2. Olmetingimused (perekonna sissetulek, korteriolud, toit, riietus, jms).
3. Perekonna psühhokliima.
4. Kodukord ja vaba aja sisustamine.
5. Vanemate sotsiaalsed omadused (haridus, kutse, kultuursus, jne) (Lunge ja Tammiste, 1989).

Perekond on inimese iseloomu aluste kujundaja, tema väärtustesse suhtumise suunaja. Kodu on lapsele esimene sotsiaalne maailm, kus kujuneb tema maailmavaade, iseloom, huvid alused. Tõenäoliselt soovivad kõik lapsevanemad olla head emad ja isad, kuid see „heaks olemine“ ei pruugi alati õnnestuda. Lapse heaolu sõltubki eeskätt perekonna väärtushinnangutest, hoiakutest ja majanduslikust olukorrast.

Perekond on viimaste aastakümnete jooksul teinud läbi suuri muutusi.

Autor näeb pereväärtusi silmas pidades hetkel probleemi perega koosoldud aja osas. Infotehnoloogia areng on üldises mõttes positiivne, kuid samas tuleb tõdeda, et mõnedes peredes on mobiilsed-, arvutipõhised suhted, mis ei asenda lähedust ja soojust, mida annab kohalolev inimene. Vanemate vähene suhtlemine oma lastega ei aita neil välja kujundada elutervet väärtussüsteemi ning see kujuneb välja (interneti)sõprade väärtusorientatsioonide mõjul. Sellised muutused peredes toovad endaga kaasa negatiivsed emotsioonid, lastes turvatunde kadumise ja usalduse kaotuse. Nimetatud muutused mõjutavad väärtuste kujunemist ka uutes põlvkondades.

Et perekonnal on suur mõju lapse arengule, näitavad paljud uurimused (nt Goodi ja Brophy, 1995; Kõiv, 1998; Kraav, 2008; Holter, 2008). Analüüsides on selgunud, et avatud ja hooliv suhe parandab pikemas perspektiivis lapse minapilti, toimetulekuoskusi ja võimalik, et isegi tervist.

Kasvatus on teadlik tegevus. Inimese areng kujuneb meelelisest vaatest mõistelisele mõtlemisele ja sihiteadlikule tahtele (Pöld, 1993). Väärtushinnangute kujunemine sõltub vanemate väärtushinnanguist – kui laps ei taju vanemaid väärtustavat muud kui materiaalsel heaolu, siis järgib temagi vanemate eeskuju. Samas kui laps tajub vanemate vahelist lähedust, usaldust ja mõistmist, õpib temagi kõike seda väärtustama.

Võrreldes eakaaslastega Soomes tunnetavad Eesti koolinoored vanemate edastavates väärtustes olulisemana saavutusi ja edukust kui eetilisi ja sotsiaalseid väärtusi. Eesti õpilaste vanemate hulgas võrreldes Soomega on kaks korda rohkem neid, kes peavad laste arvates väga tähtsaks head õppeedukust. Inimarengu Aruandes tuuakse välja tõdemus, et Eesti kooli liigset teadmiste- ja vähest väärtustekeskust tingib suuresti vanemate surve ning siirdeühiskonna edukultus üldisemalt (Kalmus, 2010).

Seega vanemad edastavad lapsele eeskuju, mida see saab kasutada kogu elu jooksul. Pulkkinen (2004, viidatud Kraav, 2005 j), räägib sotsiaalsest algkapitalist, mille lapsele annab inimsuhete võrgustik, vastastikku kokkusobivad väärtused ja normid ning vastastikkune usaldus.

Näiteks kui laps on kasvanud peres, kus väärtustatakse tervislikke eluviise, siis

üldjuhul järgib laps seda ka iseseisvat elu alustades. Kui aga näiteks perekonnas väärtustatakse enam materiaalselt heaolu kui haridust, siis on selge, et laps valikuid tehes valib kooli asemel töö, isegi siis, kui see töö talle ei meeldi. Täpselt samamoodi võib perekonna väärtustega seotud näiteid tuua peretraditsioonide, üksteise austamise või mitte-austamise jms kohta.

2006. aastal läbiviidud üle-eestilise väärtusuuringute uuringu (http://www.lastekaitseliit.ee/public/RISC_lisa_2006.pdf) eesmärgiks oli selgitada, kuidas ühiskonna üldised väärtused perekonnast ja lastest mõjutavad tegelikku käitumist – kuidas laste eest hoolitsetakse, kasvatatakse, kas ja kuidas kaasatakse kodutöödele, kuidas karistatakse jms. Aruanne annab ülevaate, kuidas erinevad pere ja lastekasvatamisega seotud väärtused on esindatud erinevates elanikkonna rühmades. Uuringus keskenduti Rokeachi mõistes peamiselt instrumentaalsetele väärtustele.

1.3.2. Suhtlemine kaaslastega ja vahetu elukeskkond.

Perekonna kõrval mõjutavad lapsi ja nende suhtumist eakaaslased, sõbrad. Sõprussidemete kujunemise aluseks on huvid, hoiakute ja väärtushinnangute sarnasus (Krull, 2000). Kasvukeskkonna mõju suurus oleneb kujuneva inimese eest. Varasemas eas on kõige vahetumaks ja loomulikumaks keskkonnaks perekond. Lapse kasvades laieneb ka ta suhtlusring ning kasvukeskkond nihkub üha perekonnast väljapoole (Hirsjärvi, Huttunen, 2005).

Kuulumine teiste hulka ja sotsiaalne suhtlemine on kujunenud inimese põhivajaduseks. Laps omandab teadmised erinevates sotsiaalsetes keskkondades, kontakteerudes teiste inimestega. Sotsiaalse suhtlusega kaasnevad sõbrad ja kaaslased - eeskujud, keda püütakse matkida või kellele püütakse meeldida. Inimpsüühika on oma loomult sotsiaalne ning see tuleneb inimeste kooselust ning vastastikusest mõjutamisest. Soodsatel tingimustel tekivad austavad, ausad, sõbralikud ja toetavad suhted.

Kutsekoolis õppivad õpilased elavad sageli ühiselamu tingimustes või elatakse eakaaslastega koos üürikorterites ja on seetõttu mõjutatud kaasõpilastest nädala jooksul ka koolivälisel ajal enam kui kodus elavad õpilased. Sellistes tingimustes kujunevad tugevad sõprussuhted ja leitakse kergesti erimeelsusi tekitavad valdkonnad ning hinnatakse ümber nii mõnedki väärtushinnangud.

Tänapäeval üldise sotsiaalse keskkonna mõju suureneb pidevalt ja kohaliku eripära roll laste sotsiaalse teadvuse kujunemisel väheneb. Seda põhjustab üldine globaliseerumine, mille põhilisteks tööriistadeks on massikommunikatsioon: ajakirjandus,

raadio, internet, eriti televisioon (Krull, 2000). Noorsookultuuri käsitlevad uurimused on sageli välja toonud kommertsikultuuri mõju noorte valikutele, väärtustele ja hoiakutele (Hirsjärvi ja Huttunen, 2005).

Ingleharti (2000) teooria põhjal saab väita, et kuna postmaterialistlikud väärtused ja väärtuste eelistused tekivad lapseas saadud majandusliku heaolu ja füüsilise turvatunde põhjal, siis peaks olema postmaterialiste rohkem just kõrgemates sotsiaalsetes kihtides, kus on kõrgem haridustase ja sissetulek, kui materialistidel ja segatüüpidel. Õppimisprotsess ise stimuleerib või tekitab postmaterialistlikke väärtusi – kuna neid on rõhutatud õppekavas ja kuna kõrgema hariduse saajad on keskkonnas, mille postmaterialistide osakaal on suhteliselt suur.

Keskkond on 2009. aasta inimarengu aruande põhiteema: kriis kui keskkond; looduskeskkond; tööturu keskkond; kodukoht kui keskkond; vaimne keskkond; globaalne ettevõtluskeskkond. Lauristin (2010) toob aruandes välja tööpuuduse, mis ähvardab kümnetes tuhandetes peredes laste heaolu. Eriti tulevad need probleemid esile teatud piirkondades, kus ei suudeta pakkuda tänapäevast elukvaliteeti ja töövõimalusi. Meedia ja haridussüsteem taastoodavad iganenud soolisi kultuurimustreid, mille tulemuseks on meeste ja naiste ebavõrdsus tööturul, poiste haridustee varajane hääbumine (kutsekoolist väljalangemine või töö kasuks otsustamine juba esimesel kursusel), ebasümmeetriline positsioon tööturul ja peresuhetes.

Noored inimesed on vastuvõtlikud igasugustele sotsiaalse keskkonna mõjutustele. Soov ennast kaaslastega võrdväärseks tunda ja samasse rühma kuuluda, paneb noored inimesed ennast ja oma käitumist muutma. Järgnevas peatükis antakse ülevaate väärtuskasvatusest haridussüsteemis.

1. 4. Väärtuskasvatus haridussüsteemis

Eestlastel ja soomlastel on palju ühiseid väärtusi: mõlemaile on olulised keel, loodus, kultuur ja isamaa. Samas on meie väärtushinnangutes ka palju erinevusi, mis tulenevad eelkõige erinevast ajalookogemusest ja ühiskondlikust kontekstist (Sutrop, 2009). Eesti jätkusuutlikkust ohustavad moraalinormide sage eiramine, hoolimatu suhtumine tervisesse ja keskkonda, inimelu vähene austamine ja veel teisedki probleemid. Ehk seetõttu räägitaksegi üha enam väärtushinnangute muutmise vajalikkusest. Kuna väärtused ja iseloom kujunevad eelkõige lapsepõlves ja noorukieas, siis tulebki suunata põhitähelepanu just laste ja noorte väärtuskasvatusele. Eesti koolides on pööratud seni

tähelepanu eelkõige teadmistele (Sutrop, 2009).

Kool peegeldab alati teda ümbritsevaid väärtusi. Väärtused avalduvad kooli traditsioonides ja omapäras. Väärtused paljastavad, millised inimesed me olla tahame. Soome haridussüsteemis on väärtuskasvatuse alusmüür laotud inimõigustele, võrdsusele ja demokraatialle. Õppekavas eesmärgistatud looduse mitmekesisuse ja keskkonna elujõulisuse säilitamist on näha nii õppesisus kui koolide igapäevaelus. Kuigi läänemaailmas valitseb suund individualiseerimisele, muutuvad kollektiivsed väärtused järjest olulisemaks. Õppekava järgi peab õpetus toetama ja arvesse võtma kõiki eelpool nimetatud väärtusi (Sarkomaa, 2009). Kui lugeda kutskoolide arengukavasid, siis peab tõdema, et nii mõneski Eesti kutsekooli arengukavas pole ridagi väärtuskasvatusest. Ent samas teame, et kooli õppekava lähtub küsimusest, mis on hariduse eesmärk – milliste väärtushoiakute ja käitumiskalduvustega inimest me tahame kasvatada (Sutrop, 2009).

Kasvatusteadust peetakse väärtustega tihedalt seotud teadusalaks. Kasvatust ja koolitust on nähtud alana, kus tegeldakse intensiivselt nii väärtuste vahendamise kui ka uusi väärtusi loova kultuuriga (Hirsjärvi ja Huttunen, 2005). Väärtuste ja kasvatuse suhet kirjeldades toovad eelpool nimetatud autorid välja veel selle lisaks kasvatusele on ühiskonnas palju muid tahke, mis toetavad ja vahendavad väärtusi. Neist tähtsamad on autorite arvates teadus, religioon ja kunst.

Kasvatus on väärtushinnangutega seotud tegevus. Ühiskonnas teatud ajal valitsevad väärtused peegelduvad ühiskonna pedagoogilises mõtlemises ja selles, kuidas kasvatus- ja haridussüsteemi arendatakse ja kasvatusprotsessi läbi viiakse (Hytönen, 1999).

Pöld (1993) rõhutab, et kasvatus on teadlik tegevus ja elu vormimine vaimsete väärtuste juhatusel. Kasvatuse eesmärk enam kui ühe üksiku inimese eesmärk. Kooli ja õpetaja ülesandeks on aidata õpilasel selgusele jõuda oma väärtustes.

Tartu Ülikooli eetikakeskuse eestvedamisel on väärtuskasvatusega põhjalikult tegeldud. Lisaks erinevatele koolitustele, seminaridele ja konverentsidele, on välja töötatud programmi Eesti ühiskonna väärtusarendus 2009-2013 kava, mille põhieesmärgiks on hoida ja arendada neid väärtusi, mis kindlustavad Eesti ühiskonna inim- ja sotsiaalse arengu. Programm peab silmas nii moraalseid kui sotsiaalseid väärtusi (Eesti ühiskonna väärtusarendus 2009-2013, 2009).

Soome kasvatusteadlane P. Kansanen (1993) on märkinud, et väärtused tulevad kasvatusprotsessi kahel erineval viisil:

- Õppekavade hariduslike eesmärkide ja ülesannete analüüsimisel ja

defineerimisel (ehk väärtused tuuakse haridusprotsessi õppekavade koostajate kaudu).

- Haridusprotsessi ellu viivate otsuste kaudu (ehk lõpetaja mõtlemise kaudu, mida mõjutavad nii õpetaja isiksus, kogemus kui ka haridustase).

Kooli väärtuskasvatuse puhul on aastaid arutletud, kas väärtuskasvatus peaks olema seotud eraldi õppeainega (religiooniõpetus, eetika, inimeseõpetus, kodanikuõpetus, vms) või tuleks see integreerida kõikidesse õppeainetesse. Praeguseks on õppekava tegijad jõudnud kokkuleppele, et väärtuskasvatusega saab ja tuleb tegelda läbivalt kõikides ainetes (Sutrop ja Kraav, 2010).

Eestis on uues õppekavas läbivate teemade seas välja toodud ka pädevused – üheks pädevuseks on väärtuspädevus. Selle kavandamisel ja läbitöötamisel lähtuti riikliku õppekava alustest ning riikliku õppekava poolt sätestatud kooli ülesannetest ning kooli õppe- ja kasvatustöö sihtidest.

Üheks oluliseks panuse andjaks väärtuskasvatusse võib pidada koolides kehtivat õppekava ning õpikuid, mida õpilased kasutavad õppimiseks. Mikk (1999) rõhutab, et me peame teadma, milliseid väärtusi kujundavad meie õpikud.

Magistritöö autori arvates on kutsekoolides üks peamisi probleeme just selles, et puuduvad õpikud paljude õppeainete õpetamiseks. Väärtuste kujundamine ilma õppekirjanduseta on aga vaid konkreetse õpetaja nägemuse ellurakendamine. Väärtuskasvatus peab koolis saatma iga aine- ja erialatundi. Tihtipeale ei võta õpilane õpetajat kuulda, sest tema maailmapilt on teine. Kuid kasutades erinevaid aktiivõppe meetodeid, saab õpilane tagasisidet kaasõpilastelt, oskab võrrelda head ja halba ning sellise suunamise tulemusena jõuabki õpilane ühiskonnas aktsepteeritavate väärtushinnanguteni. Seega peaks koolides olema sõnastatud ühtsed väärtused ja väärtuskasvatuse eesmärgid ja oluline on nende edasiandmine nii isikliku eeskuju kui rõhuasetuste kaudu.

Mikk (1997) toob välja mõtte, et õpetajad suunavad õpilasi väärtustele, mis neil endil on. Õpetajate kaudu on võimalik kujundada rahva väärtushinnangute arengut pikemas perspektiivis. Mõnikord võib kohata arusaama, et lapsevanem on see, kes õpetab üldiseid sotsiaalseid oskusi, kuid samas on kõige tähtsam indiviidi vabadus ja seetõttu ei ole õige sisendada talle mingeid väärtusi- igauks peaks leidma ise väärtused, millest ta juhindub.

Lapsel ei ole kaasasündinud suhtumisi ja kindlaid väärtusi, vaid ta omandab need elu jooksul. Kooli ja õpetaja osa nähakse selles, et nad aitaksid lapsel selgusele jõuda oma

väärtustes.

Kasvatusteadusfilosoofilise seisukoha esindajad ei aktsepteeri inimese ja taime või looma arengu analoogiat. Õppimine ei ole looduslik arengunähtus, vaid eelkõige on tegemist sotsiaalse interaktsiooniga. Ehk siis teisisõnu öelduna – nende sõnul ei saa kasvatustoiminguid jätta vaid looduse hooleks. Õpetaja peab olema aktiivne tegutseja lapse ja ühiskonna vahel. Ta peab läbimõeldult sekkuma lapse õppimisse ja selle kaudu tutvustama lapsele neid üldtunnustatud reegleid ja põhimõtteid, mis vormivad lapse kogu hingeelu (Hytönen, 1999).

Üldinimlike püsiväärtuste teadvustamine on inimväärse ühiskonna arengu alustala. Väärtuskasvatuse roll on viimastel aastakümnetel paljude riikide koolipraktikas tõusnud järjest olulisemale kohale. Ka tuntud koolimees J. Käis (viidatud Horm, 1985 j) on väitnud, et kui tahame kõlbelisi väärtusi ühiskonnas au sisse tõsta, peame alustama koolist.

Ameerika Ühendriikides kerkis eetika ja kõlbeline kasvatus koolis arutelude keskmesse 1970. aastate lõpus. Ameerika koolkonnale iseloomuliku arusaama järgi toimib väärtuskasvatus koolis eeskätt kaudselt, seega mitteformaalse õppekava kaudu. See ei tähenda aga, nagu võiks selle dimensiooni kasvatuses jätta juhuse ja igapäevaelu hooleks. Vastupidi – soovides suunata ja juhtida noorte väärtushinnangute kujunemist, tuleb kõik koolis toimuv väärtuskasvatuse valguses tõsiselt läbi analüüsida ja kavandada. Tähelepanu tuleb pöörata esmalt koolikultuurile kõige laiemas mõttes - kuidas mõistetakse kooli missiooni, millised on need väärtused, mida kool tahab esil hoida ja kuidas need peaksid väljenduma igapäevases elus: õpilaste ja õpetajate suhetes, kooli üritustes ja elukorralduses? Millised on õpilaste väärtushoiakud, eeskujud? Milline on see ühiskondlik kontekst, milles kool toimib? Niisugune lähenemine eeldab tõsist meeskonnatööd kooli väärtuskasvatuse maatriksi väljatöötamisel ja igapäevasel elluviimisel (Valk, 2007).

Jaapanis on 1980. aastatest alates kõlbelisest kasvatuses saanud kogu koolis toimuva kompass. Seda on iseloomustatud kui pööret akadeemiliste teadmiste keskselt koolilt väärtustekesksele koolile. Viimane, 2002. a kehtima hakanud õppekava on väga tugevalt orienteeritud väärtuskasvatusele, mille kohta kasutatakse terminit *kokoro*, mis võiks eesti keelde olla tõlgitud kui südameharidus (Valk, 2007).

Soomlaste juures algas aktiivne diskussioon väärtuste üle hariduses ja väärtuskasvatuse selgema esiletoomise vajaduse üle 1990. aastatel. Sealt alates rõhutab ka riiklik õppekava väärtuskasvatust ja eetika küsimuste arutamist kõigis õppeainetes. Lisaks

läbivatele teemadele on väärtuskasvatus välja toodud ka omaette valdkonnana, millele on eraldatud märkimisväärne tunniressurs.

Väärtused haridussüsteemis saavad areneda vaid kooskõlas ühiskonna väärtushinnangutega. Rootsi konsultatsioonifirma Kairos Puture kinnitab meie oma teadlaste seisukohti, et käesoleva põlvkonna väärtushinnangud on suunatud rohkem materiaalsusele ja staatusele kui enesearendusele ja sotsiaalsele altruismile (Juurak, 2007).

Euroopa Liidu alusdokumentide alusel sõnastatakse eetilised printsiibid, mis loovad kooli väärtuskasvatusele raamid (Valk, 2008). Need printsiibid on:

- elu ja inimväärikuse austamine;
- südametunnistuse, usu- ja mõttevabadus;
- lugupidamine enda ja teiste rahvaste traditsioonide ja kultuuriväärtuste vastu;
- sallivus, võrdõiguslikkus ja demokraatia;
- õigusriigi põhimõtete järgimine;
- vägivallatus, solidaarsus;
- ausus ja õiglus, vastutustunne;
- looduskeskkonna säilitamine;
- perekonna väärtustamine.

Valk (2008) toob välja kooli kui terviku seisukohalt väärtuskasvatuse eesmärkide määratluse. Sidusa väärtuskasvatusega, mis peab silmas nii õpilase, kooli kui ka ühiskonna tasandit, toetatakse õpilase kõlbelist arengut, valmistatakse teda ette pädevate valikute tegemiseks elus ja enese ning teiste toimimise hindamiseks. Õpilasel aidatakse:

- õppida tundma väärtusi, kõlbelisi norme ja etiketti;
- kujundada väärtuste ja kõlbeliste normide süstemaatilise ja kriitilise analüüsimise oskusi;
- arendada isiklikke väärtushinnanguid ja kõlbelisi hoiakuid (voorusi);
- kujundada eneseväärikust ning lugupidamist teiste inimeste ja humanistlike väärtuste suhtes;
- kujundada oskusi kõlbeliste konfliktide lahendamiseks, vastutustundlike valikute tegemiseks ning oma käitumise kõlbeliseks refleksiooniks.

Selleks, et aidata koolikontekstis õpilaste väärtushinnanguid kujundada, tuleb esmalt saada selgust, millised on õpilaste väärtushinnangud ning seeläbi hakata neid pädevate õpetajate kaasabil läbivate teemade kaudu õpilastele edastama. Just selleks, et iga üksiku õpilase eneseotsingud ja moraalne selgroog oleks toetatud. Haridusväärtuste muutumist ajas on Eestis uuritud päris palju (nt Titma, 2002; Talvis, 2008; Toomere,

2001, Saarniit, 1995, 2000).

Kutsehariduse juurde kuuluvad teadmised ja oskused. Von Wright (1981, viidatud Helakorp, 2009 j) ütleb, et oskused muutuvad hariduseks alles siis, kui kasvatavad inimest kogu mõtlemises ja tegevuses väljendama avarapilgulisust, objektiivsust ja õiglust, mis tulenevad tõe nõuetest. Kutsehariduse juurde kuulub ka väärtuste oskusteave, mis aitab spetsialistil otsustada oma tegevuse eesmärkide põhjendatuse üle ametis, tööelus ja ühiskonnas (Helakorpi, 1997).

II EMPIIRILINE UURING

2. Metoodika ja valim

2.1. Uurimuse eesmärgid ja metoodika

Empiirilise osa eesmärgiks on välja selgitada, millised on kutsekooli õpilaste elustiil ja suhtumine üheksasse väärtusesse, kaardistades olukord Lõuna-Eesti kolme suurema kutsekooli (Võrumaa Kutsehariduskeskuse, Valgamaa Kutseõppekeskuse ja Tartu Kutsehariduskeskuse) näitel.

2.2. Valim

Uurimus viidi läbi Võrumaa Kutsehariduskeskuse, Tartu Kutsehariduskeskuse ja Valgamaa Kutseõppekeskuse õpilaste hulgas. Valim moodustati klastervalimi meetodil, valides koolidest õpilaste rühmad järgmiselt: kutsekoolide esimene kursus ja kolmas kursus (põhikooli- ja gümnaasiumi õpilased). Igast uurimuses osalevast kutsekoolist valiti kaks esimese ja kaks kolmanda kursuse õpperühma. Uurimuse rühmade moodustamisel kutseõppeasutuses arvestati valimi võimalikult võrdset soolist ning erialalist jaotumist ning eelnevat haridustaset.

Ankeedid jagati laiali 288-le kutsekooli õpilasele. Ankeetide analüüsimisel eemaldati valimist 5 ankeeti, mis ei olnud kõlbulikud statistiliseks töötluseks: ühel juhul oli tõmmatud ring ümber kõikidele vastustele ja teisel kirjutatud palju ebaviisakaid kommentaare, jättes samas küsimustele vastamata. Kolmel ankeedil oli jäetud täitmata üle poolte küsimustest. Kõik need eemaldatud ankeedid olid noormeeste poolt täidetud. Järgnev valimi kirjeldus põhineb 283 ankeedil.

Uurimuses osalenute sooline ja haridustasemeline jaotus on ära toodud tabelis 1.

Üle poole vastajatest oli eelnevalt omandanud põhihariduse. Eelnevalt kutsehariduse omandanud oli vähe, seejuures meestest kaks korda enam kui naistest.

Tabel 1. Uuringus osalejate sooline ja hariduslik jaotuvus (%)

	Haridus			
	põhiharidus	kutseharidus	keskharidus	muu
Mees	55,7	7,1	36,4	0,8
Naine	52,4	3,5	43,4	0,7

Uurimuses osalejate keskmine vanus oli 19 aastat (kõige noorem 16 ja kõige vanem 49 aastat); vastanutest pooled elasid linnas, pooled maal või alevis.

Omandatava eriala poolest oli valimis kõige enam teenindusvaldkonna õpilasi (müüjad, hotelliteenindajad, turismikorraldajad; N= 103; 36%). Uurimuses osales IT- ja ärivaldkonna õpilasi (arvutiteenindajad, ärikorraldajad; N= 82; 29%), tehnoloogia valdkonna õpilasi (puidu- ja mehatroonika erialade õpilased; N= 42; 15%) ja toitlustuserialal õppijaid (kokad ja pagarid; N= 56; 20%).

2.3. Protseduur

Uurimuse empiiriline osa viidi läbi ajavahemikul september 2008 kuni mai 2009. Läbitöötatud kirjanduse põhjal koostati prooviankeet, kus oli ligi 70 küsimust. Kootöös juhendajaga vähendati küsimuste arvu esialgu 20 võrra. Välja jäeti küsimused, mis hõlmasid õpilaste huvisid ja eluviisi (näiteks „Kui sageli sa tegeled aiatööga, spordiga, käsitööga, joonistamisega, muusikaga?“). Prooviankeet viidi läbi 62 õpilasega, kes õpivad Võrumaa Kutsehariduskeskuse eelkuteõppes (kutseõpe gümnaasiumis). Küsimuste eemaldamise põhjuseks oli töö teemast väljumine või siis ette teada tulemused, mis ei annaks tööle väärtust. Näiteks vastati prooviankeedis mõnedele küsimustele 100% ühtemoodi ning need küsimused eemaldati ankeedist. Prooviankeedi vastustest selgusid küsimused, millele õpilased ei osanud, ei suutnud vastata. Näiteks usuline kuuluvus, poliitika, jms.

Anketeerijale oli üllatav, et õpilased, kes olid lõpetanud põhikooli, ei teadnud osasid mõisteid ja neid tuli ankeedi täitmisel mitmeid kordi üle seletada. Näiteks mida tähendab leibkond, kommunaalmaksud. Töö läbiviija õppis sellest, et enne ankeeti tuleb need mõisted lahti seletada, et anketeeritavad saaksid korrektselt vastata.

Eeltestitud ankeeti parandati ja muudeti ning jaanuar kuni märts 2009 viidi läbi ankeetküsitlused valimis olevates koolides. Uuriija viis ankeetküsitluse läbi isiklikult

kõikides koolides. Anketeerimine toimus tundides, võttes aega keskmiselt pool tundi. Eelnevalt lepiti kokku kooli juhtkonna ja antud tunni õpetajaga, selgitades seejuures ankeedi sisu ja vajalikkust. Puudujate arv oli tundides üsna suur, seetõttu võeti esialgu planeeritud gruppidest valimisse juurde lisagruppe, et saada kokku soovitud täidetud ankeetide arv. Õpetajate ja juhtkondade poolne suhtumine uurimuse läbiviijasse ja uurimuse läbiviimise protsessi oli positiivne.

2.4. Mõõtevahendid

Andmekogumismeetodina kasutati antud uurimuses ankeeti.

1. Prooviankeet

Ankeedi koostamisel võeti aluseks küsimustikud *Mina. Maailm. Meedia* (2004) ja *Õpiedutuse tekkepõhjused põhikoolis ....* (Kraav, 2005) ning lisati autoripoolsed küsimused.

2. Ankeet

Pilootankeedi tulemuste analüüsi järel ja eksperdiga kooskõlastades koostati valdavalt kinniste küsimustega ankeet (ette antud vastusevariandid, lubatud täiendavad märkused).

Ankeet koosnes 35 küsimusest, mis olid jaotatud alaplokkidesse:

1. üldised taustaandmed;
2. sotsiaalne taust ja toimetulek;
3. eluviis ja väärtused;
4. kool ja õpingud.

I alaplokk ankeedis hõlmas üldisi küsimusi, kus sooviti teada saada vastaja sugu, vanust, elukohta, perekonnaseisu, haridustaset ja eriala.

II alaplokk ankeedis sisaldas küsimusi leibkonna suuruse ja -liikmete ning perekonna materiaalse olukorra kohta. Sooviti teada milline on perekondade sissetulek ühe pereliikme kohta, kas vastaja omab ise sissetuleku allikat õpingute kõrval töötamise näol, millised on pere peamised väljaminekuallikad ning uuriti, kas vastajatel jätkub raha kõige hädavajaliku jaoks.

III küsimuste alaplokk sisaldas küsimusi vastajate väärtuste ja elustiili kohta. Likerti viiepallisel skaalal olevate küsimuste abil sooviti teada, kuivõrd tähtsaks või tähtsusetuks peavad vastajad erinevaid väärtusi. Samuti esitati küsimusi väärtustega

seonduvate tegevuste kohta, nagu usalduslikkus ja Eestisse elamajäämise või siit lahkumise plaanid. Et eluviisides peegeldub teatud määral inimese väärtuste hierarhia, siis esitati kolmandas alaplokis viie-pallilisel skaalal küsimusi õpilaste eluviiside kohta - sooviti teada õpilaste alkoholi-, tubakatoodete tarbimise- ja toitumisharjumusi ning paluti hinnata oma tervislikku seisundit. Esitatud olid ka küsimused lugemuse, meedia- ja infotehnoloogia kasutuse teadasaamiseks.

IV küsimuste alaplokk sisaldas eluviisiga seotud valdkondadest kooli ja õpingute alaseid küsimusi. Kutsekooli õpilastel paluti hinnata kodus õppimisele kuluvat aega, kellelt saadakse abi õppimisega seotud raskuste ajal ning kui suur osa õpitavast omandatakse tundides. Samuti uuriti õpilaste suhtumist õpetajatesse ja õpetajate mõju õpilasele. Alaploki lõpetasid küsimused eriala valiku ning õppimise motiivide ja -takistuste osas.

Ankeedi reliaablust kontrolliti Cronbachi α -ga, ning saadi tulemuseks 0,54, mis viitab ankeedi madalale reliaablusele. Madala reliaabluse põhjuseks võivad olla vead kodeerimisel või vähene kontrollküsimuste olemasolu.

2.5. Andmetöötlusmeetod

Ankeetide andmetöötlusel toimus kõigepealt tagastatud ankeetide kontroll. Seejärel tehti andmete kvaliteedikontroll, mis tähendas andmefailide puhastamist tühimatest ja sisestamisvigade parandamist. Peale kvaliteedikontrolli ühendati andmefailid üheks andmebaasiks, andmed kaaluti ja loodi täiendavad komplekstunnused. Ankeetküsitluse tulemusi töödeldi statistikapaketiga SPSS 17,0 ning andmete esitamiseks joonistena MS Excel 2003.

Andmete analüüsimiseks kasutati erinevaid statistilisi andmetöötluse meetodeid, (sagedustabelid), T-test ja korrelatsioonanalüüs.

T-testi kasutati erinevate elustiili aspektide võrdlemiseks (näiteks neidude ja noormeeste väärtushinnangute võrdlemiseks, põhikooli- ja gümnaasiumijärgsete õpilaste väärtushinnangute võrdlemiseks, jms).

Korrelatsioonanalüüsi kasutati seoste leidmiseks (näiteks õpilaste haridustaseme ja väärtushinnangute vahel, vastajate väärtushinnangute ja perede sotsiaalse tausta vahel, õppimist takistavate asjaolude vahel jms).

3. TULEMUSED, ANALÜÜS JA JÄRELDUSED

3.1. Tulemused ja analüüs

3.1.1. Sotsiaalne taust ja toimetulek.

Väärtused kujunevad lapseas ning on mõjutatud nii perekonna materiaalistest võimalustest kui peremudelist ja elustiilist.

Statistikaameti andmetel oli Eestis sissetulek 2007. aastal ühe inimese kohta 5285 krooni. Eestis on elanike tulude keskmine suhteline tase elaniku kohta Maksu-ja Tolliameti andmebaaside järgi maakondliku arvestuse järgi ebavõrdne. Aastatel 2000-2008 on suurim brutopalga tõus olnud Tartu- Põlva- ja Võrumaal, väikseim Valgemaal (Sepp, 2010). Kõikide eelpool nimetatud maakondade kutsekoolide õpilased osalesid ka uurimuses. Uurimuses sooviti teada saada kutsekooli õpilaste perekondade sissetulekut ühe inimese kohta.

Tulemustest selgus (vt tabel 2), et enam- vähem võrdselt oli vastajaid sissetulekuga summas kuni 1500 krooni ja 1500 kuni 3000 krooni (vastavalt 10,5% ja 11,3%) kuus ühe pereliikme kohta. 3000-5000 krooni pereliikme kohta oli 17,7 % vastajatest. Suurem osa uurimuses osalenutest märkis sissetulekuks üle 5000 krooni ühe pereliikme kohta (37,5%). Vastajatest 23% ei osanud pere sissetulekut kirja panna.

Tabel 2. Pere sissetulek ühe inimese kohta

Sissetulek pereliikme kohta kroonides kuus	Vastajate %
kuni 1500	10,5
1500-3000	11,3
3000-5000	17,7
üle 5000	37,5
ei tea	23,0
Kokku	100,0

Tiit (2003) arvamuse kohaselt peaks lapse soodsaks kasvukeskkonnaks olema leibkonna majanduslik olukord piisavalt hea, tagamaks lapse arenguks hädavajalikku

materiaalset keskkonda; leibkonna sotsiaalne seisund peab olema selline, et lapsel oleks võimalik end teistega võrdsena tunda; laps peab oma lähedastega lävides kogema vajalikke sotsiaalseid kontakte ning saama piisavalt rikkalikke suhtluskogemusi – vaid siis on vaimne keskkond lapse väärtushinnangute süsteemi kujunemiseks soodus. Uuringud (Wernimont ja Fitzpatric, 1972) on näidanud, et raha aitab kaasinimeste tunnustust võita ning soovitud sotsiaalsesse rühma kuuluda, kuid samas võita ka turvalisust, vabadust, armastust ning rahuldada võimuiha. Hoiakud raha suhtes on uuringute järgi (Abelson ja Prentice, 1987) seotud lapsepõlvkogemustega.

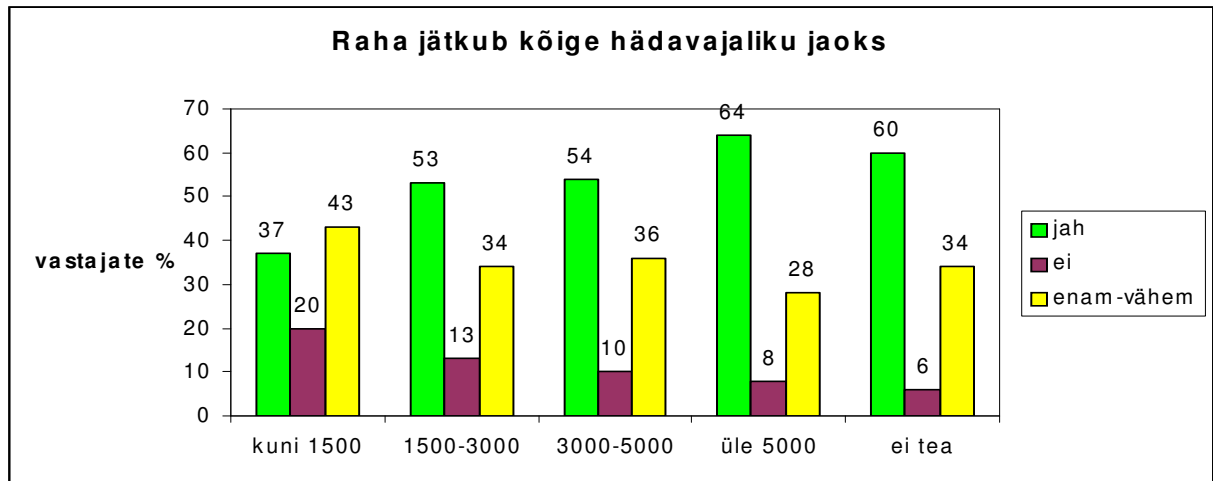
Sotsiaalministeeriumi andmetel allpool absoluutset vaesuspiiri – 1428 kroonist sissetulekut ühe pere liikme kohta – elas 2000. aastal 38% Eesti lastest. Nüüdseks on vaesuspiir veelgi nihkunud, seega võime öelda, et antud uurimuse järgi elab vähemalt 10,5% valikvastuse *kuni 1500 krooni* valinutest kutsekooli õpilastest allpool absoluutset vaesuspiiri (Sotsiaalministeerium, 2009).

Eestis loetakse absoluutseks vaesuspiiriks 2007. aastal 2341 krooni üksiku inimese jaoks ja 6321 krooni kahe täiskasvanu ja kahe lapsega pere jaoks. Allpool absoluutset vaesuspiiri elas ligemale 6% täiskasvanutest ja 9% lastest. Kõige kõrgem risk sattuda vaesusesse on üksikvanemaga pere lapsel – 15% lastest (Vörk, 2009).

Absoluutse vaesuspiiriga võrdlemine on küll segane, eri aastad, statistika ja teie andmed vaheldumisi.

Küsimusele „Kas raha jätkub kõige hädavajaliku jaoks?“ vastas „jah“ 57% ja „enam-vähem“ 33%. Vastanud õpilastest 10% tunnetavad, et neil ei jätku raha kõige hädavajaliku jaoks.

Simmel (2004, viidatud Kidron 2007 j) toob välja raha mõtte teleoloogilise protsessi tasandilt vaadatuna, kus mõistlik lõppeesmärk on nauding objekti kasutamisest; vahendid selle saavutamiseks on: raha omamine, raha kulutamine, objekti omamine. Seega võimaldab raha meil saada erinevaid hüvesid (midagi osta, reisida, jne). Ei toit ega peavari, ei rõivad ega väärismetallid ole väärtused iseenesest, vaid muutuvad selleks alles nende hindamise psühholoogilise protsessi käigus. Võrdlus sissetuleku kohta ühe pere liikme kohta ja raha jätkumist kõige hädavajaliku jaoks on näidatud joonisel 1.

Joonis 1. Sissetulek ja raha jätkumine kõige hädavajaliku jaoks

Moderniseeruv as ühiskonnas väärtustavad noored üha enam väärtusi, mis on seotud tarbimise ja vahetute naudingutega. Tarbimisväärtused ei pruugi alati olla seoses arukusega. Furnhami arvates kalduvad noored inimesed tunnetama raha võimuallikana ja teiste mõjutamise vahendina ning muretsesid vähem rahalise kindlustatuse pärast tulevikus (Furnham ja Argyle, 2000). Roberts ja Sepulvada (1999) uurimus näitab, et vanuse kasvades suureneb ka rahaga seotud ärevus.

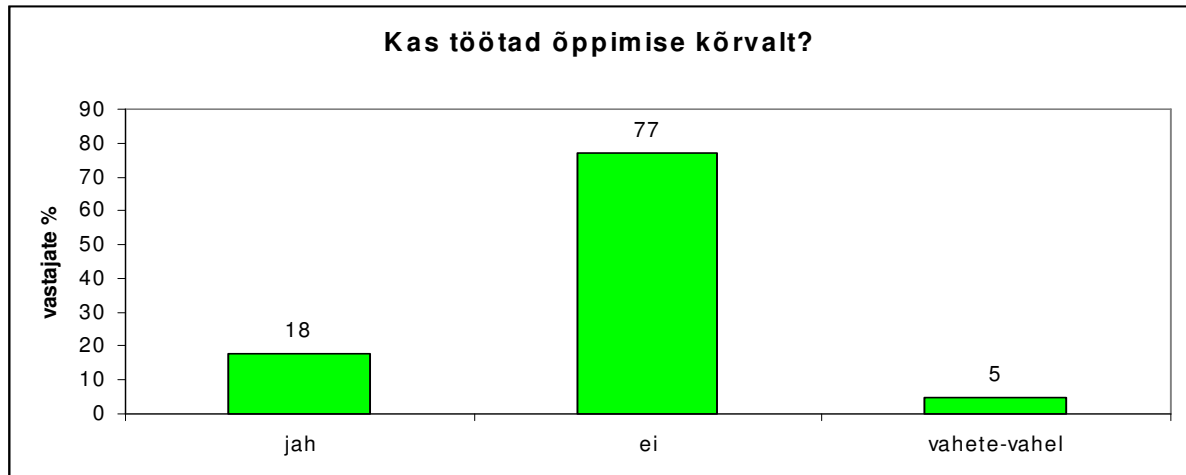
Vaadeldes eraldi sissetulekute kaupa selgub, et kuni 1500 krooni kuus pereliikme kohta raha saanute hulgas jätkub raha hädavajalikuks 43%-l vastanuist ja ei jätku 20%-l. Üle 5000 teenivate hulgas jätkub raha hädavajalikuks 64%-l ja ei jätku 8 %-l. Siit võib teha ka järelduse, et need, kes ei tea sissetulekut pereliikme kohta, kuuluvad suuremalt jaolt majanduslikult paremal järjel olevatesse peredesse - kõige väiksem osa on siin neid, kes ei saa igapäevaseid vajadusi rahuldatud

Varasemate uurimuste (Furnham, 1984; Lynn, 1991; Roberts ja Sepulvada, 1999) tulemustel on väidetavalt vähem haritud inimesed võrreldes haritumatega rohkem rahaga seotud mõtete küüsis ning näevad raha teiste inimeste mõjutuvahendina ka rohkem.

Korrelatsioonanalüüsiga ei leitud statistiliselt usaldatavat seost sissetuleku ja raha jätkumise kõige hädavajaliku jaoks vahel ($p = -0,11$; $p > 0,05$). Sellise tulemuse põhjuseks peab autor vastajate väikest arvu ja seda, et erineva rahalise sissetulekuga inimesed väärtustavad tõenäoliselt erinevaid asju ja sellest tulenevalt erinevad ka inimeste nõudmised. See omakorda muudab mõiste „hädavajalik“ mitmetimõistetavaks (ühele osale on hädavajalik nt vaid toit ja mingisugunegi eluase, teisele osale on

hädavajalikkuseks nt igaaastane välisreis ja firmariided).

Üks põhjus, miks valitakse õppimiseks kutsekool, on võimalus käia kooli kõrvalt tööl. Küsimuse „Kas töötad õppimise kõrvalt“ tulemused on toodud joonisel 2.

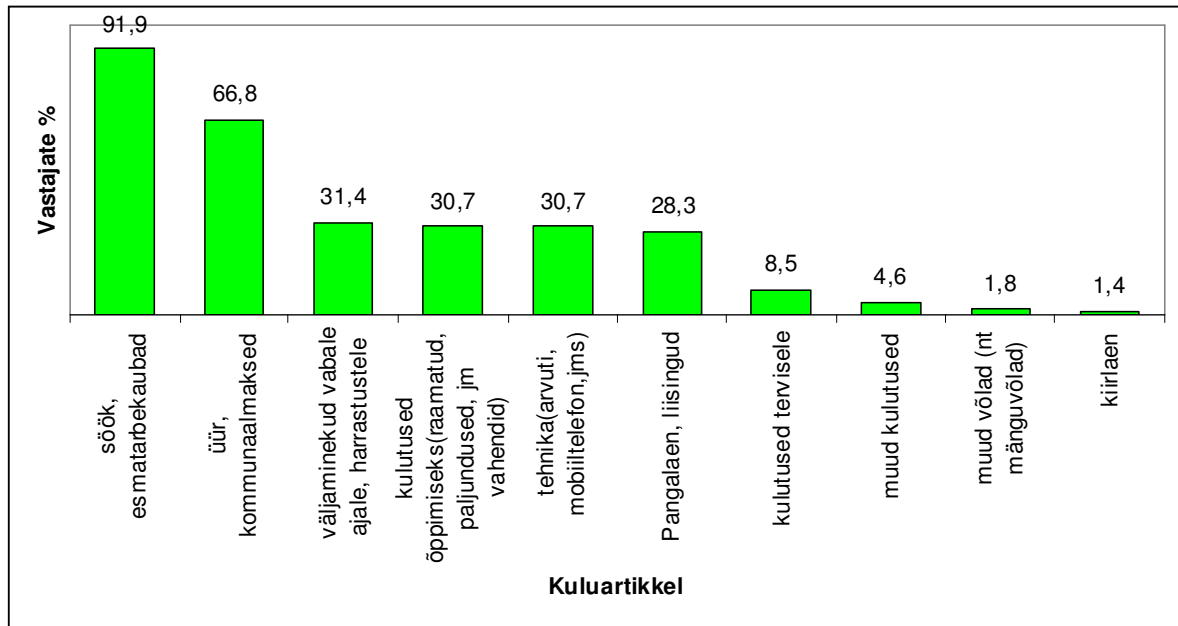
Joonis 2. Töötamine õppimise kõrvalt

Risttabeli abil saadi teada, et tööl käisid kooli kõrvalt pidevalt enim teenindusvaldkonna õpilased (9,2%), seejärel äri- ja arvutieriala õpilased (4,6%) ning edasi puidu- ja mehhatroonika eriala õpilased (3,2%) ja toitlustuseriala õpilastest vaid 0,7%. Töölkäivatest õpilastest 54% moodustasid neid ja 46% noormehed. Sissetuleku ja õppimise kõrvalt tööl käimise juures saadi teada, et kõige enam oli töötajaid nende seas, kus pere sissetulek üle 5000 krooni (44,9%) - sissetulek pere liikme kohta on arvatavalt suur tänu õpilase enda töötasule. Järgmisena vastanud sissetulekuga 1500 kuni 5000 krooni (40,8%) ja kõige vähem need, kellede sissetulek oli alla 1500 krooni (6,1%) töölkäivatest inimestest.

Töö autor arvab, et noor inimene teenib raha juba kooliajal, kuid arvab siiski, et parim on, kui hariduse omandamise ajal saab noor inimene keskenduda vaid õppimisele ja eakohasele sotsiaalsele suhtlusele.

Burmeistri (2008) hinnangul sõltub kutsekoolis õppimine majandustrendidest. Ta väidab, et kui majanduses läheb hästi, siis saab ka hariduseta hakkama ja kõik leiavad tööd. Tööpuuduse tekkimisel muutub kool taas aktuaalseks, tekib konkurents ja kooliharidus läheb hinda.

Küsimuse „Mis on teie pere kolm suurimat väljaminekut kuus?“ tulemused on esitatud joonisel 3.

Joonis 3. Suurimad väljaminekud kuus

Üks kolmest suuremast väljaminekuallikast oli ootuspäraselt söök ja esmatarbekaubad – ligi 92% vastanutest. Teise kululiigina toodi välja üür ja kommunaalmaksud – vastajaid 66,8%. Üsna võrdses osakaalus nimetati väljaminekuid vabale ajale ja harrastustele (31,4%), kulutusi õppimisele (30,7%) ning tehnikale (30,7%). Õppimisele mõeldud kulutuste all olgu selgituseks see, et veidi üle 10% kirjutas sellele vastusele taha „kulutus bensiinile“ kooli sõiduks. Need vastajad olid gümnaasiumijärgse õppekava täitjad. Põhikoolijärgsetele õppijatele tasustatakse vastavalt määrusele kas täielikult või siis osaliselt bussisõidu piletid. Kulutused tehnikale olid vastusevariandina valinud valdavas osas noormehed (vastanutest 68%). Pangalaen ja liisingud (28,3%) olid suurema kuluartikliga kui kulutused tervisele (vaid 8,5%); vastustes oli esindatud ka muud võlad (1,8%) ja kiiralaenud (1,4%). Muude kulutuste alla (4,6%) oli märgitud nt spordivõistlustel käimist, riideid ja meiki või oli jätetud põhjendused märkimata.

Taustainformatsioonina selgus, et uurimuses osalenud õpilastest 60% elab koos mõlema vanemaga, 20,1% elab vaid koos emaga, 0,4% vaid koos isaga. Vastanutest 12% olid peres üksiklapsed, 7,4% elas paljulapselises peres. Mõnedel juhtudel oli pereliikmetena välja toodud ka lemmikloomad.

Statistikaameti andmeil oli 2000. aasta märtsis Eestis kõige enam ühelapselisi

perekondi (49%). Iga kümnenda kahe vanema ja lastega perekonna juures elas aga ka üks kuni kaks vanavanemat (Statistikaamet).

Vaadates õpilaste perekonnaseisu (vt tabel 3) selgus, et vanematega elas ligi 60% vastanutest. Abielus olevate õpilaste arv on vanuseliselt jaotunud üsna võrdselt. Vabaabielus olevaks olid määratlenud end 14,8% õpilastest vanuses 16-18; 19-21 aastastest vastanutest 24,1% ja üle 22 aastastest oli vabaabielus 54,5%.

Tabel 3. Uurimuses osalejate perekonnaseis (%)

Perekonnaseis			
üksik	abielus	vabaabielus	vanematega
24,4	2,8	14,8	58,0

Tabel näitab, et peaaegu pooled vastanud õpilastest elavad juba kutsekooliõpingute ajal vanematest eraldi. Sellest tulenevalt saab järeldada, et noored tänapäeval saavad vara täiskasvanuks ja elavad varakult iseseisvat elu. Uurijal ei õnnestunud leida varasemaid uurimusi samal teemal gümnaasiumiõpilaste hulgas, kuid oletab, et perekonnaseisus (vaadelduna koos vanematega elamist ja vabaabielus olemist) võib esineda erinevusi kutsekoolide ja gümnaasiumiõpilaste seas.

Statistika alusel jätkavad just tänapäeval noored kooselu vanematega kauem kui varem. Siin võib põhjuseks olla see, et oma kodust ei jõua iga päev kooli sõita.

Oma osa eelnevas mõttearenduses on selles, et kutsekooli ajal ollakse tihedates suhetes klassi- ja koolikaaslastega ka ühiselamutes; samuti on otsene vanemlik kontroll piiratum kui kodus elavatel lastel. Antud teemavaldkond vajaks edasist uurimist. Kokkuvõttes võib öelda, et uurimuses osalenud õpilaste sissetulek ühe inimese kohta on sarnane Eestis keskmise sissetulekuga. Selle uurimuse põhjal ei saa väita, et raha oleks õppimisel, koolis käimisel takistuseks. Järgmises peatükis analüüsitakse õpilaste elustiili ja väärtusega seotud tulemusi.

3.1.2. Elustiil ja väärtused.

Järgnevalt vaadeldakse kutsekooliõpilaste tervisega seotud küsimusi. Likerti skaalal paluti vastajatel määratleda hetkel oma tervislik seisund. Vastajatest 21,6% pidas end täiesti terveks, üldiselt terveks hindas skaalal end 65,7%, väga heaks ei pidanud oma tervist 7,8%, üldiselt halvaks määratles 13,5% ja väga halvaks 1,4% vastanuist õpilastest.

Haiguse põhjuseid nimetati vaid osaliselt. Nimetatud haigustest olid väljatoodud epilepsia, unehäire, pidev peavalu, astma ja mandlioperatsiooni tagajärjel tekkinud tüsistus, kopsuarterite trombemboolia ühel korral, allergia kuuel korral, diabeeti kahel korral, stress aga kaheteistkümnel korral.

Antud kontekstis ei tundu tervist halvaks ja väga halvaks määratlenute protsent (kokku 14,9%) küll suur, kuid arvestades seda, et tegemist on siiski väga noorte inimestega ja vaid väikse osaga kõikidest kutsekoolide noortest, on need tulemused murettekitavad.

Ka Eesti Inimarenguaruandes 2008, mille läbivaks teemaks oli „elukvaliteet“, toodi välja, et hea tervis ei ole mitte üksnes majanduskasvu loomulik kaasnähe, vaid sellest sõltuvad edaspidi otseselt riigi majandusareng, konkurentsivõime ja tootlikkus. Majandusarenguga võrreldes on Eesti kõige viletsamate tervisenäitajatega riik maailmas (Eesti Inimarengu Aruanne, 2008). Viimases, 2009 aasta Inimarengu Aruandes tuuakse välja Lõuna- Eesti tervises seisundi hinnang, kus tervist peavad halvaks ligi 20% elanikkonnast. Sarnane muster ilmnes ka pikaajaliste haiguste osas – näiteks 60% Põlvamaa 16-aastastest ja vanematest elanikest (Sepp, 2010).

Soomes läbiviidud uurimused on näidanud, et Eesti õpilastel on halvem tervis kui naabermaal Soomes (Lahikainen, Kraav, Kirmanen ja Maijala, 1995). Magistratöö autor arvab, et Eesti õpilaste halvem tervis võib olla põhjustatud majanduslikus mõttes halvematest tingimustest ning tervisekäitumisega seotud harjumuste puudumisest (tervislikku eluviisi pole veel harjutud kodudes väärtustama ja seetõttu pole see piisavalt kinnistunud ka noorte tervisekäitumises).

Kõrvutades kahe viimase, 2001. a ja 2006. a HBSC küsitluse tulemusi (Aasvee, 2009) selgus, et noorukite enesehinnanguline tervis, toitumisharjumused ja füüsiline aktiivsus olid oluliselt paranenud. Samas aga tekitab muret järjest enam suurenenud trend suitsetamise, alkoholipruukimise ja narkootikumide tarbimise osas.

Üldhariduslikes koolides on läbiviidud päris palju erinevaid „tervisekäitumise programme“. Kahjuks ei saa seda öelda aga kutsekoolides osas, kus töö kirjutajale tundub, et õpilasi vaadatakse kui täiskasvanuid ja tervisekasvatusele pööratav tähelepanu on jäänud vaid tööga seotud ohutusnõuete tundmise tasandile. Samas on ka kutsekoolides hakatud viimasel ajal rääkima vajalikust tervisekasvatusest ja selle kohast ning rõhuasetusest õppekavas. On selge, et terviseharjumuste juurutamist ja suunamist tuleb alustada/jätkata ka kutseõppeasutustes, seega on vajalik teema mitmekülgne läbiarutamine ja ühtsete ning järjepidevate eesmärkide seadmine ning elluviimine.

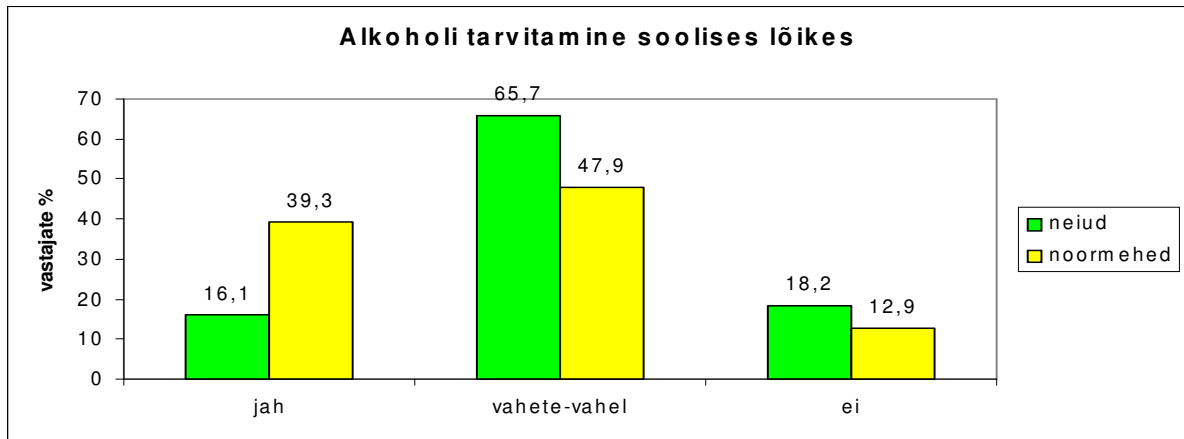

Tervislike eluviiside väärtustamise väljaselgitamiseks esitati uurimuses küsimus õpilaste tubakatoodete tarbimise kohta (vt joonis 5). Küsimusele „Kas suitsetad?“ vastas jaatavalt 35% õpilastest, vahetevahel suitsetab 13,1%, ei suitseta natuke üle poolte küsitletuist (51,9%). Võrreldi neidude ja noormeeste harjumusi suitsetamise osas. Selgus, et noormeestest suitsetasid 43% ja neidudest 25,9%. Mann-Whitney testiga ($z = -2,03$, $p < 0,05$) leiti, et noormehed suitsetavad oluliselt enam kui tüdrukud. Tulemused on halvad, sest uurimuses osalenud noortest suitsetab ligi 35%. Küsimus suunas otsima ka seost õpilaste suitsetamise ja õpilaste tervise vahel. Korrelatsioonanalüüsil leiti seos tervise ja suitsetamise vahel - suitsetajate tervis on halvem kui mitesuitsetajatel ($\rho = 0,24$, $p < 0,01$). Seega on oluline rõhutada tervise- (ja väärtuskasvatuses tervikuna) tervislike eluviiside olulisust ja suitsetamise kahjulikkuse aspekti.

Võrreldes vastajate sissetulekut ühe inimese kohta ja suitsetamist, siis kõige vähem suitsetasid need, kellede sissetulekuks oli kuni 1500 krooni kuus (suitsetas või vahetevahel suitsetas 9,2%). Kõige enam oli suitsetajate hulgas neid, kelle sissetulek ületas 5000 krooni kuus inimese kohta – suitsetajatest 44,1%. Siinkohal võib järeldada, et rahanappuses olevad õpilased ei saa lubada endale suitsu ostmist.

Täiskasvanutega tehtud uuringud on näidanud, et episoodiline purju joomine on sõltuvuse kujunemisega seotud enam kui alkoholi regulaarne tarbimine. Iga nädal alkoholi joovate õpilaste osatähtsus Eestis on lähedane Euroopa keskmisele. Soomes tarbivad noorukid alkoholi tunduvalt vähem kui nende Eesti eakaaslased. 2006.a uuringu põhjal jõid poisid end purju seda sagedamini, mida parem oli pere majanduslik olukord. Alkoholisõltuvuse kujunemise tõenäosus on suurem, kui tarbima hakatakse enne 15.eluaastat (Aasvee, 2009).

Küsimusele „Kas tarvitad alkoholi?“ vastas „jah“ 27,6%, „ei“ 15,5% ja „vahetevahel“ 56,9%. Leiti, et on olulisi erinevusi noormeeste ja neidude alkoholi tarbimises (Mann-Whitney testiga, $z = -3,67$ ja $p < 0,01$) - noormehed tarbivad alkoholi enam kui neiud. Küsimustikus polnud esitatud sõnade „alkoholi tarvitamine“ definitsiooni ja seega lähtusid küsimustikule vastajad isiklikust sõnaseletusest. Alkoholi tarvitamine soolises lõikes on ära toodud joonisel 4.

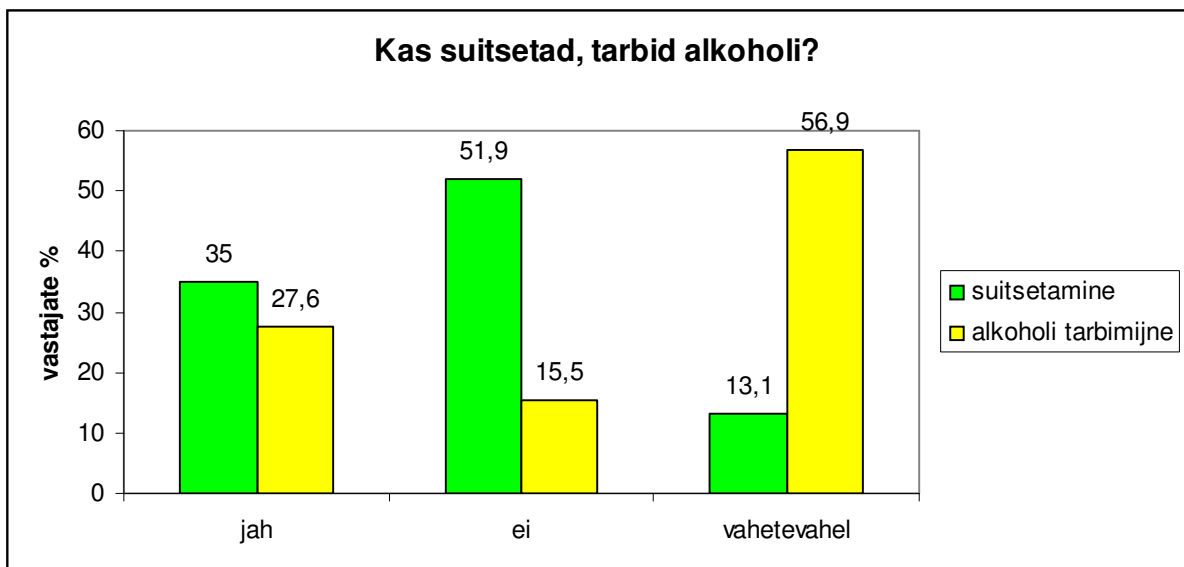

Joonis 4. Alkoholi tarvitamine soolises lõikes

Vanuselisest kriteeriumist ilmnes, et kõige rohkem vastasid „jah“ ja „vahetevahel“ alkoholi tarbimise küsimusele 16-18 aastased (55,8% vastanuist). Kõige vähem jaatavat vastust oli vanusegrupis 22 ja vanemad (0,4%).

Pere sissetuleku ja alkoholi tarbimise vahelisi seoseid korrelatsioonianalüüsiga ei õnnestunud leida ($\rho = -0,10$ ja $p > 0,05$).

Risttabel suitsetamise ja alkoholi tarbimise kohta on joonisel 5.

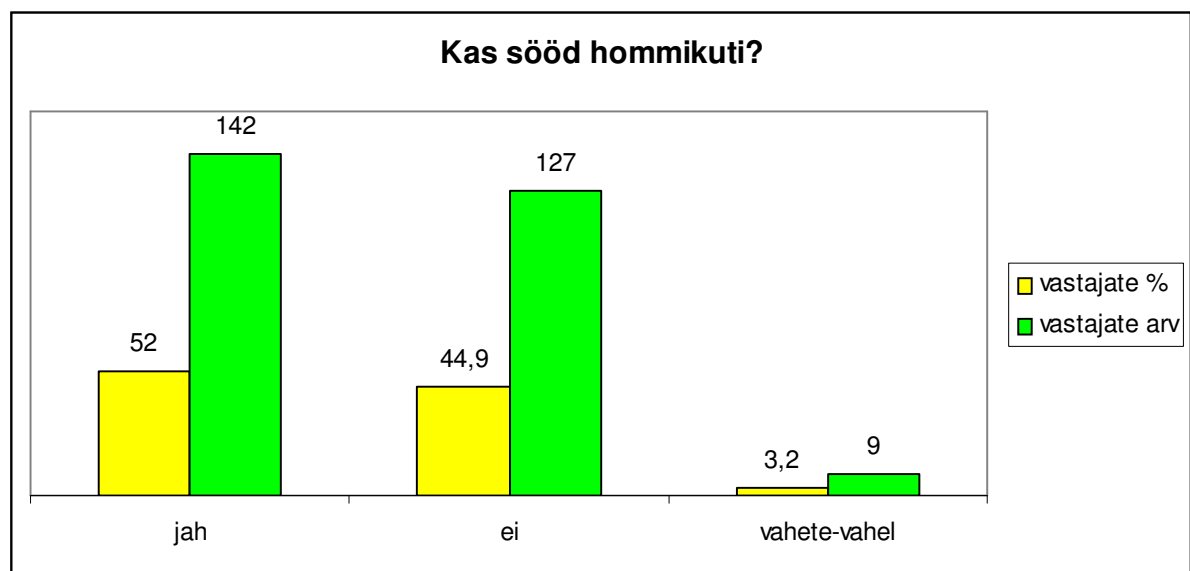
Joonis 5. Suitsetamise ja alkoholi tarvitamine kutsekooli õpilaste seas

Alkoholi tarbimist analüüsiti vastajate perekonnaseisu aluseks võttes. Leiti, et kõige vähem tarbivad alkoholi abielus või vabaabielus olevad inimesed (vt tabel 4). Põhjuseks võib olla asjaolu, et pereelu elavad inimesed väärtustavad enam terminaalseid väärtusi, mis omakorda seotud sisemise arengu väärtushinnangutega. Kooselus olev inimene mõtleb peale iseenda ka juba elukaaslase, tuleviku peale.

Tabel 4. Perekonnaseis ja alkoholi tarbimine (%)

Perekonnaseis	Jah	Ei	Vahetevahel	Kokku
Üksik	36,8	22,8	40,4	100
Abielus	0	50,0	50,0	100
Vabaabielus	16,7	16,6	66,7	100
Vanematega	29,2	11,0	59,8	100

Tervislike eluviiside juurde kuulub korrapärane toitumine ning seega hommikusöögi söömine. Uurimuses esitati toitumisharjumuste väljaselgitamiseks küsimus: „Kas sööd hommikuti enne kooli minekut?“. Tulemused on esitatud joonisel 6.

Joonis 6. Hommikusöögi söömine kutsekoolide õpilaste seas

Hommikusöögi söömist on peetud oluliseks eduka päevatöö alustamiseks ja samuti peetakse seda üheks olulisemaks tervisekäitumise tunnuseks (Kraav, 2005).

Uurimuse küsimustikule vastanute tulemused joonisel 6. Tulemuseks oli see, et ligi pooled õpilased ei väärtusta hommikusöögi söömist.

Uurimuses sooviti teada ka hommikusöögi mittesöömise põhjuseid. Vastused kategoriseeriti nelja gruppi: „pole aega“, „ei viitsi tõusta nii vara“, „ei ole süüa“ ning „pole harjunud sööma“. 19 % vastajatest tõi hommikusöögi mittesöömise põhjusena välja „pole aega“, 21,2% „ei viitsi tõusta“, 3,2% vastajatest märkis, et „ei ole süüa“ ja 4,6% „pole harjunud sööma“.

Analüüsides pere sissetulekut ja hommikusöögi mittesöömist, kirjutasid nendest, kes tõi põhjuseks „pole süüa“, jäid 1,8% õpilastest sellesse gruppi, kus pere sissetulek ühe inimese kohta ületas 5000 krooni. Samas kõige madalama sissetulekuga inimeste hulgas polnud ühtegi korda mainitud, et ei ole süüa; samuti oli selles grupis kõige väiksem hommikusöögi mittesööjate protsent (22,7% mittesööjatest).

Uurimuse autor arvab, et madalama sissetulekuga õpilased, seoses ebarahuldava majandusliku olukorraga, söövad just enne kooli kõhu täis, et mitte kulutada koolis päevase toidu peale või siis leiavad, et nii toituda on odavam. Kõige suurem protsent hommikusöögi mittesööjate hulgas oli just nendest peredest õpilastel, kellede majanduslik kindlustatus oli suurem. Näiteks üle 5000 krooni sissetulekuga ühe pereliikme kohta oli kõige rohkem mittesööjaid (83,5%). Oli ka neid, kes kirjutasid juurde, et söövad vahetevahel ja üks vastanu, et joob hommikuti vaid kohvi. Need näitajad on küll sellised, mis panevad mõtlema. Töö autor võib oletada ühe põhjusena nii suurt mittesööjate arvu ka sellega, et paljud õpilased elavad ühiselamutes ja pole nn pereliikmeid, kes neid hommikuti sööma suunaks/sunniks. Hommikusöögi mittesööjate tervisenäitajate halvenemine võib negatiivse tulemuse anda näiteks õpilase edaspidises tööelus. Uurimuse tulemustest ilmneb, et tihedamini söövad hommikusööki 16-18 aastased (vastanutest 69,4%) ja need, kes elavad vanematega koos (vastanutest 57%). Käesolevas uurimuses olid tulemused noormeeste ja neidude seas samuti erinevad. Hommikusöögist loobujatest olid 54,5% tütarlastest ja 41,4% noormeestest.

Teine oletatav põhjus hommikusöögi mitte söömisel võib autori arvates olla siiski vähene toitumisharjumus alane kasvatus vanemate poolt. Kodust kaasa saadud harjumused ja tervisekäitumine on need, mida laps iseseisvasse ellu endaga kaasa võtab. Perekonna elustiil, näiteks mõlemad vanemad töötavad, perekond ei eineta koos, mille tulemuseks võib olla see, et lapsed ei söö hommikusööki.

Kolmanda põhjusena arvab autor olevat tänapäeva massilise dieedipidamise. Noored nälgivad, et kõhnad olla, unustades selle, et peamiseks ülekaalulisuse põhjuseks

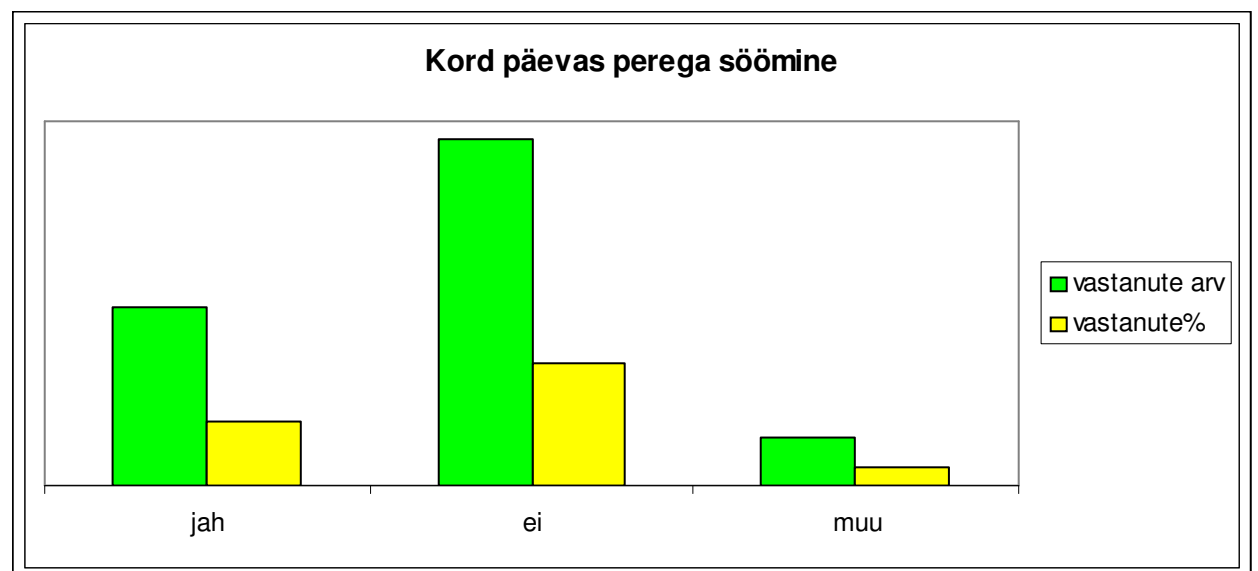
on valed toitumisharjumused ja vähene liikumine. Koolis puudub tervisliku toitumise programm - kui laps on teadlik tervisliku toidu vajalikkusest, siis olenemata sellest, kas ta viibib kodus või koolis, oskab ta teha õige valiku. Puuduvad piisavad teadmised füüsilise aktiivsuse, tervisliku söömise ja nende omavahelise tasakaalu kohta.

Enamikus Euroopa maades söövad poisid hommikusööki tüdrukest sagedamini. Selline üldine erinevus tuleb tugevalt esile kui 11-15 eluaasta vahel hommikusöögi tarbimine tüdrukute hulgas langeb 17%, poiste hulgas 9%.

Neljanda põhjusena võib välja tuua ka toidu ja hinna probleemi. Kuna kutsekooliõpilaste taskuraha pole nii suur kui vajatakse, võidakse kasutada seda valedel eesmärkidel, ehk siis hommikune söögikord asendatakse näiteks suitsupaki ostmisega. Vastanutest oli 18,4% neid, kes hommikuti ei söö, kuid suitsetavad.

Seega on tervisliku ja regulaarse toitumise teema üks nendest, millega peab kutsekooli õpilaste hulgas tõsiselt tegelema.

Pereväärtusi silmas pidades esitati küsimus kord päevas perega koos söömise kohta (joonis 8). Ühise laua taga perega ei söö üle poolte küsitlenutest (60,4%). Jaatava vastuse andsid 31,1% ja vastusevarianti „muu“ 8,5% õpilastest. Viimase variandi puhul oldi märgitud ka seda, et elatakse ühiselamus ja seetõttu ei saa igapäevaselt koos laua taga süüa. Küll aga võib siinkohal veel välja tuua, et ei hommikusöögi söömine ega ka perega koos ühise laua taga söömine pole seotud majandusliku olukorraga.

Joonis 8. Kord päevas perega koos söömine

Vaadeldes ühise laua taga söömist ja perekonda leibkonda kuuluvate isikute alusel, leiti, et koos söövad valdavalt kõik need pered, kus leibkonda kuuluvad nii ema kui isa ning pered, kus leibkonda kuulub vanavanem, ehk siis üldjuhul vanaema. Vanavanemate puhul koos söömisel võime arvata, et austatakse pere traditsioone, ehk on üheks koossöömise põhjuseks ka see, et vanaema ootab peret töölt ja koolist koju sooja söögiga.

Leiti tugev seost tervise ja pere väärtustamise vahel - need, kes väärtustasid tugevalt peret, väärtustasid ka head tervist ($\rho = 0,27$; $p < 0,01$).

Millised on lisaks perekonnale ja tervisele väärtusorientatsioonid, mis seotud laiemas kontekstis maailma ja suhtlemisega, sellest saab ülevaate töö järgnevas osas.

Uurimuse küsimustikus toodi ära rida väärtusi ja paluti neid hinnata olulisuse järgi Likerti 5-pallilisel skaalal. Tulemused on esitatud tabelis 5.

Tabel 5. Väärtused

Väärtus	Täiesti tähtsusetu %	Pigem tähtsusetu %	Ei tähtis ega tähtsusetu %	Pigem tähtis %	Väga tähtis %
Tervis	0	1,8	6,0	30,4	61,8
Tehnika areng	2,1	18,5	36,0	35,0	8,4
Rahu maailmas	4,2	3,5	17,7	39,2	35,4
Riigi julgeolek	3,5	2,5	18,0	38,9	37,1
Tugev perekond	0	0,4	4,0	30,4	65,2
Tõeline sõprus	0,4	1,4	2,5	17,3	78,4
Eneseaustus	0,7	5,7	0,7	33,2	59,7
Õiglus	0	0,4	11,2	30,4	58,0
Kuulsus	17,3	26,5	37,5	12	6,7

Tabelist saab välja lugeda, et kutsekooli õpilastest üle 90% peab tervist väga tähtsaks või tähtsaks. Tehnika arengut pidas väga tähtsaks alla 10% vastajatest. Nendest 44% äri-, ja arvutieriala, 28,8% teeninduseriala, 15,4% mehhatroonika-, puidu eriala ning 13,5% toitlustuseriala õpilased. Tulemuste sellise protsentuaalse jaotumise võis tingida sõna *tehnika* käsitlemine peamiselt infotehnoloogiliste vahenditena. Sellest tulenevalt väärtustavad äri- ja arvutieriala inimesed tehnikat enam, kui muude erialade õpilased.

Uurija ei leia selgitust, mis põhusel tänapäeva tehnikaajastul üle 20% vastajatest peab tehnika arengut tähtsusetuks.

Terminaalsetest väärtustest oli küsitud selliseid aspekte nagu rahu maailmas, riigi julgeolek, tugev perekond, tõeline sõprus, eneseaustus, kuulsus.

Selgus, et rahu maailmas ja riigi julgeolek oli üle 70% vastajatele väga tähtis või tähtis. Nimetatud väärtust mittetähtsaks pidajate suhtumine võib olla autori arvates tingitud üldisest muretusest ja mõningasest suutmatusest selles vanuses maailma globaalsena näha.

Tugev perekond on tugeva ja terve ühiskonna alus. Autor leiab, et tugeva perekonna tekkimiseks tuleb perekondlikke suhteid väärtustada; tugevate perekondlike suhetega suureneb perekonna väärtustamine.

Uurimuses osalenud õpilased pidasid üle 90% perekonda väga tähtsaks või tähtsaks. Ühe põhjusena näeb autor, et õpingute ajal perekonnast eemal olles muutub ja saab selgemaks kodu ja perekonna tähtsus - distantisilt väärtustatakse sageli peresuhteid enam kui päevast-päeva koos olles.

Sõprussidemed eakaaslastega ja sõprussuhted on noorte elus alati tähtsat rolli omanud. Ka käesoleva uurimuse tulemused näitavad, et enam kui 95% vastanutest peab tõelist sõprust väga tähtsaks või tähtsaks. Kui perekonda pidas tähtsaks 65,2 % vastanutest, siis tõelist sõprust peab väga tähtsaks 74,3%, mis on 13% enam.

Tõeline sõprus oli seega antud väärtustest noorte seas kõige kõrgemalt hinnatud. Sõprade väärtustamine oli kõige olulisem just 16-18 aastaste grupis, kus vastanuid oli 65,3%; 19-21 aastaste hulgas oli sõprus väga tähtis 31,1% ja üle 22 aastaste puhul 3,6%. Seega eriti oluliseks peetakse sõpru nooremas eas. Ühe sellise tulemuseni viiva põhjusena näeb autor noorte aktiivset seltskondlikku elu ühiselamus ja mujal väljaspool kooli. Üle 22-aastastele on tõenäoliselt olulisem juba oma pere või selle loomisega seotud küsimused.

Eneseaustus ja õiglust pidas väga oluliseks üle poolte vastanutest. Nii nagu *tervist ja tugevat perekonda*, ei pidanud ka *õiglust* tähtsusetuks keegi vastanutest; eneseaustust märgiti tähtsusetuks alla 1% juhul.

Üllatuslikult kõige vähemtähtsaks pidasid kutsekoolis õppijad terminaalsetest väärtustest kuulsust.

Usaldus sotsiaalse väärtusena on oluline igasugusel suhtlemisel ja kooseksisteerimisel. Inimene peaks oskama kriitiliselt suhtuda ümbritsevasse, olles seejuures avatud ja vältides kõiges vaid negatiivse nägemist. Avatud ja tulemuslikul

suhtlemisel on oluline roll inimeste usaldamisel või mitteusaldamisel. Autor leiab, et väärtustades usaldust avab inimene end enam ja muudab seeläbi suhtluse edukamaks. Samas võib usalduse kuritarvitamine viia ebakindluse tekkimisele ja üldise usaldamatuseni. Uurimuses küsiti, kas noored inimesed inimesi usaldavad.

Kaks kolmandikku noortest leiab, et usaldamisega peaks ettevaatlik olema või mitte kedagi ei saa usaldada. Antud töö kontekstis usaldamatuse põhjuseid ei leitud. Põhjuse usaldamatuseks võivad autori arvates anda koolisisesed noortevahelised ebausalduslikud suhted või võib oletada, et õpilastel on ebameeldivaid kogemusi usaldamatusega seoses. Tulemused on ära toodud tabelis 6.

Tabel 6. Inimeste usaldamine

Kas inimesi võib usaldada?	Vastajate %
enamikku inimesi võib täielikult usaldada	6,0
inimesed on üldiselt usaldusväärsed	12,4
ei tea, ei oska öelda	6,7
üldiselt peaks usaldamisega ettevaatlik olema	47,3
usaldamisega peaks olema väga ettevaatlik	21,6
mitte kedagi ei saa usaldada	6,0
Kokku	100,0

Praegusel ajal on Eestis 32% inimesi, kes ütlevad, et enamikku inimesi võib üldiselt usaldada (Saar, 2010). Käesolevast uurimusest selgus, et vaid 25% vastanud noortest peab inimesi üldiselt usaldusväärseteks.

Eestlastena peaksime väärtustama oma riiki ja rahvuslikku kuuluvust. Samas on tänapäeva ühiskonnas oluline vaadata maailma avarama pilguga ja teha koostööd erinevate riikide vahel.

Lisaks lihtsalt turismireisidel käimisele on tänapäeva koolinoortel suurenenud võimalused teha välisriigis õppepraktikaid või õppida vahetusõpilasena, töötada. Kuivõrd peale õpinguid või pikemaajalist eemalviibimist Eestisse tahetakse tagasi pöörduda, sõltub sellest, kui tugevad on inimese kontaktid Eestiga ja kuivõrd väärtustatakse oma riiki, perekonda ning sõprussuhteid.

Kõige suurem oli väljaränne Eestist noorte (15-29 a) hulgas 2005. a Eesti

Inimarengu Aruande 2009 peatoimetaja M. Lauristin (2010) tõdeb, et isegi kui absoluutarvud ei ole täpselt fikseeritud, tuleb arvestada, et noorte negatiivse rändesaldo jätkumisel võivad olla Eesti ühiskonna jätkusuutlikkusele rasked tagajärjed. Seega on noortele piisavate eneseteostusvõimaluste ja elukvaliteedi tagamine oluline ka migratsiooni aspektist.

Küsimuse „Kas tahaksid Eestist lahkuda, püsivalt mujale elama asuda?“ vastused on esitatud tabelis 7.

Tabel 7. Eestist lahkumine

Väide	Vastajate %
Ei taha Eestist lahkuda	4,2
Jah, tahaksin elada ja töötada välismaal	18,7
Viibiks mõni aeg välismaal teadmiste ja kogemuste saamise eesmärgil	31,2
Lühikest aega võiks olla välismaal, kuid elukohaks peaks jääma ikka Eesti	40,4
Ei tea, ei oska vastata	5,5

Vastajatest 1/5 tahaks elada ja töötada välismaal ning vaid 4,2% ei taha Eestist lahkuda. Samas suurem enamus (71,6%) leidis, et käiksid mingil eluetapil küll Eestist ära, kuid pöördusid siia tagasi. Selline tulemus viitab sellele, et noored siiski väärtustavad Eestis elamist ja siin olevaid pere- ja sõprussidemeid.

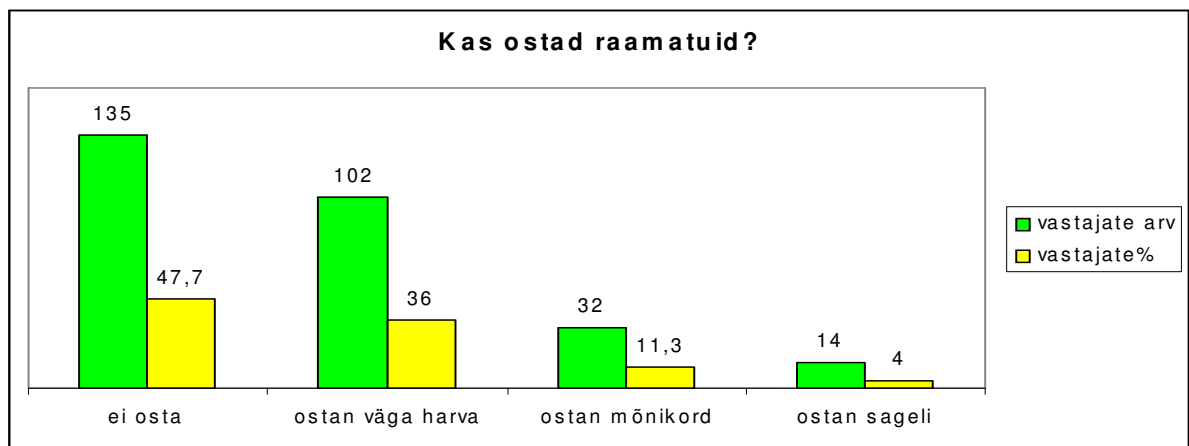
Erinevate tegevuste sageduste hindamise abil püüti jõuda kutsekoolide õpilaste seas peamiselt eksisteeriva elustiilini. Tulemused on esitatud tabelis 8.

Tabel 8. Elustiili alla käivate tegevuste esinemise sagedus

Tegevused	Üldse mitte %	Väga harva %	Mõnikord, vahetevahel %	Sageli tegelen %
Ilukirjanduse lugemine	12,7	27,6	40,3	19,4
Õppekirjanduse lugemine	8,1	33,6	45,2	-
Töö- ja huvialakirjanduse lugemine	12,7	27,6	40,3	19,4
Aiatööga tegelemine	34,6	31,1	25,8	8,5
Käsitööga ja meisterdamisega tegelemine	29,7	37,8	22,6	9,9
Treeningu, kehaliste harjutustega tegelemine	6,0	19,1	39,2	-
Tantsimisega tegelemine	26,9	24,7	34,6	13,8
Loto mängimine	29,3	32,5	27,2	11,0
Joonistamise, fotograafiaga tegelemine	20,5	35	25,4	19,1

Ilu- ja õppekirjanduse lugemise vahel leiti seos ($p = 0,29$; $p < 0,01$). Seega võib öelda, et õpilased, kes loevad õppekirjandust, loevad ka ilukirjandust.

Igasugune lugemine annab inimesele lisaväärtusi. Olgu see väärtus siis kas vaimne, sotsiaalne või meelelahutuslikku laadi. Kutsekooli õpilaste lugemisharjumuste ja -eelistuste väljaselgitamisel uuriti, milline on õpilaste raamatute ostmise harjumus (vt joonis 9.)

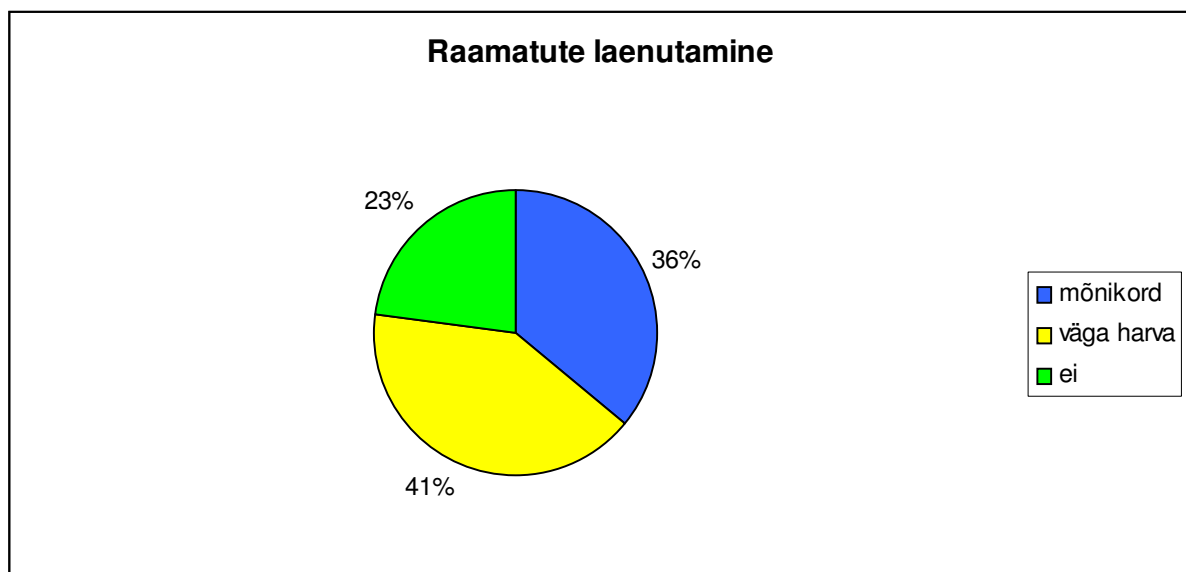

Joonis 9. Raamatute ostmine

Vaadates tulemusi võib arvata, et kutsekoolide õpilased ei väärtusta seda, et raamat oleks kodus alati kättesaadav, nii nagu aastakümneid tagasi. Põhjendusi selles suunas väärtushinnangute muutumisele võib leida erinevaid. Kirjandusmaailm meie ümber on muutunud nii kirevaks, et sellest valikuid teha ja väärtuslikke raamatuid otsida on noore inimese jaoks arvatavalt üsna keeruline. Ja ilukirjanduslikke teoseid saab kätte ka raamatukogudest, ilma selleks kulutusi tegemata.

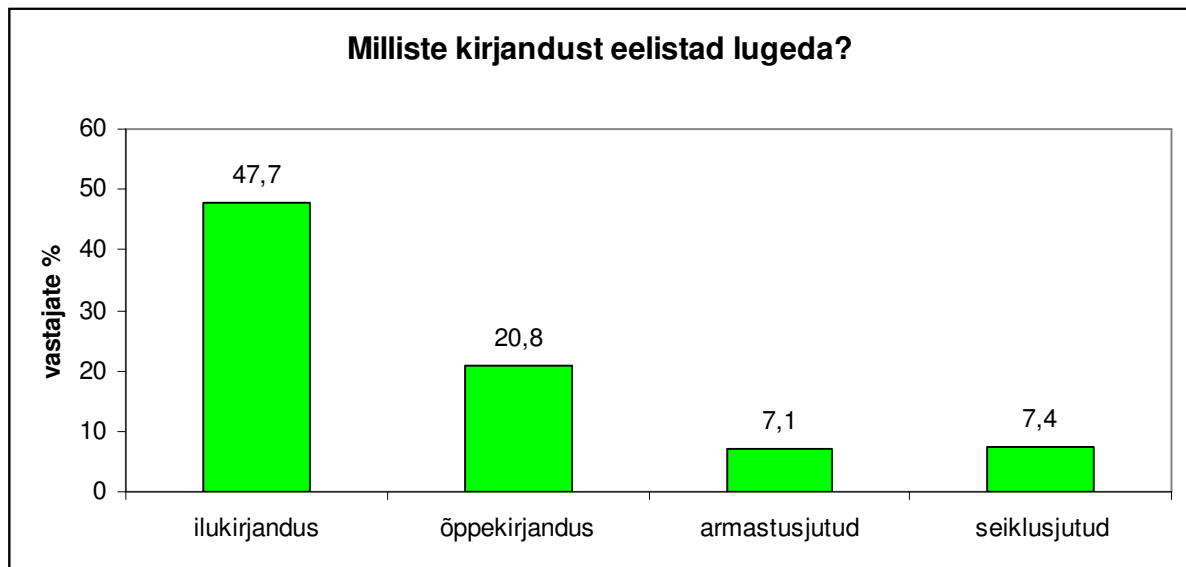
Eesti statistikaameti andmetel (Statistikaamet) trükiti näiteks 1990. aastal erineva nimega väljaandeid (raamatuid ja brošüüre) 1628. Neliteist aastat hiljem, 2004. aastal aga enam kui kaks korda rohkem - 3 994. Hoolimata suurenenud variatiivsusest, olid trükitiraažid drastiliselt kukkunud. Eesti statistikaameti andmetel trükiti Eestis 1990. aastal 12,0 ja 2004. aastal vaid 4,3 raamatut elaniku kohta (2,79 kordne vähenemine).

Joonis 10 põhjal võib öelda, et üle kolmandiku õpilastest laenutab raamatuid.

Joonis 10. Raamatute laenutamine raamatukogust või sõpradelt

Küsitud oli ka, millisesse žanri loetavad raamatud kuuluvad. (vt joonis 11). Kahjuks oli palju neid, kes jätsid vastamata või kirjutasid, et pole kunagi midagi lugenud või ei mäleta enam, kuna see oli nii ammu. Samas oli ka neid, kes asendasid ilukirjandusliku raamatu nimetuse ajakirjade nimetusega või ei vastanud otseselt küsimusele.

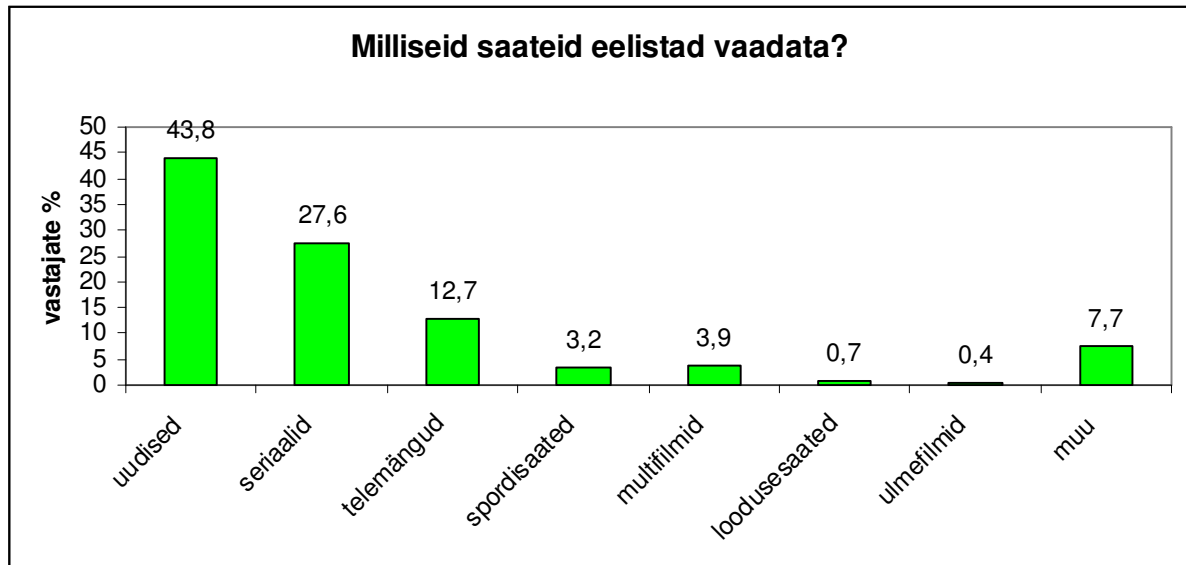
Joonis 11. Kirjanduse valikute eelistused

Nagu näha, oli kõige enamaks valitud kirjanduseks ilukirjandus. Sellele järgnes õppekirjandus. Õppekirjanduse taha oli mõningatel juhtudel märgitud, et pidi lugema või tuli koostada referaat raamatu põhjal.

Raamatute ostmisele ja laenutamisele avaldab mõju ka meedia. Autor saab siinkohal välja tuua Mihkel Raua eluloolise raamatu „Musta pori näkku“, mis arvatavalt meedia reklaami tagajärjel oli noorte seas kõige enam loetud raamatuks (vastanutest ligi 10%). Autor arvab, et raamatu kampaania ja ilmumine toimus just uurimuse läbiviimise ajal ja sellest tulenevalt ka nii palju konkreetset raamatut nimetatud oldi. Samuti võis noori huvitada nii muusika ise kui huvi muusikute vaba elu vastu, millest väga palju meedias ka räägitakse. Vaadates raamatute TOP 10 enimloetud raamatuid, ajavahemikus jaanuar kuni märts 2009, oli nimetatud raamat esimese kümne seas. Teisi nendest TOP 10 raamatutest nimetatud ei oldud.

Igal juhul on autor arvamusel, et lugemus ja lugemisharjumuse väärtustamine viitab otseselt perekonnas hariduse väärtustamisele/mitteväärtustamisele.

Televiisori vaatamine võib samuti avaldada mõju inimese väärtushinnangute kujunemisele. Küsimuse „Milliseid saateid eelistad“ tulemused on esitatud joonisel 12.

Joonis 12. Eelistatud saated

Selgub, et uudiste jälgimise kaudu soovivad kutsekoolide õpilased olla kursis erinevate sündmustega nii meil kui mujal maailmas. On see ju ka üks silmaringi laiendamise viise.

Kinos käimine ja filmide vaatamine tervikuna on tänapäeva noorte hulgas oluline vaba aja veetmise viis. Filmimaailmast võetakse eeskujuga ja püütakse sarnaneda näitlejatest iidolitega. Filmižanrite poolest eelistasid vastajad dokumentaalfilme ja õudusfilme (20,5% ja 19,4%), järgnesid komöödiafilmid 9,4%; seriaalid 8,8%, ajaloolised filmid 9,2%.

Selline filmižanrite eelistus oli mõnevõrra üllatav, sest Eestis filmide vaadatavuse edetabelis on uurimuse *Mina. Maailm. Meedia*, 2004 alusel komöödiafilmide eelistajaid 78% vastanuist, samuti loeti selle grupi alla, kus vastajaid üle 62% selliseid eelistusi nagu loodus-, tõsielufilmid ja armastusfilmid. Õudusfilmide vaatajaid oli selles uurimuses alla 40%. Kuna käesoleva uurimuse küsimustiku ülesehitus erines eelpool nimetatust, siis otseselt võrrelda tulemusi ei saa.

Erinevusi võib käesolevas uurimuses näha filmieelistustes soolises lõikes. Neiud eelistasid seriaale ja armastusfilme (63% vastanuist); noormehed õudusfilme (61% vastanuist).

Viimasena küsiti selles kõige küsimuste plokis arvutis ajakasutuse ja eesmärkide kohta. Tulemused on esitatud tabelis 9.

Tabel 9. Arvuti kasutamine ajalises lõikes ja eesmärgid

Kulutatud aeg päevas	Teen koolitööd %	Suhtlen sõpradega %	Mängin %	Niisama surfan internetis %	Muu tööine/huviala ga seotud tegevus
ei tegele	1,9	3,2	17,3	1,7	4,6
kuni tund	45,2	20,8	43,5	33,9	35,0
1-2 tundi	28,6	28,6	21,9	25,8	29,3
2-3 tundi	14,1	18,0	8,8	19,8	15,2
3-4 tundi	5,3	12,4	2,8	7,8	8,1
üle 4 tunni	4,9	17,0	5,7	11,0	7,8
Kokku	100%	100%	100%	100%	100%

Kõige enam oli kuni kaks tundi arvutis koolitööd tegevaid noori põhikoolilõpetanute seas (42,8%).

Ka suhtlemiseks sõpradega kulus arvutis aega enam põhikoolijärgsetel õppuritel, 54,1%. Gümnaasiumijärgsetel õpilastel oli sõpradega veedetud ajakulu arvutis 45,9%. Kui vaadata sõpradega suhtlemiseks kulutatud ajajaotust, näeme, et kõige suurem vahe tuli siis, kui ajaks oli märgitud üle nelja tunni. Neid oli põhikoolijärgsete õpilaste seast 13,1% ja vähemalt keskharidusega noorte seast 3,9%.

Samasugust tendentsi võis märgata arvutimängude ajatabelit analüüsid. Põhiharidusega noortest ei mänginud arvutis üldse 6,7% vastanuist, vähemalt keskharidusega noortest 8,8%. Neid, kes mängisid arvutis üle kolme tunni, oli põhiharidusega noortest 16,7% ja vähemalt keskharidusega noortest 1,8%.

Võimaliku põhjendusena sellisele tulemusele toob autor välja võimaluse, et madalama haridustasemega õpilased ei oska oma aega ratsionaalselt kasutada, kulutades seda pigem lihtsalt interaktiivsele suhtlemisele ja mängudele kui õppimisele.

Uurimuses selgus, et õpilased kulutasid tunde päevas arvutis niisama surfamisele (11,4% surfab üle 4 tunni päevas). Samal ajal ei ole aga võimalik tegeleda treeninguga. Leiti, et on seos tervise ja treeningu tegemise vahel. Need, kes tegelevad treeningu ja kehaliste harjutustega, on parema tervisega ($p = 0,16$; $p < 0,01$). Seega tuleb väärtuskasvatuses selgitada ka pikaajalise arvutis viibimise mõjusid, rõhutada

selekteeritumat meediakasutust ja kehalise aktiivsuse vajalikkust noore inimese tervise säilitamisel.

3.1.3. Kool ja õpingud.

Koolis ja edasises elus toimetulek eeldab õpilase subjektiivset kasvu, selleks aga vajab õpilane pedagoogilist tuge. Viimasel ajal on üha sagedamini rõhutatud kooli ühe funktsioonina sotsiaalsete probleemide tagajärgede korrigeerimist ja sotsiaalse integratsiooni toetamist (Siljander, 1996).

Õpiraskused tekitavad konflikte õpetajatega, konfliktid suurendavad õpiraskusi (Kraav, 2003). Põhikoolis edasijõudmatuse põhjustena on välja toodud depressioon, õpiraskused, oskamatus aega õigesti planeerida, koduse toetuse puudumine, tüdimus õppimisest, jms (Voltri ja Abroi, 2005).

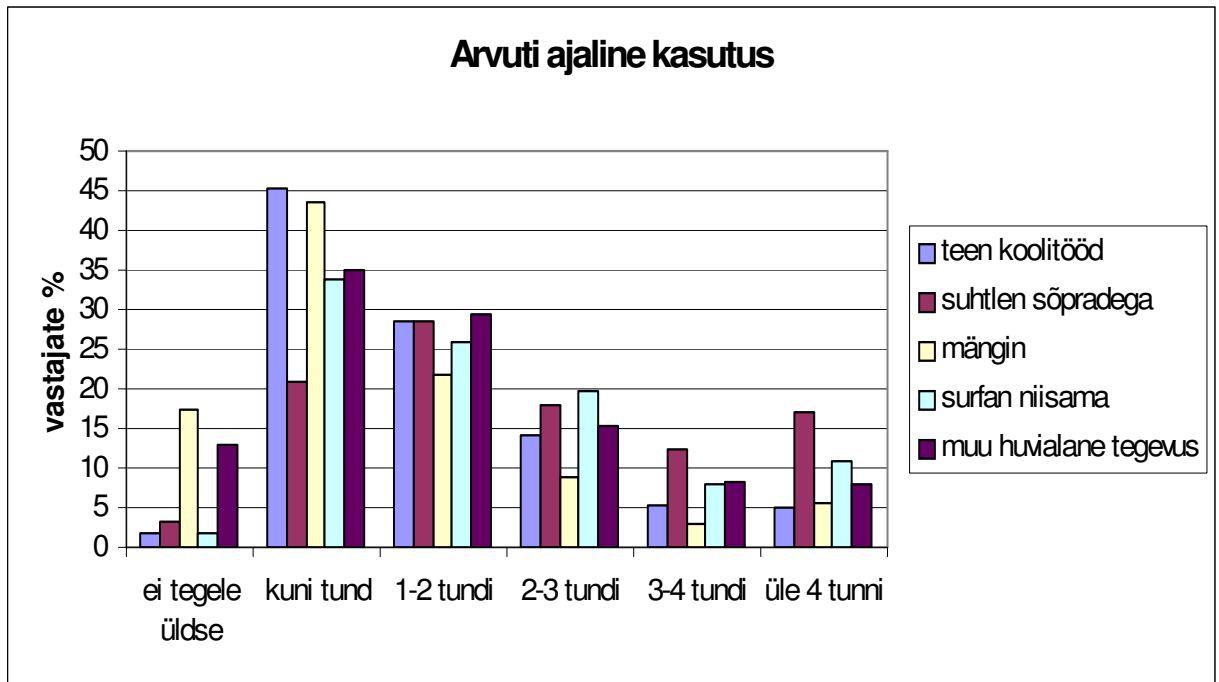
Käesolevas uurimuses küsiti õpilastelt igapäevase kodus õppimisele kulutatava ajakasutuse kohta ja leiti, et vastanutest 32% ei õpi kodus (mõeldud oli ka ühiselamut) üldse või õpivad vaid kontrolltöödeks ja eksamiteks (21,9%).

Holter ja Makrjakov (2005) uurimuse alusel oli põhikooli õppuritest kodus mitteõppijateks vaid 6% õpilastest. Seega on tulemuste võrdlusel näha, et mitteõppimise protsent on oluliselt suurem võrreldes põhikoolis õppimisega.

Kõige enam vastajaid kuulus selles uuringus gruppi, kus õppimisele kodus kulutatakse igapäevaselt aega kuni tund (26,5%). Teisena märgiti ära tund kuni kaks (21,6%); kolm kuni neli tundi kulutas hinnanguliselt õppimisele 5,3% vastanuist ja 1,8% õpilastest märkis, et õpib üle viie tunni. Võrreldes eelneva haridustaseme järgi õppimist saadi teada, et neid, kes vastasid, et nad ei õpi kodus üldse, oli põhikoolijärgsete õpilaste seas 15,5% ja teiste eelnevate haridustega 7,4%.

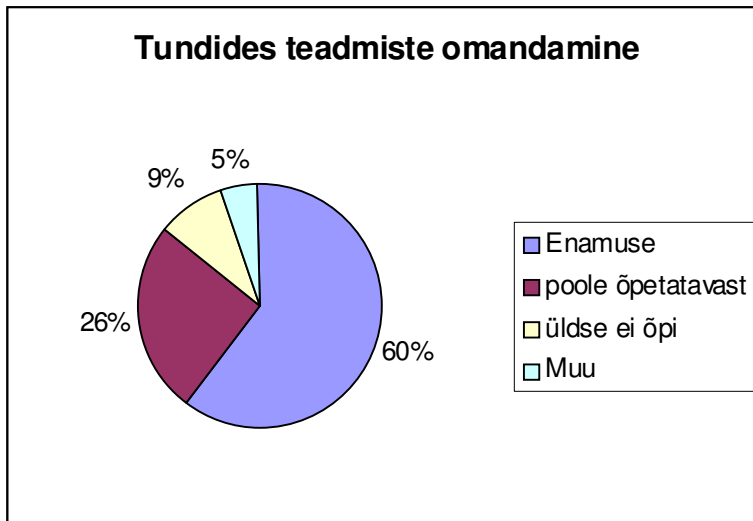
Kuni tund õppis põhikoolijärgsetest õpilastest 16,3% ja muu haridusega 10,2%. Tund kuni kaks õppis põhiharidusega inimestest 8,8% ja kesk- ja muu haridusega inimestest 12,7% vastanuist. Neid, kes vastasid õppimisajaks üle kolme tunni, oli põhiharidusega noortest 3,2% ja vähemalt keskharidusega inimestest 3,9%. Keskmiselt kulutas kutsekooliõpilane kodus õppimisele kuni kaks tundi.

Joonisel 13 on näha, et enamik uurimuses osalenud kutsekooli õpilastest tegelevad päeva jooksul arvutis õppimisega kuni tund, suhtlevad sõpradega kuni kaks tundi, mängivad umbes tund, surfavad niisama ja tegelevad huvialase tegevusega ka kuni tund. Ehk üldistatult öeldes on arvutis veedetud aeg päevas keskmiselt viis kuni kuus tundi ja sellest õppimisele kulub keskmiselt vaid tund.

Joonis 13. Koolitööks kulutatud ja arvutis veedetud aeg

Uurimuse ankeedi küsimusele „Kui palju õpitakse ära tundides?“ vastustes (vt joonis 14) selgus, enamus õpitavast omatakse tundides (60,1%, kodus mitte õppijaid oli 65%).

Joonis 14. Kui palju õpid ära tundides?

Võrdlusena põhikoolis läbiviidud uuringus (Holter ja Makrjakov, 2005) õppisid õpilased tundides ära umbes 12%.

Antud uurimustöös oli vastanutest 14% neid, kes valisid vastuseks valikuvariandi “muu”. Näide sellest valikvastuse rühmast: “Kui pole muud tunnis teha, siis õpin”.

Kokkuvõtlikult öeldes saab välja tuua selle, et tundides õpib ära vähemalt poole või enamuse ligi 86% uuringus osalejast, neist 45,2% põhiharidusega noort ja 40,6% kesk- ja muu haridusega noort. Seega saab väita, et kutsekoolide õpilaskontingendi suhtumine koduste ülesannete õppimise ja seega õppimise väärtustamisse on oluliselt erinevad põhikoolis õppijate kodus õppimisest (Mann-Whitney testiga, $z = 0,45$, $p < 0,05$).

Olulist osa võib eelnevas mängida ka põhikooliõpilaste ja kutsekooli õpilaste sotsiaalne tugivõrgustik. Põhikoolides on nõudmised ja kontroll üldjuhul rangemad, põhiharidus on kohustuslik, õpilase ainus töö on õppimine. Samas kui kutsekoolide õpilaste seas elatakse töötamise kõrvalt nii töö-, kui ka pereelu ja õppimine pole ainus põhitegevus ja prioriteet.

Järgnevalt toob töö autor välja need isikud, kellelt saavad uurimuses osalenud õpilased õppimisega seotus kõige enam abi (tabel 10).

Tabel 10. Õppimisega seotud abi saamine (%)

Kui palju oled nendelt inimestelt abi saanud?	Abikaasalt, elukaaslaselt	Sõpradelt	Vanematelt	Naabritelt	Õpetajalt/ Klassijuhatajalt
ma ei ole temalt/nendelt abi palunud, saanud	0,4	11,3	21,2	79,5	41
mitte kunagi ei ole abi saanud	0,71	3,9	6,7	6,7	13,1
teatud määral olen abi saanud	0	33,9	33,6	8,5	25,8
võrdlemisi palju olen abi saanud	7,8	34,3	21,6	3,5	14,5
väga palju olen abi saanud	13,1	16,6	17	1,8	5,7

Selgus, et kõige enam saadi abi õpiraskuste ajal vanematelt, järgnesid sõbrad. Kolmandana toodi välja abikaasa/elukaaslane ja alles seejärel õpetaja. Viimasena oli abiks

naaber. Mitte kunagi pole enda hinnangul õpetajatelt abi saanud 13,1% vastanuist, vanematelt ja naabritelt võrdselt 6,7% vastajatest. Võrdlemisi palju on vastajad abi saanud sõpradelt (34,3%), järgnevad vanemad (21,6%) ja seejärel õpetajad (14,5%).

Koolides peaks õpilasele kõige lähedasem isik olema kas klassijuhataja, tugiõpetaja või kursusejuhataja (kutsekoolides on erinevad nimetused sellel pedagoogilisel ametikohal). Klassijuhataja peab võimalikult palju teadma koolis oma klassi õpilastega toimuvast. Antud uurimus näitab aga, et kutsekooli õpilased ei pöördu oma murega sageli kursusejuhataja või tugiisiku poole.

Küsimusele, „Kas mõne aine õppimine või õppimata jätmine on seotud õpetaja isiksusega, kes seda ainet õpetab?“, vastas „jah“ 46% ja „ei“ 54% vastajatest. Selgus, et üle poolte vastajatest peab õppimise juures oluliseks õpetaja isiksust. Vastajate kommentaarid redigeerimata kujul on esitatud järgneva loeteluna:

- Mõnikord satuvad õpetajad, kes kiusavad.
- Kui ma ei salli õpetajat, siis ei kuula ta käske ka.
- Õpetaja (nimi) tundub väga kuri ja hirmuäratav. Ta tekitab õpilastes tunde, et neid on alavääristatud ja õpilased tunnis lausa nutavad. Ei taha sellepärast isegi tunnis käia, sest tunnen end kaasosalisena. See õpetaja on kahjuks võtnud ära minu huvi õppida. (Uurimuse koostaja märkus: Selle õpetaja nime on mainitud samade süüdistustega kuus korda, kuigi grupis õpilased ankeeti täites omavahel ei suhelnud).
- Mõni õpetaja vihkab mõnda õpilast.
- Õpetajad võiksid olla kaasaegsemad, mõista noori ja nende probleeme, võimalikult rohkelt abivalmidust pakkuda neile kellel on vaja.
- Kui õpetaja karjub tunnis pidevalt kui lollid me kõik oleme – siis polegi tahtmist õppida ja see mõjutab ka meie enesehinnangut alavääristavalt.
- Ebasümpaatne (ebameeldiv) õpetaja.
- Õpetaja suhtumisest oleneb palju ja kui nende suhtumine ei ole meeldiv, ei taha seda ainet õppidagi.
- Õpetaja on kohelnud mind ebaõiglaselt ja siis pole tahtmist enam tundides käia.
- Õpin mõneks aineks just seetõttu, et õpetaja on range.

Õpetajad kaebavad sageli õpilaste huvipuuduse üle, õpilased jälle, et õpitav pole neile vajalik ega huvitav. Madal õpimotivatsioon toob kaasa negatiivsed õpitulemused (Piht, 2004). Analüüsisdes eelpool nimetatud küsimuse avatud vastuseid tervikuna, leidis

uurimuse autor, et õpilased ise toovad väga sageli välja just selle, et tunnid pole kas huvitavalt üles ehitatud, ei kasutata eriti aktiivõppe meetodeid või siis kasutatakse õpilaste jaoks suhteliselt igavat, loengu vormi. Gage ja Berliner (1998) toovad välja õppeprotsessi korraldamise viis funktsionaalset etappi, kuhu kuuluvad eesmärkide kindlakstegemine, õpilaste eripära mõistmine (siinkohal kutsekoolide õpilaste eripära silmas pidades), õppimise ja motivatsiooni mõistmine ja õpetamisviiside (praktika, erinevad meetodid) ning õpilastele üldise lähenemise väljavalimine ja rakendamine töös ning viimasena õpilaste õpi- ja kasvatustulemustele hinnangu andmine.

Seega on õpetaja isiksus oluline komponent edukaks õppimiseks ja õpetamiseks. Magistritöö autor leiab, et väärtustades igat õpilast ja pakkudes igale üksikule õpilasele grupis just talle sobivaid meetodeid ja lähenemist, kasvab ka õpilaste soov õppida - õppimist väärtustatakse ja seeläbi muudetakse ühiskonna üldiseid väärtushinnanguid.

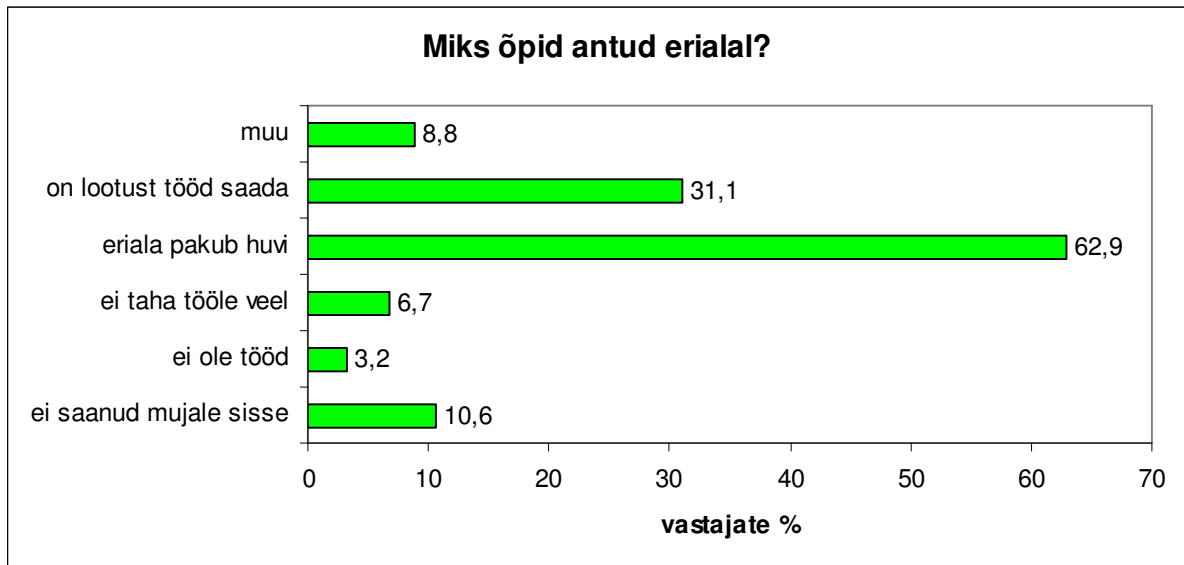
Õpetajad õpetavad isiksusega, kuid kui paljud uurimuses osalenud kutsekooliõpilased leiavad, et õpetajad innustavad neid piisavalt on ära toodud tabelis 11.

Tabel 11. Kas õpetajad innustavad sind piisavalt?

Omandatud haridus	Jah %	Ei %	Ei oska öelda, pole mõelnud %
Põhiharidus	31,4	14,4	54,2
Kutseharidus	46,7	0,4	46,7
Keskharidus	37,2	8,0	54,9
Muu	0	0	0,7

Nagu tabelit 11 vaadates selgub, ei tunneta õpetajate innustust 14,4% põhikooliharidusega ja 8,4% vähemalt keskharidusega noortest. Autori arvates on see üsna suur protsent õpilastest. Sellele tuleks pöörata õpetajate tähelepanu, sest kõik me vajame innustamist.

Kooli ja õpingute ploki viimaste küsimuste eesmärgiks oli leida kutsekoolide õpilaste edukuse või edutuse võimalikke põhjuseid, mis võimaldavad tal oma õppimisega kas toime tulla või mitte. Kutsekoolis on oluliseks näitajaks see, kas õpilane on teinud eriala valiku teadlikult, huvist eriala vastu või mingil muul põhjusel. Küsimuse „Miks õpid antud erialal?“ tulemused on esitatud joonisel 15.

Joonis 15. Eriala valiku põhjused

Tulemustest selgub, et üle poolte vastanutest olid kutsekooli tulnud kindla erialavalikuga ja leidsid, et õpitav eriala pakub neile huvi. Erialavalikuks oli *huvi* märkinud ligi 60% põhiharidusega noortest ja vähemalt keskharidusega õpilaste seast ligi 67% vastajatest.

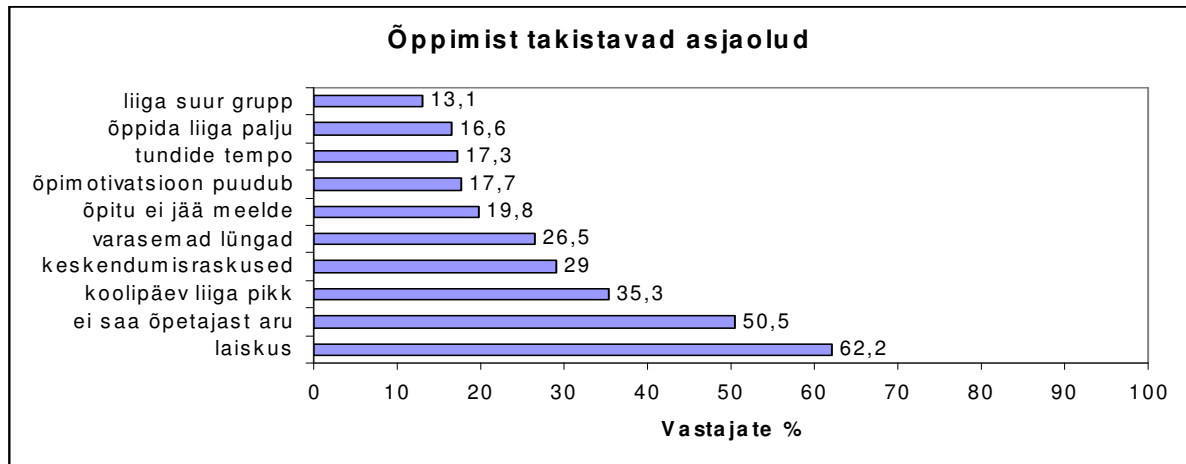
Vastusevariandi „muu“ all kirjutati nt: „Tahan käia isa jälgedes“ (seega võib arvata, et vastaja väärtustab perekondlikku järjepidevust); „Töö poolt soovitati, et paberiga on parem, kui mitte midagi“ (vastaja mõistab hariduse vajalikkust), „Ainuke kutsekool nii lähedal“ (õpilane väärtustab hariduse omandamist üldiselt).

Magistritöö autor leiab, et sellistel õpilastel, kes on tulnud õppima ja õpivad huvist eriala vastu ning rahul erialavalikuga on tõenäoliselt kõige rohkem potentsiaali oma õpingute lõpetamiseks.

Väljalangevus on kõige kõrgem põhihariduse nõudeta ja põhihariduse baasil kutseõppes - kutseõppeliikides, kus õpivad nõrgemate teoreetiliste teadmistega ja kesisema õpiharjumusega õppijad (sh kinnipeetavad). Kuid ka populaarseimas õppeliigis - kutsekeskharidusõppes - ületas väljalangevus 2007/08. õppeaastal 15%. Veelgi halvem on olukord keskhariduse järgses kutseõppes, kus katkestas oma õpingud veerand (25,1%). Kui vaadata keskmist kutsekoolide väljalangevuse näitajaid õppeaastal 2007/2008, oli see 19,8%, siis võib oletada, et need õppurid on enamuses selles grupis, kes õpivad eriala seetõttu, et ei saanud soovitud kooli õppima või need, kes on koolis vaid seetõttu, et ei saa või ei taha veel tööle minna (Aasmäe, 2008).

Korrelatsioonanalüüsi tulemused Õppimist takistavate asjaolude kohta on ära toodud lisas 2. Korrelatsioonanalüüsist lähtub, et esineb mitmeid tugevaid seoseid õppimist takistavate asjaolude vahel.

Protsentuaalselt on õppimist takistavad asjaolude vastused esitatud joonisel 16.

Joonis 16. Õppimist takistavad asjaolud

Järgnevalt selgitatakse enimesindatud õppimist takistavaid asjaolusid ja püütakse leida seoseid ning selgitusi.

„Laiskus, ei viitsi pidevalt õppida“ oli õppimist takistava asjaoluna märgitud 62,2% vastustest. Arvatavasti on siin tegemist valede väärtushinnangutega, valede prioriteetide/ eelistusega.

„Ei saa õpetajate seletusest aru“ oli „laiskuse“ kõrval üks enim nimetatud õppimist takistavatest põhjustest õpilaste hinnangul. Õpetajate seletustega ei olnud rahul 16-18 aastastest 52,4%, 19-21 aastastest 49,4% ja üle 22 aastastest 23,7% vastanuist. Erialade lõikes oli kõige enam rahulolematuid toitlustuserialade õpilaste seas – 76,8%, seejärel äri- ja arvutivaldkonna õpilaste seas – 52,4% vastanuist. Teenindusvaldkonna õpilaste seas oli niimoodi vastanuid veidi üle poolte ja toitlustuserialade õpilastest pooled vastanuist. Puidu- ja mehhatroonika õpilastest ei saanud seletustest aru pisut alla poolte – 47,6%.

Korrelatsioonianalüüsil leiti seos õpetaja seletustest mitteamisuse ja keskendumisraskuste vahel ($p = 0,24$, $p < 0,01$) ja need õpilased pidasid ka koolipäeva liiga pikaks ($p = 0,17$, $p < 0,01$).

Õppimist takistava asjaoluna valis 13,1% vastajatest põhjuseks liiga suur grupp/klass. Vastanute hulk erialade lõikes jaotus järgnevalt: teenindusvaldkonna õpilased

16,5% , äri- ja arvutivaldkond 8,5%, tootlustuseriala 19,6% ja puidu-mehhatroonika erialalt vaid 0,7% õpilastest. Vanuselist jaotust jälgides pidas gruppi liiga suureks 16-18 aastastest õpilastest 18,5% ja 19-21 aastastest 0,7%. Ülejäänutele polnud grupi suurused probleemiks.

Korrelatsioonianalüüsi tulemusena saab välja tuua, et need, kes pidasid gruppi liiga suureks, olid kimpus ka õpitu meeldejätmisega ($\rho = 0,18$, $p < 0,01$). Samuti leiti tugev seos suure grupi ja keskendumisraskuste juures ($\rho = 0,117$, $p < 0,01$) ning suure grupi ja tundide tempo osas ($\rho = 0,21$, $p < 0,01$).

Mälu („Mulle ei jää meelde, mida õpin“) oli vastanutest valinud 19,8%, nendest 2,8% käisid õppimise kõrvalt tööl. Ühe *mitte meeldejäämise* põhjusena näeb uurimuse autor just töölkäimisest tekkinud üleväsimust.

Vaadates mitte meeldejäämise põhjusi vanuseliselt, siis kõige enam on meelde jätamise raskustega 16-18 aastased noored (21,7%), järgnevad 19-21 aastased (16,7%) ja vaid 0,4% vanusegrupis 22 ja vanemad. Arengupsühholoogiat aluseks võttes hakkab inimese õppimisvõime kahanema tunduvalt hiljem, kui antud juhul esimesse gruppi kuuluvate vastajate hulk. Autor arvab, et mitte meeldejäämise põhjus võib olla valede õppimismeetodite, -harjumuste valikus.

Korrelatsioonianalüüsi tulemustena (vt lisa 2) saadi teada, et esines seoseid nt meeldejäämise ja õpetaja seletustest mitte arusaamise osas; meeldejäämises ja liiga suures grupi suuruses ($\rho = 0,18$, $p < 0,01$). „Keskendumisraskust“ õppimist takistava asjaoluna oli märkinud vastajatest 29%.

Meditatsioonilises tähenduses peetakse keskendumisraskust depressiooni kliiniliseks alatüübiks. Hajameelsuse korral ollakse muude mõtetega hõivatud ja ei suudeta käsiiolevale keskenduda. Keskendumist õppimisele võivad segada suhetega seotud teemad ja kujutlused. Enamasti on tegemist kas intensiivsete unistuste või lahendamata probleemidega. Mälu veab alt, kui ülekoormus on suur ning on alust kahtlustada kurnatust. Keskendumisraskusi võib põhjustada ka ebameeldiva väljatõrjumine - enamasti kiputakse unustama seda, mis on raske või vastumeelne. Keskendumisraskused kimbutavad sagedamini neid, kellel on probleeme lähisuhetega ning kes tunnevad end üksildasena (Luuk, 2007).

Aasmäe (2008) väidab, et igal teisel õppuril on juba kutsekooli tulles õpiraskused ning puudulikud teadmised põhiainetes. Käesolevas uurimuses osalenutest 26,5% tunnistas lünki varasematest teadmistest. Nendest põhiharidusega vastajaid 17% ja keskharidusega 9,5%.

Autor arvab, et põhikooli õppes nõrgad õpilased tunnetavad kutsekoolis õppides enda õpilünki rohkem kui keskhariiduse omandanud noored.

Õpimotivatsiooni puudumist pidas õppimist takistavaks asjaoluks 17,7% vastajatest. Põhikooli uurimuses (Kadakas, 2005) oli selliste õpilaste osakaal 70,3%. Autor arvab, et sellise erinevuse võib põhjustada see, et põhikoolis õpitakse tihedamini vanemate pärast, kutsekoolis aga rohkem enda ja oma tuleviku nimel. Õpimotivatsiooni puudumine tuli antud tulemustes esile põhikooli haridusega noortel 9,9% ja keskhariidusega noortel 7,8%. Õpimotivatsioon puudus 16-18 aastaste seast oli märgitud 18,6%-l ja 19-21 aastaste grupist 19,3%-l.

Muude õppimist takistavate põhjustena oli märgitud väiksema esinemissagedusega kiiret elutempot (14,8%), töö ja pere kõrvalt õppimiseks jäävat vähest aega (18,5%), õhtust väsimust (7,4%), trenn (7,4%) ja pidev haigus, millega kaasnevad õppimises mahajäämised (3,7%). Ülejäänud õpilased (48,2%) polnud selgitanud mõistet „muu“.

Enamik õppimist takistavatest asjaoludest on mõjutatud väärtushinnangutest ja väärtustamisest. Magistritöö autor usub, et kõik saab alguse kodudest ning vanematepoolsest suunamisest väärtuskasvatuse teel. Samuti mõjutavad väärtuste kujunemist sõbrad ja õpetajad – ühiskond tervikuna.

Eesti meedias ilmus ajavahemikus 2006-2007. aastal ligi poolsada väärtusteemalist aramusartiklit. Paljudes artiklites tuntakse muret selle üle, et Eesti ühiskonda on haaranud identiteedikriis, et me ei ole enam kindlad oma kuulumises Euroopa väärtusühendusse. Eestis küpseb väärtuskonflikt: materiaalsed väärtused ja tarbimiskultuur *versus* hingeline tühjus ja identiteedikriis. Rikkust väärtustatakse kõrgemalt kui ausust. Isegi hariduses nähakse vaid instrumentaalset väärtust: hea haridusega saab suurema sissetuleku ja kõrgema sotsiaalse staatuse.

Uurimuses välja toodud tulemustele tuginedes jääb tervikuna terve kooli ja õpingutega seotud alapeatüki kokkuvõttena kõlama uurija mõte, et õpetajad saaksid veel suurema töö ära teha tundides erinevate õppemeetodite ja motiveerimisviiside kasutamise osas ning õpilastele tuge pakkudes.

3.2. Järeldused ja töö praktiline väärtus

Veidi üle poolte noortest elab koos mõlema vanemaga, ülejäänutel on traditsiooniline peremudel muutunud. Samas saadi teada, et ligi pooled küsitluses osalenud kutsekooliõpilastest elavad „oma pereelu“, ehk vanematest eraldi.

Vaadeldes noormeeste ja neiude ühiseid väärtusi, saadi teada, et mõlematel on sarnane väärtussuundumus materiaalsele heaolule ja hedonistlikele väärtustele. Samas tervisekäitumises (joomine, suitsetamine) esines soolisi erinevusi. Neiude vastused olid joomise ja suitsetamise osas positiivsema tulemusega, ent hommikusöögist loobusid rohkem neiud.

Eeldatava tulemusena saadi analüüsi põhjal kinnitust, et tehnikaarengut väärtustasid noormehed enam kui neiud.

Terminaalsete väärtuste vastamise osas olid noormehed ja neiud üldjuhul tasakaalus (nt tugev perekond, õiglus).

Soolised erinevused esinesid ka filmieelistuste ja raamatute lugemise osas.

Kui rääkida analüüsi põhjal eelnevast haridustasemest, saadi teada, et põhiharidusega noored kulutasid arvutis sõpradega suhtlemisele ja arvutimängudele rohkem aega kui keskharidusega noored.

Haridusväärtusega seotud tegevusi uurides selgus, et kodus õpitakse siiski vähe või üldsegi mitte.

Kutsekoolides õppivate noorte jaoks on sotsiaalne tugivõrgustik väga oluline, kuid uurimus näitas, et õpetajatel on selles osas veel ühte-teist ära teha, sest uuritavad õpilased said oma õpetajalt harva abi. Samas pidasid üle poolte vastajatest õpetajat kui isiksust ja innustajat õppimisega seoses väga oluliseks. Töö kirjutaja arvates on see mõtlemise koht õpetajatele, arvestades tänapäeval palju räägitud individuaalset lähenemisest õppijatele.

Kutsekooliõpilasi motiveeris enim huvipakkuva eriala omandamise võimalus ja lõputunnistus kui eesmärk omaette. Lõputunnistus oli motivaatoriks eelkõige seetõttu, et selle alusel loodeti tulevikus saada tasuvat tööd.

Kuigi üle 90% valimis olnud õpilastest pidas tervist kui väärtust väga tähtsaks, ei saa nende tervisenäitajaid siiski väga headeks pidada. Lisaks kimbutavatele erinevatele haigustele on kutsekoolide õpilaste seas väga suur protsent suitsetavaid ja alkoholi tarbivaid noori. Mõlemad näitajad on suuremad nende õpilaste seas, kellede sissetulek ühe pere liikme kohta on suurem.

Terviseprobleemide üheks võimalikuks põhjuseks on hommikusöögi mittesöömine. Pooled õpilastest ei söö hommikuti, tuues peamiseks põhjuseks laiskuse. Kui aga mõelda sellele, et need üle poolte tütarlastest, kes ei söö, on siiski tulevased emad, kes peaks oma lastele tervisekasvatust edasi kandma, on olukord tõsine. Tervislike eluviiside väärtustamisalane selgitustöö on seega kutsekooliõpilaste hulgas vajalik.

Lugemisharjumuste uurimise kaudu soovis uurija teada saada, kuivõrd on noored

huvitatud vaimsete väärtuste kujundamisest. Raamatute ostmise pole õpilaste jaoks tavapärane tegevus. Lugemisharjumuse kujunemist kutsekooliõpilaste hulgas toetab kohustusliku kirjanduse lugemine. Autor arvab, et üheks võimaluseks õpilastes lugemisharjumust juurutada/kinnistada on teha seda klassikalise lugemisvara kõrval ka hetkel populaarsete raamatute kohustuslikuks muutmisega. Samuti on võimalik enam raamatute analüüsil käsitleda väärtuskasvatuse temaatikat.

Televisioonisaadetest eelistati uudistesaadet.

Uurimuses osalenud kutsekoolide noortest ei õpi kodus enda sõnul üldse 65% vastanutest. Samuti nimetati mitteõppimise põhjustena õpetamisega seotud põhjusi. Sagedasti toodi välja see, et aine on edasi antud ebahuvitavalt või ebaselgelt. Ilmnesid olulised erinevused erialade lõikes. Kõige enam õpetamisega mitte rahul olijaid oli teenindusvaldkonna ja kõige vähem puidu- ja mehhatroonika eriala õpilaste seas.

Elustiil ja väärtused on oluline osa inimeste igapäevaelus. Nendest tulenevalt tehakse erinevaid otsuseid ja valikuid jms. Koolil ja õpetajatel on kodu ja sõprade kõrval oluline roll väärtuste kujundamisel, hoidmisel ja ümberhindamisel. Õpetajate teadmised väärtustest ja väärtuskasvatusest peaksid toetama iga noore inimese arengut ka kutseõppeasutuses.

Käesoleva töö käigus koguti elustiili-, väärtus- ja väärtushinnangu teemat puudutavat kirjandust.

Töö teoreetiline osa ning empiirilises uuringus saadud tulemused võivad olla mõningates aspektides aluseks kooli arengukava väärtuskasvatuse eesmärkide seadmisel. Uurimuse tulemusi võib tutvustada õpilaste vanematele, samuti võib korraldada teemakohaseid koolitusi nii vanematele kui õpilastele.

Uuringu autor näeb praktilise väärtusena seda, et uuringus osalenud õpilastega toimus peale ankeeditäitmist vestlus väärtuste ja väärtustamise ning elustiilide teemadel. Autor edastab uurimuse tulemused uurimuses osalenud koolidesse ja eraldi neile gruppidele, kus sooviti tagasisidet.

Selleks, et teadvustada laiemalt kutsekoolide õpilaste elustiili ja väärtushinnanguid, nende arvamusi ja hinnanguid õppimisest ja õpetamisest, on autoril plaan teha töö kättesaadavaks Interneti vahendusel.

Autor peab töö väärtuseks võimalust kasutada kursuse juhendajana antud andmeid oma igapäevatöös, osates seeläbi paremini mõista õpilasi ja toetada nende arengut.

3.3. Töö kitsaskohad

Käesoleva töö juures võib tuua välja kitsaskohti nii küsimustiku koostamise kui ka andmete tõlgendamise osas.

Uurimus viidi läbi vaid Lõuna-Eestis ühekordse uuringuga ja seetõttu ei tohiks antud tulemusi üldistada kõikide Eesti kutsekoolide õpilaste kohta.

Suure puudusena näeb uurija samal teemal uuringute mitte leidmist. Väga palju on erinevaid uuringuid teemal elustiil ja väärtushinnangud, kuid uurijal ei õnnestunud leida selleteemalisi uuringuid kutsekoolide õpilaste kohta. Seega puudus võimalus teha võrdlust samalaadsetes koolides õppijate elustiilide ja väärtuste kohta.

Uurija peab oluliseks nimetada puudujääke ankeedi koostamisel. Kuigi ankeedi koostamisel võeti aluseks tunnustatud spetsialistide küsimustikke, leiti siiski, et antud küsimustikku oleks saanud paremaks mugavdada kutsekoolide õpilaste jaoks.

Töö ajaliseks piiranguks võib lugeda töö kirjutaja väljumist esialgsest teemast. Töö planeerimisel oleks tulnud põhjalikumalt mõelda sisulisele poolele ja tulemustele, millesteni tahetakse statistilise andmetöötlusega jõuda.

Uurija mõistab, et uurimust koostades oleks tulnud enam viia kooskõlla teoreetiline osa empiirilisega ja analüüsiosas kasutada oskuslikumalt andmetöötlusmeetodeid. Samuti on töö koostajal arenguruumi andmete tõlgendamisel ja edastamisel.

Kokkuvõttes peab töö kirjutaja töö nõrgaks osaks töö teoreetilise peatüki väärtusi puudutava osa tagasihoidlikkust ja uurimise metoodilist nõrkust.

Magistritöö üheks eesmärgiks on õppida koostama teadustööd. Selliselt lähenedes on magistritöö autor õppinud juurde palju vajalikke aspekte edasiste tööde koostamiseks.

Kokkuvõte

Magistritöö teoreetilise osa eesmärk oli anda ülevaade elustiili ja väärtuste mõistest ja olemusest ning neid mõjutavatest teguritest. Empiirilise osa eesmärgiks oli välja selgitada, millised on kutsekooli õpilaste elustiil ja suhtumine üheksasse väärtusesse.

Uurimus viidi läbi Võrumaa Kutsehariduskeskuse, Tartu Kutsehariduskeskuse ja Valgamaa Kutseõppekeskuse 283 õpilase hulgas.

Töö tulemusena selgus, et pooled vastanud õpilastest elavad juba kutsekooliõpingute ajal vanematest eraldi, saades seega vara täiskasvanuks. Selline iseseisva elu elamine mõjutab noorte elustiili. Kutsekooli õpilased elavad sageli kodust eemal ja on seetõttu mõjutatud kaasõpilastest nädala jooksul ka koolivälisel ajal enam kui kodus elavad õpilased. Sellistes tingimustes kujunevad tugevad sõprussuhted, tihti alustatakse kooselu.

Saadi teada, et kutsekoolides õppivate noorte perede majanduslik olukord on erinev. Oli neid, kes elasid allapoole vaesuspiiri ja samas ka neid, kes rahanappuse üle kurta ei saanud. Väiksemate sissetulekuga perede puhul väitsid uuritavad, et õpivad selleks, et tulevikus ei peaks puudust tundma.

Kõige enam ilmnemise erinevused eelneva haridustasemega õpilaste seas õppimisega seotud väärtuste juures aja ratsionaalsel kasutusel, sotsiaalse tugivõrgustiku võrdlusel ja lünkadel varasemates teadmistes. Madalama haridustasemega õpilased ei osanud antud uurimuse kohaselt oma aega intenetis ratsionaalselt kasutada, kulutades seda pigem lihtsalt interaktiivsele suhtlemisele ja mängudele kui õppimisele.

Kutsekoolis õppides tunnetavad enda õpilünki rohkem põhihariduse omandanud noored. Uurimuses osalejad, olenemata eelnevast haridustasemest, pidasid peamiseks õppimist takistavaks asjaoluks enda laiskust. Enamus õppimist takistavatest asjaoludest on mõjutatud väärtushinnangutest ja väärtustamisest.

Uuringus tulenes, et õpilase hindasid kõrgelt väärtusi, kuid reaalselt tegevused neid väärtusi ei toetanud, isegi ilmnemise elustiili vastuolu väärtustega. Kutsekooli õpilased hindasid kõrgelt tervist, kuid nende elustiil seda ei näidanud: 35% noortest suitsetas igapäevaselt, 55,8% tarbis alkoholi ja 45% ei söönud hommikusööki.

Uurimustulemusi kasutatakse Võrumaa Kutsehariduskeskuse arengukava väljatöötamisel. Töö tulemused on vajalikud autorile kursusejuhendajana õpilaste mõistmiseks ja nende arengu ning koolis õppimise toetamiseks.

Summary

Peculiarities of Value Judgements of Students of Vocational School Related to Their Lifestyle

In order to carry out the principles of value education, and support students' self-search and help to form the basic values of a democratic society, it is necessary to acquire knowledge about students' value judgements.

Putting emphasis on value education at school and in order to study the understanding of students of vocational schools and use the results of the research in my daily work as a teacher, the author decided to research the topic in the process of compiling her Master thesis.

Theoretical aim of the thesis was to provide a survey of the term and essence of value and of the factors that influence them. The aim of the empirical part was to find out what the values and value judgements of students of vocational schools are like.

The questions set up were: what do young men and women studying at vocational school value and how do the values influence their studies? What is the lifestyle of students studying at vocational schools like and how is it related to their studies or study results? What is the social background of students like and can it influence their value judgements? What differences can occur in value judgements among students with different previous education level (basic and highschool education)?

Research was carried out among 283 students of Võru County Vocational Training Centre, Tartu Vocational Training Centre and Valga Vocational Training Centre.

With quantitative study it was found out which factors can influence the development of values and value judgements and how different value judgements are related.

Value judgements of those students who participated in the research, depend on students' social background. Half of the participants are living separately from their parents while studying at vocational schools, becoming adults very early. Such independent life has its influence on young people's value judgements.

An important factor in developing value judgements is financial coping. The hypothesis that value judgements of students whose family income is higher, differ from the value judgements of families with lower income was verified. It was found out that economical and family situation of students of vocational schools is different. There were students who lived below poverty line and those who cannot complain about the lack of money. Students with lower income brought out that they are studying for their better future.

Students' values are impelled by hedonism – they mostly study to guarantee their material wellbeing via future working and feeling of happiness gained through that. Students questioned did not value studying as much as a good job.

In some way the value judgements of students of vocational schools are in hierarchy, being influenced by their lifestyle at the same time. Vital values were on the background and through cognitive values economical and technical values were set first by the students questioned. Among traditional values, a healthy and strong family is important.

Most of all the differences between students of different educational background came out with values using time in a rational way, comparing social supporting network and poor previous knowledge. It was found out that students with lower educational level are not able to use their time appropriately, wasting it on interactive communication and games rather than studying.

Students with basic education admit their avoidance of studies more than students with highschool education. Participants of the research, not depending on their level of education, considered their laziness the main factor that causes difficulties in studying. Most factors that hamper studying are influenced by value judgements.

Values have been widely researched. Analysis of lifestyle and value judgements is important for every teacher of a vocational school and knowing the topic helps teach value education.

Present research includes aspects that can be used by teachers from vocational schools the students of which participated in it, to plan value education and carry it out more efficiently. The author concludes that value education at schools is an area that must be dealt with.

Keywords: values, value judgements, influencing factors, lifestyle, valuing studying

Kasutatud kirjandus

- Aasvee, K. (2009). *Heast ja halvast 2005/2006.õa õpilaste tervisekäitumise uuringus*. Külastatud 12. detsembril, 2009, aadressil http://www.opleht.ee/?archive_mode=article&articleid=988.
- Abelson, R. P., & Prentice, P. A. (1987). Beliefs as Possessions. *Journal of The Theory and Social Behavior*, 16, 223-250.
- Adler, A. (1995). *Inimesetundmine: inimeste iseloomude peategurid ja nende areng*. Tallinn: Kupar.
- Aimre, I. (2001). *Avaliku halduse alused*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia Kirjastus.
- Arvisto, M. & Heinla, E. (Toim). (2001). *Eesti elanikkonna väärtushinnangud 1993. ja 1998. aastal. Kultuur, elukvaliteet ja väärtushinnangud*. Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Bestužev – Lada, I. (1985). *Essai de futurologie*. Moscou: Progress.
- Blackburn, S. (2002). *Oxfordi filosoofialeksikon*. Tlk M.Väljataga; B. Mölder. Tallinn: Vagabund.
- Bordieu, P. (1984). *Distinction: a Social Critique of The Judgement of Taste*. London: Routledge.
- Bourdieu, P. (2003). *Praktilised põhjused. Teoteooriast*. Tallinn: Tänapäev.
- Burmeister, M. (2009). *Kutseõpe kaotab tuhandeid noori*. Külastatud 19. aprillil, 2009, aadressil <http://paber.maaleht.ee/?page=&grupp=artikkel&artikkel=11320>.
- *Eesti inimarengu aruanne 2006*. (2007). Ühiskondliku Leppe Sihtasutus.
- *Eesti inimarengu aruanne 2008*. (2009, 07.märts). *Postimees, Arvamuskultuur*.
- *Eesti noorte väärtushinnangutest (2006)*. Külastatud 09.märtsil, 2009, aadressil <http://www.kairosfuture.com/en/news/estonianyouth>
- *Eesti ühiskonna väärtusarendus 2009-2013*. (2009). Külastatud 29. aprill, 2009, aadressil <http://www.eetika.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=539352/V%E4%E4rtusarendusprogramm.pdf>.
- Furnham, A. (1984). *Many Sides of the Coin: The Psychology of Money Usage*. –

Personality and Individual Differences no. 5, pp. 95-103.

- Furnham, A., & Argyle, M. (2000). *The Psychology of Money*. London, New York: Routledge.
- Gage, N.L., & Berliner, D.C. (1998). *Educational Psychology*. Boston: Houghton Mifflin Co.
- Good, T., & Brophy, J. (1995). *Contemporary educational psychology*. New York: Longman.
- Hartmann, A. (1999). *Lebenstihl*. Retrieved march 07, 2010, from www.als.org/op46hart.
- Helakorpi, S. (1997). *Asiantuntijuutta opimassa. Ammatikorkeakoulupedagogikka*. Juva: WSOY.
- Helakorpi, S. (2009). *Väärtused kutsehariduses*. M. Sutrop, V. Valk & K. Velbaum (Toim), *Väärtused ja väärtuskasvatus. Valikud ja võimalused 21.sajandi Eesti ja Soome koolis*. Tartu: TÜ eetikakeskus.
- Hirsjärvi, S., & Huttunen, J. (2005). *Sissejuhatus kasvatusedustesse*. Tallinn: Medicina.
- Holter, K. (2008). *Õpingute katkestajad Tartu Kutsehariduskeskuses*. Eesti pedagoogika ja kool LIX, Tallinn: ÜPUI.
- Holter, K., & Makrjakov, E. (2005). *Õpilaskontingent ja koolist väljalangemise probleem kutsekoolis*. I. Kraav (Toim), *Õpiedutuse tekkepõhjused põhikoolis õpilaste, õpetajate ja lapsevanemate arvamuste põhjal* (lk 133-160). Tartu: Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeerium/Ühiskondlik Pedagoogika Uurimise Instituut.
- Horm, V.(1985). *Koolile pühendatud elu. Johannes Käisi elukäik*. Külastatud 20. aprillil, 2008, aadressil <http://pub.stat.ee/pxweb.2001/Database/Sotsiaalelu/databasetree.asp>
- Hytönen, J. (1999). *Lapsekeskne kasvatus*. Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Inglehart, R. (1990). *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, R., & Backer, W. E. (2000). Modernization. Cultural Change And The Persistence Of Traditional Values. *American Sociological Review* 65, 19-51.
- Johansson, T., & Miegel, F. (1992). *Do The Right Thing. Lifestyle And Identity Contemporary Youth Culture*. Malmö: Graphic Systems AB.
- Juurak, R. (2007). Eesti noorte väärtushoiakud globaalsel taustal. *Õpetajate Leht*,

nr 33. Külastatud 08.novembril, 2009, aadressil

<http://www.opleht.ee/Arhiiv/2007/14.09.07/paevateema/1.shtml>

- Kadakas, M. (2005). Humanitaarainete õpetajad õpiedutuse põhjustest ja nende vältimise võimalustest. I. Kraav (Toim), *Õpiedutuse tekkepõhjused põhikoolis õpilaste, õpetajate ja lapsevanemate arvamuste põhjal* (lk 77-87). Tartu: Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeerium/Ühiskondlik Pedagoogika Uurimise Instituut.
- Kalmus, V. (2010). *Eesti elanike väärtusmustrid*. Eesti Inimarengu Aruanne 2009. Eesti Koostöökogu, Tallinn.
- Kalmus, V., & Vihalemm, T. Eesti siirdekultuuri väärtused. Kalmus, V., Lauristin, M., & Pruulmann-Vengerfeldt, P. (Toim), *Eesti elavik 21. sajandi algul. Ülevaade uurimuse Mina. Maailm. Meedia tulemustest* (lk 31-43). TÜ Kirjastus.
- Kansanen, P. (1993). An Outline for a Model of Teachers' Pedagogical Thinking. – In: Kansanen, P (Eds), *Discussions on Some Educational Issues IV. Research Report 121*.
- Kidron, A. (2007). *Elustiil ja heaolu*. Tallinn: Akadeemia Nord.
- Kitvel, T. (2001). *Kultuur, elukvaliteet ja väärtushinnangud*. E. Heinla (Toim). Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Kraav, I. (2003). *Kodukasvatus ja ühiskond*. Tartu: Perekasvatuse Instituut.
- Kraav, I. (2005). Õpiedutus ja koolist väljalangemine kui sotsiaalse tõrjutuse eeldus ja tagajärg. I. Kraav (Toim), *Õpiedutuse tekkepõhjused põhikoolis õpilaste, õpetajate ja lapsevanemate arvamuste põhjal* (lk 7-22). Tartu: Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeerium/Ühiskondlik Pedagoogika Uurimise Instituut.
- Kraav, I., & Kõiv, K. (2001). *Kodu ja väärtuskasvatus. Sotsiaalpedagoogilised probleemid üldhariduskoolis*. Tartu.
- Kraav, I. (2008). Perekond lapse kasvukohana XXI saj alguses. *Eesti pedagoogika ja kool LIX*, Tallinn: ÜPUI, lk 74-87.
- Krull, E. (2000). *Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat*. TÜ Kirjastus.
- Kõiv, K. (s.a.). *Koolist väljalangevus- jäämäe tipp*. Külastatud 11.märtsil, 2009, aadressil <http://209.85.129.132/search?q=cache:0gYBT6-trcsJ:www.lepe.ee/3680+K%C3%B5iv+1998&cd=15&hl=et&ct=clnk&gl=ee>.
- Lahikainen, A. R., Kraav, I., Kirmanen, T., & Maijala, L. (1995). *Lasten turvattomuus Suomessa ja Virossa. 5-12 vuotiaiden lasten huolten ja pelkojen vertaileva tutkimus*. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatiet.

- *Lapsed ja Eesti ühiskond.* (2006). Väärtushinnangute uuring RISC. Lisa Eesti maa-aruandele.
- Lauristin, M. (2010). *Eesti inimarengust ja sotsiaalsetest riskidest majanduskriisi kontekstis.* Eesti Inimarengu Aruanne 2009. Eesti Koostöökoogu, Tallinn.
- Liimets, A. (1998). Heino Liimetsa teaduslik looming tuum. A. Liimets (Toim), *Heino Liimets - Ülevaade elust ja teaduslikest ideedest.* Tallinn: TPÜ.
- Liimets, H. (1976). Süsteemsest lähenemisest kooliedukuse nähtustele. Kogumikus: *Õpilaste mahajäämuse ennetamise teedest.* Tallinn: ENSV KKH.
- Lunge, A., & Tammiste, S. (1989). *Sotsiaalse ja esemelise keskkonna mõjust nooruki isiksusele. Õpetaja ja õpilase isiksusest.* Tallinn.
- Luuk, A. (2007). *Mainori Kõrgkooli loengukonspekt.*
- Lynn, R. (1991). *The Secret of the Miracle Economy.* London: SAU.
- Mikk, J. (1999). *Väärtuskasvatus õppekirjanduses.* Põltsamaa.
- Mikk, J. (1997). *Õpetaja väärtuskasvatjana. Võimalus ja paratamatus olla õpetaja.* Tallinn: TPÜ.
- Mitchell, A. (1983). *The Nine American Lifestyles. Who We Are and Where We're Going.* New York: MacMillan.
- Nigul, A. (2004). Elulaad Eestis. V. Kalmus, M. Lauristin, & P. Pruulmann – Vengerfeldt (Toim), *Eesti elavik 21. sajandi algul: ülevaade uurimuse Mina. Maailm. Meedia tulemustest* (lk 83-95). Tartu: TÜ Kirjastus.
- Piht, S. (2004). Kellele ja miks on vaja õpimotivatsiooni. *Haridus* 4, lk 18.
- Pollard, A., & Triggs, P. (2001). *Refleksiivõpe keskkoolis.* Tartu: TÜ Kirjastus.
- Pöld, P. (1993). *Üldine kasvatusõpetus.* Tartu.
- Pädam, T. (2005). *Kristlikud väärtused Eesti poliitikas.* Külastatud 12. augustil, 2008, aadressil <http://www.eelk.ee/ettekanne.php?id=19>.
- Raitviir, T. (1981). *Elulaadi tüübid Eesti NSV-s-elulaad ja elukeskkond.* Koost. P. Vihalemm. Tallinn: Eesti Raamat.
- Raitviir, T. (1996). *Eesti üleminekuperioodi valimiste (1989-1993) võrdlev uurimine.* Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.
- Roberts, J.A., & Sepulveda, C.J. (1999). Demographics and Money Attitudes: A Test of Yamauchi & Templer's Money Attitude Scale in Mexico. *Personality and Individual Differences* (27), 19-35.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature of Human Values.* New York, London: Free Press.

- Roos, J. P. (1995). *Mieheldä: tekstejä politiikasta, elämäntavasta ja kultuurista*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Rosengren, K.E., & Weibull, L. (1997). Introduction. In: M. Lauristin, & P. Vihalemm (Eds.), *Return to the Western World: Cultural and Political Perspectives on the Estonian Post-Communist Transition* (pp. 1-5). Tartu: Tartu University Press.
- Rämmer, A. (2005). *Soolisi ja rahvuslikke erinevusi kahe kümnendi Eesti koolilõpetajate tööväärtustes. Põlvkonnad muutuvad ajas*. Koost P. Kenkmann; J.Saarniit. Tartu: TÜ Kirjastus.
- Rämmer, A. (2006). Naiste võim tulekul? *Haridus*, 5-6, lk 7-9.
- Rüütel, I. ja Tiit, E. M. (2004). Kooliõpilaste väärtushinnangud ja huvialad. *Akadeemia* 11, lk 240-244.
- Saar, E. (2010). *Muutused Eesti väärtushinnangutes aastail 1990-2008*. Eesti Inimarengu Aruanne 2009. Eesti Koostöökogu, Tallinn.
- Saarniit, J. (1995). *Eesti noorte väärtushinnangud läbi aegade*. Tallinn: EV Kultuuri- ja Haridusministeerium.
- Saarniit, J. (1998). Postsotsialistlike väärtuste teooria piirjooni: Eesti noorsoo longituud- ja kordusuurimuste tulemuste üldistus. P. Kenkmann & J. Saarniit (Toim), *Longituuduurimused: kogemusi ja tulemusi*. Tartu: TÜ Kirjastus.
- Saarniit, J. (2000). *Väärtusteadvus ja selle muutused*. Eesti Noorsooraport:Eesti noorsoopoliitika ülevaade. Tallinn: EV Haridusministeerium.
- Sarkomaa, S. (2009). *Milliseid väärtusi kannab Soome kool?* M. Sutrop, V.Valk & K.Velbaum (Toim), *Väärtused ja väärtuskasvatus. Valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja Soome koolis*. Tartu:TÜ eetikakeskus.
- Sepp, V. (2010). *Sotsiaal-majandusliku arengu regionaalsed erisused Eestis*. Eesti Inimarengu Aruanne 2009. Eesti Koostöökogu, Tallinn.
- Siljander, P. (1996). Syrjäytyminen – aatteiden muutoksen kriisi. Siljander, P. & Ulvinen, V.M (Toim), *Syrjäytymisestä selviytymiseen: vaikeuksien kautta elämänhallintaan* (lk 66). Oulun yliopiston Kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selosteita.
- Sotsiaalministeerium. (s.a). Külastatud 12. aprillil, 2009, aadressil <http://www.sm.ee/meie/uuringud-ja-analuusid.html>.
- Statistika andmebaas. Külastatud 12. aprillil, 2009, aadressil <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Database/Rahvastik/databasetree.asp>

- Sutrop, M. (2005). Kas Eesti jagab Euroopa väärtusi? *Riigikogu Toimetised*, nr 11.
- Sutrop, M. (2009). *Kas kool saab olla parem kui ühiskond?* M. Sutrop, V. Valk & K. Velbaum (Toim), *Väärtused ja väärtuskasvatus. Valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja Soome koolis*. Tartu: TÜ eetikakeskus.
- Sutrop, V. & Kraav, I. (2010). *Koolinoorte väärtused ja väärtuskasvatus*. Eesti Inimarengu Aruanne 2009. Eesti Koostöökogu, Tallinn.
- Sutrop, M. (2008). Eesti ühiseväärtused: mis need on ja kuidas neid hoida? M. Sutrop; T. Pisuke (Toim), *Mõtestatud Eesti: ühiseid väärtusi hoides*. Tartu: Eesti Keele Sihtasutus.
- Talvis, L. (2008). *Tallinna õppurite haridus- ja tööväärtused 2007*. Publitseerimata bakalaaurusetöö.
- Tarkmeel, A. (1998). *Kohalik poliitiline eliit*. Publitseerimata bakalaaurusetöö.
- *Tervislik toit – võti edukasse tulevikku* (s.a.). Külastatud 19. aprillil, 2009, aadressil <http://web.zone.ee/katuo/toit.doc>.
- Tigasson, K.R. (2004). *Eesti elanike elus on kõige tähtsamal kohal perekond*. Külastatud 29. aprillil, 2009, aadressil <http://www.metodistikirik.ee/koduteel/artikkel/147>.
- Tiit, E.M. (2003). Eesti pere areng XX sajandi lõpus ja XXI sajandi alguses. I. Kraav (Toim), *Millist perekonnapoliitikat me vajame?* Tartu: TÜ Kirjastus.
- Titma, M. (2002). *30-ja 50-aastaste põlvkonnad uue aastatuhande künnisel*. Tartu: TÜ Kirjastus.
- Toomere, T. (2001). Väärtusorientatsioonide muutused postsotsialistlikes riikides. *Akadeemia*, 12, 2543-2561.
- Tuulik, M. (2006). *Kõlbeline kasvatus*. Tallinn: OÜ Vali Press.
- Vadi, M. (2003). *Väärtuse ausus olulisus endise idabloki riikides*. Külastatud 02. märtsil, 2009 aadressil http://www.sotsioloogia.ee/vana/esso3/4/maaja_vadi.htm
- Valk, P. (2007). *Väärtuskasvatus ja kool*. Külastatud 19. aprillil, 2009, aadressil http://www.eetika.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=316643/PV_v%E4%E4rtuskasvatus+maailmas+ja+Eestis.pdf.
- Valk, P. (2008). *Eetikakeskuse uudiskiri*. Külastatud 12. aprillil, 2009, aadressil http://eetika.ut.struktuur.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=424284/uudiskiri_m2rts08.pdf lk 18.
- Vihalemm, P. (1981). Elulaadi mõistest ja empiirilistest uurimustest. Rmt: Vihalemm (toim), *Elulaad ja elukeskkond*. Tallinn: Eesti Raamat.

- Voltri, R. & Abroi, M. (2005). Klassikursuse kordamisest. I. Kraav (Toim), *Õpiedutuse tekkepõhjused põhikoolis õpilaste, õpetajate ja lapsevanemate arvamuste põhjal* (lk 29-38). Tartu: Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeerium/Ühiskondlik Pedagoogika Uurimise instituut.
- Võrk, A., Karu, M. (2009). *Peredele suunatud rahalised toetused: mõju ebavõrdsusele, sündimusele ja tööturukäitumisele*. Poliitikaanalüüs. Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, nr 1/2009.
- Weber, M. (2002). *Võimu ja religiooni sotsioloogiast*. Tallinn: Vagabund.
- Wels, W. D., Tigert, D. J. (1971). Activities, Interests and Opinions. *Journal of Advertising Research*, 11, pp. 27-35.
- Wernimont, P. F., Fitzpatrick, S. (1972). The Meaning of Money. *Journal of Applied Psychology* no. 56, pp. 218-266.
- Wiswede, G. (1991). *Einführung in die Wirtschaftspsychologie*. München: UTB Reinhardt.

Lisad

Lisa 1. Küsimustik õpilastele

Hea vastaja!

Sellel uurimusel on vaid teaduslikud eesmärgid ning ta ei oma mingit seost kellegi erahuvide ega poliitiliste taotlustega. Küsitluse tulemused saavad kõigile soovijatele kättesaadavaks Internetis ja trükisõnas. Neid esitatakse ja analüüsitakse statistiliselt, ilma konkreetsete vastajate nimede ega isikuandmetega seostamata, st kõik vastajad jäävad anonüümseks.

Vastamisele kulutatud aja ja tähelepanu eest tänades

Tartu Ülikooli

Koolikorralduse eriala magistrant

Viibeke Turba

Enne kui asud vastama, lühidalt ankeedi täitmisest.

- 1 Selleks, et saaksin tulemusi analüüsida, on väga oluline, et Sina isiklikult vastaksid kõikidele küsimustele.
- 2 Vastamisel tõmba palun ring ümber Sinu jaoks kõige sobivamat vastusevarianti tähistavale numbrile ja nendes kohtades, kus pole toodud numbreid, tähista sobiv vastusevariant ristikesega.
- 3 Selleks, et Sinu jaoks vastamist kergendada, palume Sul osa küsimuste juures teatud vastusevariantide valiku korral jätkata küsimustele vastamist mitte järjest, vaid vastavalt selle variandi juures olevale suunamisele.
- 4 Vastamine võtab aega orienteeruvalt 30 minutit.

Head vastamist!

I TAUSTANDMED (Tõmba sobivale vastusele ring ümber!)

1. Sinu sugu

1. mees
2. naine

2. Sinu vanus.....

3. Kas Sa elad?

1. linnas
2. alevis
3. maal
4. muu, palun kirjuta.....

4. Milline on Sinu perekonnaseis?

1. üksik
2. ametlikult abielus
3. vabaabielus (elan koos partneriga)
4. muu, palun kirjuta.....

5. Missugune on Sinu lõpetatud haridus hetkeseisuga? (Tõmba sobivale vastusele ring ümber!)

1. põhiharidus
2. kutseharidus
3. keskharidus
4. muu, palun kirjuta.....

6. Sinu momendil omandatav

eriala.....

II PEREKOND, SISSETULEK, MATERIAALNE OLUKORD

7. Kellega kuulute ühte leibkonda? (Tõmba sobivale vastusele ring ümber ja vajadusel lisa andmed!)

1. ema /kasuema
2. isa /kasuisa
3. õde/ õed (mitu?).....
4. vend/vennad (mitu?).....
5. vanavanem (kes?).....
6. abikaasa
7. elukaaslane

8. oma laps/lapsed (mitu?).....

muu .....

8. Mis on teie pere kolm suurimat väljaminekut kuus? (Palun märgi peamised kolm väljaminekut!)

.....üür, kommunaalmaksud

.....söök, esmatarbekaubad

.....kulutused õppimiseks (k.a raamatud, paljundused, jm vahendid)

.....tehnika (arvuti, mobiiltelefon, arvuti, jms)

.....väljaminekut vaba ajale, harrastustele

.....kulutused tervisele

.....pangalaen

.....kiirlaenud

.....muud võlad (nt mänguvõlad)

.....muud, nimeta.....

9. Meil jätkub raha kõige hädavajaliku jaoks.....(Tõmba sobivale vastusele ring ümber!)

1. jah

2. ei

3. enam-vähem

10. Kui suur on Sinu pere sissetulek ühe inimese kohta?

1. kuni 1500 krooni

2. 1500 kuni 3000 krooni

3. 3000 kuni 5000 krooni

4. üle 5000 krooni

5. ei tea.....

11. Kas töötad õppimise kõrvalt?

1. jah

2. ei

3. muu.....

III HUVID, VÄÄRTUSED JA ELUVIIIS

12. Alljärgnevalt on nimetatud asju, mida mõned peavad väga tähtsaks. Kuivõrd tähtsad või tähtsusetud on need Sinu jaoks? (Tõmba palun igal real ring ümber sobiva vastusevariandi!)

	Täiesti tähtsusetu	Pigem tähtsusetu	Ei tähtis ega tähtsusetu	Pigem tähtis	Väga tähtis
TERVIS	1	2	3	4	5
TEHNIKA ARENG (täiuslikumate seadmete loomine)	1	2	3	4	5
RAHU MAAILMAS (sõdade ja vägivalla puudumine)	1	2	3	4	5
TUGEV PERE (kooskõla, vastastikune mõistmine)	1	2	3	4	5
RIIGI JULGEOLEK (turvalisus, kaitstus rünnakute eest)	1	2	3	4	5
ENESEAUSTUS (enesest lugupidamine, oma väärtuse tunnetamine)	1	2	3	4	5
ÕIGLUS (tasu vastavalt tehtule)	1	2	3	4	5
TÕELINE SÕPRUS	1	2	3	4	5
KUULSUS	1	2	3	4	5

13. Mõned arvavad, et enamikku inimestest võib usaldada. Teised aga arvavad, et ümbritsevate inimeste suhtes peab ettevaatlik olema. Kuidas arvad Sina? (Tõmba sobivale vastusele ring ümber!)

1. Enamikku inimesi võib täielikult usaldada
2. Inimesed on üldiselt usaldusväärsed
3. Ei tea, ei oska öelda

4. Üldiselt peaks usaldamisega ettevaatlik olema
5. Usaldamisega peaks olema väga ettevaatlik
6. Mitte kedagi ei saa usaldada

14. Kas tahaksid Eestist lahkuda, püsivalt mujale elama asuda?

1. Jah, tahaksin elada ja töötada välismaal
2. Läheksin hea meelega mõneks ajaks välismaale, et sealt teadmisi ja kogemusi saada
3. Lühikest aega võiksin välismaal olla, aga elukohaks peaks jääma Eesti
4. Ei oska öelda
5. Ei

15. Kas sööd hommikuti enne kooli tulekut?

1. jah
  2. ei
- kui ei, siis miks (palun põhjenda).....

16. Kas sööte iga päev vähemalt kord perega koos ühise laua taga?

1. jah
2. ei
3. muu.....

17. Kas suitsetad?

1. jah
2. ei
3. vahetevahel

18. Kas tarbid alkoholi?

1. jah
2. ei
3. vahetevahel

19. Kuidas hindad üldiselt oma tervist? (Tõmba sobivale vastusele ring ümber!)

1. olen täiesti terve
2. olen üldiselt terve
3. tervis ei ole hea
4. tervis on üldiselt kehv, nõuab pidevalt hoolt
5. tervis on väga halb

Kui Sa ei ole terve, kirjuta palun, missugune haigus on põhjuseks.....

20. Kui sageli Sa.....(Tõmba sobivale vastusele ring ümber!)

Tegeled.....	Üldse mitte	Väga harva	Mõnikord, vahetevahel	Sageli, Regulaarselt
Ilukirjanduse lugemisega	1	2	3	4
Õppekirjanduse lugemisega	1	2	3	4
Töö- ja huvialase kirjanduse lugemisega	1	2	3	4
Aiatööga	1	2	3	4
Treeningu, kehaliste harjutustega	1	2	3	4
Käsitööga, meisterdamisega	1	2	3	4
Pillimänguga, laulmisega	1	2	3	4
Tantsimisega	1	2	3	4
Loto vm ennustusmänguga	1	2	3	4
Joonistamise, fotograafia, maalimise, tarbekunstiga	1	2	3	4

21. Kas ostad raamatuid .....? (Tõmba sobivale vastusevariandile ring ümber!)

1. sageli
2. mõnikord
3. väga harva
4. üldse ei osta

22. Kas võtad raamatuid lugeda raamatukogust või teistelt inimestelt?

1. sageli
2. mõnikord
3. väga harva
4. ei

23. Mida viimati lugesid ja millal?.....

24. Milliseid saateid sa televiisorist kõige meelsamini vaatad?

1. uudiseid
2. seriaale
3. telemänge
4. muu (palun kirjuta).....

25. Milliseid filme Sulle meeldib vaadata?

1. dokumentaalfilme
2. seriaale
3. ajaloolisi
4. komöödiaid
5. õudusfilme
6. muu (palun nimeta).....

26. Kui palju sa päevas aega arvutis kulutad järgnevale? (Palun märgi!)

	Kuni tund	1-2 tundi	2-3 tundi	3-4 tundi	Üle 4 tunni
Teen koolitööd					
Suhtlen sõpradega					
Mängin					
Niisama surfan Internetis					
Muu tööine/huvialaga seotud tegevus					

IV KOOL JA ÕPINGUD

27. Kui kaua pühendad keskmiselt aega kodus õppimisele iga päev? (Tõmba sobivale vastusele ring ümber!)

1. ma ei õpi kodus
2. kuni tund
3. 1-2 tundi
4. 3-4 tundi

5. 5 tundi ja enam
6. õpin vaid kontrolltöödeks ja eksamiteks

28. Kas ja kui palju õpid ära tundides?

1. enamuse
2. poole õpetatavast
3. üldse ei õpi
4. muu (seleta palun).....

29. Kui palju Sa saad õppimisega seotud raskuste ajal abi järgnevatelt isikutelt?

	Ma ei ole temalt /nendelt abi palunud	Mitte kunagi ei ole abi saanud	Teatud määral olen abi saanud	Võrdlemisi palju olen abi saanud	Väga palju olen abi saanud
Abikaasalt/elukaaslaselt	1	2	3	4	5
Sõpradelt	1	2	3	4	5
Vanematelt	1	2	3	4	5
Naabritelt	1	2	3	4	5
Klassijuhatajalt/tugiisikult	1	2	3	4	5

30. Kas mõne aine õppimine või õppimata jätmine on seotud ka õpetaja isiksusega, kes seda ainet õpetab?

1. jah
2. ei

Kui vastasid jah, siis palun selgita.....

31. Kas tunned, et õpetajad tunnustavad sind piisavalt?

1. jah
2. ei
3. ei oska öelda, pole mõelnud sellele

32. Miks õpid antud erialal? (Tõmba sobivatele vastustele ring ümber!)

1. Õpin seetõttu, et mujale sisse ei saanud
2. Õpin seetõttu, et tööd ei ole
3. Õpin seetõttu, et ei taha tööle veel minna
4. See eriala pakub mulle huvi
5. Selle erialaga on lootust tööd saada
6. Muu (palun kirjuta).....

33. Õppimist takistavad asjaolud (Tõmba sobivatele vastustele ring ümber!)

1. Ei saa õpetaja seletustest aru
2. Liiga suur klass/grupp
3. Mulle ei jää meelde, mida õpin
4. Laiskus, ei viitsi pidevalt õppida
5. Mul on keskendumisega raskusi
6. Lüngad varasemates teadmistes
7. Mul puudub õpimotivatsioon
8. Õppida on liiga palju
9. Tundide tempo on liiga kiire/aeglane minu jaoks
10. Ei saa kodustest ülesannetest aru
11. Elukoha ja kooli vahel halb ühendus
12. Kodus halvad õpitingimused
13. Vanemate alkoholism ja tülid takistavad õppimist
14. Abikaasa/elukaaslase alkoholism ja tülid takistavad õppimist

15. Vanemad pole huvitatud mu õppimisest- ei toeta ega kontrolli

16. Abikaasa/elukaaslane pole huvitatud mu õppimisest ega toeta

17. Koolipäev on liiga pikk

18. Muu põhjus (palun

kirjuta).....

34. Mis motiveerib Sind õppima? Seleta palun oma sõnadega.

.....
.....
.....
.....

35. Tahan antud küsimustikule

lisada.....

.....
.....

Aitäh vastamast!

Lisa 2. Õppimist takistavad asjaolud (korrelatsioonid)

Ei saa kodutööst aru	,148*	,211**	,144*	0,073	0,099	0,098	-0,029	,273**	,176**	1	0,108	0,116	0,081	,119*	0,094	,232**	,159**
Halb ühendus kooli ja kodu vahel	0,095	0,094	0,053	0,108	,120*	0,003	0,045	0,055	0,081	0,108	1	,266**	0,107	0,082	,126*	,169**	0,098
Halvad tingimused kodus	-0,002	,153**	0,047	0,007	,142*	0,048	,193**	0,03	0,111	0,116	,266**	1	,278**	,330**	,207**	,249**	0,07
Vanemate alkohol ja tülid	-0,024	0,073	,146*	-0,018	,149*	0,111	,284**	0,112	0,108	0,081	0,107	,278**	1	,230**	,321**	,366**	-0,023
Abikaasa alkoholism ja tülid	-0,022	,169**	,159**	0,015	,151*	0,028	0,074	0,081	,236**	,119*	0,082	,330**	,230**	1	,172**	,319**	-0,008
Vanemad pole huvitatud	0,089	0,03	,126*	-0,034	0,113	0,045	0,099	0,058	,150*	0,094	,126*	,207**	,321**	,172**	1	,441**	0,043
Abikaasa pole huvitatud ja ei toeta	,118*	,131*	,163**	0,092	,187**	,132*	,258**	,268**	,183**	,232**	,169**	,249**	,366**	,319**	,441**	1	0,099
Koolipäev liiga pikk	,170**	,174**	,128*	0,028	,163**	0,025	0,065	,167**	,131*	,159**	0,098	0,07	-0,023	-0,008	0,043	0,099	1
Ei saa õpetaja seletustest aru	1	0,069	,177**	,158**	,242**	0,05	-0,079	,138*	,229**	,148*	0,095	-0,002	-0,024	-0,022	0,089	,118*	,170**
Liiga suur grupp	0,069	1	,175**	0,017	,168**	0,028	0,04	,165**	,210**	,211**	0,094	,153**	0,073	,169**	0,03	,131*	,174**
Ei jäämeelde, mida õpin	,177**	,175**	1	0,056	,399**	,239**	0,113	0,083	,234**	,144*	0,053	0,047	,146*	,159**	,126*	,163**	,128*
Laiskus	,158**	0,017	0,056	1	0,104	0,032	0,088	,127*	0,062	0,073	0,108	0,007	-0,018	0,015	-0,034	0,092	0,028
Keskendumisraskused	,242**	,168**	,399**	0,104	1	,128*	,194**	,259**	,222**	0,099	,120*	,142*	,149*	,151*	0,113	,187**	,163**

Ei saa õpetaja seletustest aru	1	0,069	,177**	,158**	,242**	0,05	-0,079	,138*	,229**	,148*	0,095	-0,002	-0,024	-0,022	0,089	,118*	,170**
Liiga suur grupp	0,069	1	,175**	0,017	,168**	0,028	0,04	,165**	,210**	,211**	0,094	,153**	0,073	,169**	0,03	,131*	,174**
Ei jäämeelde, mida õpin	,177**	,175**	1	0,056	,399**	,239**	0,113	0,083	,234**	,144*	0,053	0,047	,146*	,159**	,126*	,163**	,128*
Laiskus	,158**	0,017	0,056	1	0,104	0,032	0,088	,127*	0,062	0,073	0,108	0,007	-0,018	0,015	-0,034	0,092	0,028
Keskendumisraskused	,242**	,168**	,399**	0,104	1	,128*	,194**	,259**	,222**	0,099	,120*	,142*	,149*	,151*	0,113	,187**	,163**
Lüngad varasemates teadmistes	0,05	0,028	,239**	0,032	,128*	1	0,1	0,055	0,064	0,098	0,003	0,048	0,111	0,028	0,045	,132*	0,025
Puudub õpimotivatsioon	-0,079	0,04	0,113	0,088	,194**	0,1	1	,117*	,131*	-0,029	0,045	,193**	,284**	0,074	0,099	,258**	0,065
Õppida on liiga palju	,138*	,165**	0,083	,127*	,259**	0,055	,117*	1	0,097	,273**	0,055	0,03	0,112	0,081	0,058	,268**	,167**
Tundide tempo on liiga kiire/aeglane	,229**	,210**	,234**	0,062	,222**	0,064	,131*	0,097	1	,176**	0,081	0,111	0,108	,236**	,150*	,183**	,131*
Ei saa kodutööst aru	,148*	,211**	,144*	0,073	0,099	0,098	-0,029	,273**	,176**	1	0,108	0,116	0,081	,119*	0,094	,232**	,159**
Halb ühendus kooli ja kodu vahel	0,095	0,094	0,053	0,108	,120*	0,003	0,045	0,055	0,081	0,108	1	,266**	0,107	0,082	,126*	,169**	0,098
Halvad tingimused kodus	-0,002	,153**	0,047	0,007	,142*	0,048	,193**	0,03	0,111	0,116	,266**	1	,278**	,330**	,207**	,249**	0,07
Vanemate alkohol ja tülid	-0,024	0,073	,146*	-0,018	,149*	0,111	,284**	0,112	0,108	0,081	0,107	,278**	1	,230**	,321**	,366**	-0,023

Abikaasa alkoholism ja tülid	-0,022	,169**	,159**	0,015	,151*	0,028	0,074	0,081	,236**	,119*	0,082	,330**	,230**	1	,172**	,319**	-0,008
Vanemad pole huvitatud	0,089	0,03	,126*	-0,034	0,113	0,045	0,099	0,058	,150*	0,094	,126*	,207**	,321**	,172**	1	,441**	0,043
Abikaasa pole huvitatud ja ei toeta	,118*	,131*	,163**	0,092	,187**	,132*	,258**	,268**	,183**	,232**	,169**	,249**	,366**	,319**	,441**	1	0,099
Koolipäev liiga pikk	,170**	,174**	,128*	0,028	,163**	0,025	0,065	,167**	,131*	,159**	0,098	0,07	-0,023	-0,008	0,043	0,099	1